

Šri Aurobindo
Vprašanje prerajanja

Arja

Izvirnik
Sri Aurobindo
The Problem of Rebirth
Sri Aurobindo Ashram Trust
Pondicherry

Vprašanju ob rob

Kaj je prerajanje? Šri Aurobindo se tega vrašanja dotakne takoj na začetku in pove, kaj z njim misli ter zakaj tudi sam uporablja ta izraz. Za Slovence je pomembno, da si njegov pomen v tej knjigi dobro zapomnimo, saj se v našem jeziku ta beseda večkrat uporablja pomensko drugače. Vzemimo za merilo slovenskosti in pomena Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). Ta navaja za 'prerajanje' in 'prerajati' naslednje razlage: duhovno prerajanje; neprestano prerajanje te dejavnosti (kot glagolnik) in delati, "povzročati, da postaja kaj bistveno boljše, bolj sposobno za življenje: te ideje prerajajo društvo; pomlad preraja zemljo; dežela se preraja (kot glagol) in: vse prerajajoča ljubezen; ni se mogel nagledati prerajajoče se narave."

Če naj 'prerajanju' pridenemo 'duhovno', moramo razvozlati, kaj pomeni duhoven, saj pridevnik napoveduje pojmovno podvrsto glagolnika. Šri Aurobindo je besedo razložil takole: „ ... duhovnost ni visoka razumskost, ni idealizem niti etično nagibanje uma ali moralna čistost in vzdržnost, prav tako ne religioznost ali vneta in vzvišena čustvena gorečnost kot tudi ne sestav vseh teh odličnosti. Umsko prepričanje, kredo ali vera, čustveno teženje, uravnavanje vedenja skladno z religioznimi ali etičnimi obrazci ne štejejo kot duhovni dosežki in izkušnje. Te stvari so za um in življenje zelo pomembne. Pomembne so mu za razvoj kot pripravljalni vzgibi, ki naravo disciplinirajo,

prečistijo in jo primerno oblikujejo, vendar še vedno štejejo v umski razvoj – začetkov duhovnega uresničenja, doživljanja, sprememb tam še ni. Duhovnost je v bistvu prebujanje notranje resničnosti našega bitja duhu, biti, duši, ki je nekaj drugega, kot so naš um, življenje in telo, notranje teženje po spoznanju, občutenju, postajanju, da bi stopili v stik z višjo Resničnostjo, ki je onkraj in prežema vesolje ter stanuje tudi v našem bitju. Je težnja, da bi bili s to Resničnostjo v stiku in združeni z njo, hkrati pa preusmeritev, spreobrnitev, preobrazba našega celotnega bitja kot posledica teženja: stik, združitev, rast ali prebujenje v novo bitje, novo bit, novo naravo.*“

Prav tako „neprestano prerajanje“ ne pove ničesar, če ni znan predmet prerajanja. Ta predmet mora biti neka stalnica, ki izgine s polja pojavnosti in se v njem – vsaj še enkrat – znova pojavi (rodi). Ta stalnica, entiteta, ki se preraja mora imeti lastnosti živega bitja, oziroma biti živo bitje. Zato naj bi se mrtva narava, v katero štejemo vse kar je „nižje“ nižje od rastlinskega sveta, ne prerajala. Tako po sedanjem zahodnem pojmovanju življenja.

V stari vzhodni filozofiji, pa tudi v Šri Aurobindovi, s prerajanjem ne pojmujejo le povzročanja, da „postaja kaj bistveno boljše, bolj sposobno za življenje ...“, ker v njej za merilo boljšega ali sposobnejšega postavlja v življenje. Šri Aurobindo, ki gleda na svet z vidika duhovne evolucije, pa pravi, da vsaka pojavnost vsebuje klico naslednje. Tako Snov že vsebuje klico Življenja, Življenje klico Uma itd. Če ne, kako lahko Snov oživi, se v življenju pojavijo zametki Uma ...?

SSKJ večkrat uporablja besedo prerajanje kot sinonim za besedo spreminjati – kar je nekaj drugega, kot je pomen prerajanja v tej knjigi. Na Vzhodu kot prerajanje pojmujejo prehod duše iz življenja v drugačno ali drugačna (nesnovna) stanja. Ta-

* Sri Aurobindo: Life Divine p. 853

ko Vzhodnjaki kot Zahodnjaki pojmujejo s prerajanjem prehod iz nesnovnega (ali več nesnovnih stanj) v življenje – rojstvo. Šlo naj bi za vsaj en takšen prehod.

Nekatera verstva in filozofije kljub trdnim argumentom znanosti trdijo, da je Bog ustvaril svet takšnega kakršen je, saj ga v svoji nezmotljivosti nima zakaj popravljati. Svet se potemtakem v bistvu torej ne spreminja – teorija o razvoju vrst je zmotna, kot je zmotna ideja o prerajanju. Zato so ju izločila iz svojega nauka. Krščanstvo je baje s prerajanjem to storilo na koncilu v Konstantinopolu, saj cerkveni oče Origen Adamantius (185–254) še vedno govori o njem, kot da je del cerkvenega nauka.

Gledanju na svet kot statičen, je oporekal že Heraklit (535–475 pr.nšt)), ki je s svojimi aforizmi trdil, da se vse spreminja, da dvakrat ne moremo stopiti v isto reko, ker so tam druge vode itd. torej, da je vse v nenehnem prehajanju iz stanja ne-bivanja v stanje bivanja in obratno. Prerajanje duše je torej po tej logiki en vidik tega gibanja. Tako kot si narava letno večkrat menja svoj plašč, si človeška duša zamenja svoje telo dokler ne pride čas, ko se to neha, ko je duša osvobodjena, v naravi pa, ko se izteče njen življenjski cikel in nastopi *pralaja*** . Bajeslovnega ptiča Feniksa, ki ponazarja prerajanje, s tem da se vsakih 500 let zažge in zgori do pepela, iz katerega ponovno vznikne v življenje, srečujemo (pod različnimi imeni) v mitologiji starih narodov že od starih Egipčanov dalje.

Slovenecem je prerajanje, kot ga obravnava ta knjiga, precej tuje če že ne popolnoma nespremenljivo. Mišljenje, da se človek vedno znova rojeva tako kot ves pojavni svet, se v literaturi zaradi krščanske vzgoje skoraj ne omenja. Krščansko gledanje na svet namreč prežema vse pore zahodne civilizacije že skoraj dve tisočletji. Ta “bлагослов” ni obšel Slovencev, med katerimi

** pralaja – konec obdobjnega ciklusa; začasni razpad vesoljne oblike bivanja in vseh posamičnih oblik, ki se gibljejo v njenih kroženjih.

8

se še v novejših časih le redki dotaknejo vprašanja prerajanja. Tako Simon Gregorčič npr. v svoji pesnitvi Človeka nikar pove:

*V delavnico sem tvojo zrl,
in videl vedno sem vrtenje,
prelivajoče se življenje,
prerojevanje, prenavljanje,
iz bitja v bitje presnavljanje,
a smrti nisem uzrl nikjer!*

Sodobni pesnik Gregor Strniša pove v svoji pesnitvi v bistvu isto:

*To je živa čarovnija
zemlje, vode in neba,
da sekira, ki ubija,
nikdar nič ne pokonča.*

Prevajalec

I. DEL: PRERAJANJE IN KARMA

Prerajanje

Teorija o prerajanju je toliko stara kot samo mišljenje, njene-ga vira pa ne poznamo. Od naših nagnjenj je odvisno, ali jo lahko sprejmemo kot sad starodavne psihološke izkušnje, ki jo je zmeraj mogoče ponoviti in preveriti, torej kot pravo, ali pa jo zavrnemo kot filozofsko dogmo in spretno umovanje. Vsekakor pa se bo nauk, ki je, verjetno skoraj toliko star kot človeško mišljenje, ohranil, dokler bodo ljudje razmišljali.

V preteklosti je nauk krožil po Evropi pod čudnim imenom "preseljevanje duš", kar je zahodnemu umu prineslo smešno podobo Pitagorove duše, ki se kot naključna ptica selivka seli iz človeške božanske oblike v telo morskega prašička ali osla. Filozofska ocena teorije je izražena z izvrstno, a nepraktično grško besedo "metempsychosis", ki pomeni, da se ista posamična duša naseli v novem telesu. Grščina zelo posrečeno povezuje misli in besede in težko bi bilo najti ustrežnejšo besedo. Ko pa jo prenesemo v drug¹ jezik, postane beseda dolga in učena ter prav nič ne spominja na pretanjeni grški smisel, zato je ni priporočljivo uporabljati. Danes je priljubljen izraz "ponovno utelešenje", toda ideja, ki jo beseda vsebuje, vodi k grobem ali pozunanjenemu pojmovanju dejstva in odpira mnogo vprašanj. Sam imam najraje besedo "prerajanje", saj nudi širok, nezazna-

¹ Šri Aurobindo je uporabil besedo "angleški"..(Op. prev.)

movan pomen, tako kot ustrezni sanskritski izraz *punardžanma*, "ponovno rojstvo", ter nas ne zavezuje samo s temeljno mislijo, ki je bistvo in smisel nauka.

Prerajanje je za sodobni um zgolj umovanje in teorija. Nikoli je niso preverili z metodami sodobne znanosti ali tako, da bi zadostili novemu kritičnemu umu, ki ga je izoblikovala znanstvena kultura. Niso pa je niti ovrgli, saj sodobna znanost ne ve ničesar o prejšnjem ali kasnejšem življenju človeške duše, pravzaprav ničesar ne ve o duši, pa tudi ne more vedeti. Njeno področje preneha z mesom, možgani, živeci in zarodkom in njegovim nastankom in razvojem. Sodobni kriticizem niti nima nobenega aparata, s katerim bi lahko ugotovil, ali prerajanje resnično obstaja ali ne. Sodobni skepticizem z vsemi svojimi zahtevami glede raziskovanja in tankovestni zanesljivosti dejansko ni dovolj učinkovit odkrivalet resnice. Zunaj fizičnega območja je znanost skorajda nemočna. Učinkovita je pri odkrivanju podatkov, vendar pa razen tam, kjer podatki že sami od sebe ponujajo sklep, ne pozna načinov, s katerim bi preverjala posplošitve, ki jih na podlagi podatkov v enem rodu tako domišljavo oznanja, v drugem rodu pa jih ruši. Nima zanesljivih sredstev, s katerimi bi ugotavljala resničnost ali neresničnost dvomljivih zgodovinskih trditev. Po sto letih razprav nam ne more povedati niti tega, ali je Jezus Kristus sploh obstajal ali ni. Kako naj se potemtakem ukvarja z vprašanji, kot je tisto o ponovnem rojevanju, ki je predmet psihologije in ga je mogoče skleniti bolj s psihološkimi kot fizičnimi podatki.

Utemeljevanja, ki jih navadno ponujajo zagovorniki in nasprotniki, so pogosto šibka ali jalova, v najboljšem primeru pa ne zadoščajo, da bi na svetu lahko kaj potrdila ali ovrgla. Eden izmed vzrokov, ki ga pogosto zmagoslavno navajajo pri zavračanju, je npr., da se svojih preteklih življenj ne spominjamo in da jih zato ni moglo biti. Takšnemu razmišljanju pri

ljudeh, ki si domišljajo, da so nekaj več kot le intelektualni otročički, se lahko samo smejimo. Utemeljujejo psihološko, pa kljub temu zanemarjajo samo naravo našega običajnega ali fizičnega spomina, ki je tudi vse, kar navaden človek lahko uporabi. Koliko se spominjamo iz naših dejanskih življenj, ki jih v tem hipu nedvomno živimo? Naš spomin je navadno dober za tisto, kar je blizu, postaja pa manj jasen ali zanesljiv, če se predmeti oddaljujejo še bolj nazaj, ohrani samo nekaj izstopajočih točk in nazadnje se, ob začetkih naših življenj, izgubi v praznini. Ali se spominjamo preprostega dejstva, da smo bili kot otrok ob materinih prsih? Pa vendar je otroštvo po vseh razlagah razen budistični del istega življenja, in pripada istemu posamezniku – prav tistemu, ki se ga ne more spomniti, tako kot se ne more spomniti preteklega življenja. Pa vendar zahtevamo, da bi se fizični spomin, spomin živalskih možgan, ki se ne more spomniti lastnega otroštva in mu je ušlo tudi toliko stvari iz naših zadnjih let, spomnil tistega, kar je bilo pred otroštvom, pred rojstvom, preden se je sam sploh izoblikoval. In če se ne more spomniti, kričimo: "Vaša teorija o prerajanju ni dokazana!" Modra nespamet našega navadnega človeškega razmišljanja ne more seči dlje, kot takšno pametno sklepanje. Če naj bi se spomnili svojih preteklih življenj, ali kot dejstva in stanja ali dogodkov in podob iz njih, bi bilo to mogoče samo ob pomoči dušnega spomina; če bi se ta prebudil bi presegel meje fizičnega in obnovil vtise, drugačne kot so tisti, ki so odtisnjeni na fizičnem bitju s fizično dejavnostjo možgan.

Dvomim pa, da bi bila teorija za to, ker so na voljo podatki o fizičnih spominih na pretekla življenja in podatki o takšnem prebujanju, bolj dokazana. Sedaj slišimo o več zaupno navedenih podobnih primerih, čeprav zraven ni aparata preverjenih in odgovorno preizkušanih podatkov, kar daje težo psihičnim raziskavam. Skeptik lahko o njih zmeraj dvomi kot o utvari ali

predstavi, dokler ne izhajajo iz zanesljivih podatkov. Celó če so navedeni podatki preverjeni, trdni, da pravzaprav ne gre za spomine, ampak da jih je oseba, ki jih navaja, spoznala s pomočjo fizičnih sredstev ali pa so jih ji sugerirali drugi; v spominu so jih spremenili v prerajanje, in to z zavestno goljufijo ali pa v procesu samozavajanja in samohaluciniranja. Celó če bi bila dejstva zadosti močna in brezhibna, da bi jih ne bi bilo mogoče ovreči na takšen način, jih še vedno ne bi bilo treba brezpogojno sprejeti za dokaz ponovnega rojstva. Človek si je zmožen izmisliti na stotine teoretičnih razlag za eno samo skupino dejstev. Sodobno umovanje in raziskovanje je vneslo ta dvom, ki naj bi odtehtal vse psihične teorije² in posplošitve.

Tako recimo vemo, da se npr. razpravlja o samodejnem pisanju ali stiku z mrtvimi, odvisno od tega, ali pojav prihaja od zunaj, t.j. iz umov že umrlih, ali od znotraj, t.j. iz podpražne zavesti: torej, ali sporočilo prihaja dejansko in neposredno iz osebnosti že mrtvega ali pa priplavajo na površino telepatski vtisi, ki izvirajo iz uma takrat še živečega človeka oziroma ki so bili potopljeni v naši podpražni zavesti. Podobno lahko dvomimo tudi o podatkih glede pomnjenja skozi prerajanja. Lahko bi se trdilo, da takšni podatki potrjujejo neko našo skrivnostno sposobnost, zavest o določenem nerazložljivem vedenju o preteklih dogodkih, vendar pa ti dogodki pripadajo drugim osebam in ne nam, ter da v domišljiji ali viziji pripisujemo te dogodke svoji lastni osebnosti v preteklih življenjih ali da na primer pripišemo sebi izkušnje, ki jih nismo sami zaznali, kar je nedvomno eden izmed pojavov miselne napake. Z zbiranjem takšnih podatkov je mogoče marsikaj preveriti, vendar (vsaj skeptik) pa ne tudi ponovnega rojstva. Če bi bili podatki zadosti obsežni, bogati in iskreni, bi ustvarili vzdušje, ki bi človeštvo nazadnje pripeljalo do splošnega sprejema te teorije kot dovolj zanesljive. Preverjanje pa je že nekaj drugega.

² Psihične teorije so sestavni del nauka o psihizmu, kot so včasih imenovali parapsihološke ali paranormalne pojave (op. prev.).

Navsezadnje ni večina stvari, ki jih sprejemamo kot resnične, nič kaj bolj zanesljiva. Vsi smo globoko v sebi neomajno prepričani, da se zemlja vrti okrog svoje osi, toda zadeva ni bila nikoli preverjena, kot je opozoril veliki francoski matematik. Gre samo za teorijo, ki upošteva določene izsledke iz opazovanja in nič drugega. Kdo ve³, ali je v tem ali naslednjem stoletju ne bo zamenjala boljša ali slabša? Preden se je pojavil Galileo s svojim "In vendar se vrti" in zmotil nezmotljivost papeža in Svetega pisma, znanosti in učenjaške logike, so vse opazovane astronomske pojave odlično preračunavali s teorijo sfer in ne vem še kaj. Lahko smo prepričani, da bi si bilo mogoče na račun težnosti izmisliti teorije, vredne občudovanja, če bi bila naša pamet brez predsodkov in ne bi bila obsedena z Newtonovimi nazornimi dokazi.⁴ Gre za nenehno begajočo in prisotno nadlogo našega razuma. Ta namreč izhaja iz tega, da ničesar ne ve, in se mora tako dolgo ukvarjati z nešteti možnostmi, morebitnimi razlagami vsakega danega niza dejstev, dokler dejansko ne vemo, kaj je v njihovem ozadju. Nazadnje poznamo pravzaprav samo to, kar opazujemo, pa še to podvržemo ponovnemu izpraševanju, kot je npr., da je zeleno res zeleno in belo res belo, čeprav se zdi, da barva sploh ni barva, ampak nekaj drugega, kar samo ustvarja videz barve. Pri dejstvih pa, ki jih ni mogoče opazovati, se moramo zadovoljiti samo z razumsko logiko, verjetnostjo ali zanesljivostjo. Vsaj dokler ne zaznamo v sebi višjih zmožnosti, kot je od čutil odvisni razum in čakanje na razvoj, ki naj bi pripeljal do večje zanesljivosti, zmožnosti. Pravzaprav skeptiku ni mogoče zagotoviti nobene verjetnosti ali gotovosti v korist teorije o prerajanju. Zunanji podatki, ki so vendarle dosegljivi, pa

³ Upoštevajmo, da ob pisanju tega eseja (1915) še ni bilo vesoljskih poletov, ki so nedvomno potrdili mnoge prejšnje teorije o Zemlji in sončnem sistemu (op. prev.).

⁴ Napisano preden je bila znana Einsteinova posebna relativnostna teorija. Enotna teorija polja je bila objavljena leta 1953! (Op. prev.)

so nepopolni. Pitagora je bil eden izmed največjih modrecev, pa vendar je njegova trditev, da se je v enem od prejšnjih življenj v bojih pri Troji imenoval Anteroid in da ga je ubil mlajši Atrejev sin, samo trditev, tako kot njegovo prepoznanje istovetnosti trojanskega štita, ne bo prepričalo drugih, kot že prepričane. Sodobni podatki niso nič bolj prepričljivi kot Pitagorov dokaz. Ob pomanjkanju zunanjih dokazov, edino odločajočih v naših čutečih intelektih, ki jih obvladuje snovnost, razpolagamo samo z utemeljevanjem zagovornikov ponovnega utelešenja, da njihova teorija v vseh primerih bolj upošteva dejstva, kot jih druge. Ta trditev je upravičena, a ne ponuja nič več gotovosti. Teorija prerajanja nam skupaj s teorijo karme daje preproste, skladne in lepe razlage o stvareh. A tudi teorija sfer nam je nekoč dajala preprosto, skladno in lepo razlago nebesnih gibanj. Vendar pa smo zdaj dobili popolnoma drugačno razlago, mnogo bolj gotsko in majavo v svoji skladnosti, nerazložljiv red, razvit iz kaotičnih neskončnosti, ki jo uporabljamo⁵, kot da razodeva resnico o stvareh. Vendar pa, če samo razmišljamo, bomo morda spoznali, da celo to ni popolna resnica. Veliko je za njo še takšnega, česar še nismo odkrili. Zaradi tega preprostost, skladnost, lepota in zadovoljivost teorije o prerajanju še ne jamčijo za njeno zanesljivost.

Ko se spustimo v podrobnosti, negotovost še narašča. Prerajanje na primer pojasnjuje genije, prirojene zmožnosti in še veliko drugih psiholoških skrivnosti. Potem pa pride znanost s svojo popolnoma zadostno razlago z dednostjo, čeprav tudi ta, tako kot prerajanje, zadošča samo tistim, ki vanjo že verjamejo.

Trditve o dednosti so bile nedvomno skrajno pretirane. Posrečilo se ji je veliko razložiti, vendar pa ne vsega, kar zadeva našo telesno zgradbo, temperament in vitalne posebnosti.

⁵ Sedaj pa namigujejo, da je ta red le shema, ki jo je ustvaril naš lastni um oziroma jo je določila zgradba naših možgan, sopostavitev in logika besed in misli, ki jo vsiljujemo svetu, ki lahko vsebuje takšne stvari ali pa sploh ne (op. avt.).

Neuspešno pa je poskušala razložiti genija, prirojene sposobnosti in druge psihološke pojave višjega reda. Menda zaradi tega, ker znanost ne pozna osnov naše duševnosti, vsaj ne bolje kot so preprosti astronomi poznali zgradbo in zakonitosti o gibanju zvezd, ki so jih opazovali precej natančno. Zdi se mi, da tudi če bi znanost vedela več in bolje, ne bi mogla vsega tega razložiti z dednostjo, vendar pa znanstvenik lahko trdi, da je šele na začetku svojih raziskovanj, da posplošitve, ki so že toliko razložile, lahko dobro razložijo vse in da ima njegova hipoteza glede preverljivosti dejstev vsekakor boljše izhodišče, kot ga ima teorija prerajanja.

Ne glede na vse, so razlage zagovornikov reinkarnacije enako dobre in spoštovanja vredne, čeprav ne odločilne. Obstaja pa še drugo, kar hrupno navajajo in kar se mi zdi enaka sovražnemu sklepanju ob odsotnosti spomina, vsaj v obliki, v kateri to navadno navajajo, da bi pritegnili nezrele ume. To je etično utemeljevanje, s katerim se skušajo upravičiti božja pota v svetu ali pota sveta sama. Menijo, da v vesolju obstaja moralno vladanje svetu ali vsaj nekakšno nagrajevanje za vrline in kaznovanje za grehe. Toda na naši zmedeni in neurejeni Zemlji ni videti česa takšnega. Dobrega človeka vidimo potisnjenega v stiske bede in zla, ki se razcveta kot zeleni lovor, namesto da bi bilo bedno ponižano do konca. To je neznosno. Gre za kruto anomalijo, za zavračanje božje modrosti in pravičnosti, skorajda dokaz je, da Boga ni, da ga je treba odpraviti. Če pa Boga ni, je treba za pravičnost najti drugo oporo.

Kako tolažilno bi bilo, če bi lahko dobre ljudi razlikovali in odtehtali obseg njihove dobrote po količini gheeja, ki jo smejo pojediti, in številom rupij, ki jih lahko naložijo v svojo banko, ter drugimi srečami, ki jim pripadajo. Ali ne bi moral Najvišji biti strog in ugleden računovodja? In kako tolažilno bi še bilo, če bi lahko na hudobnega, razgaljenega pred lastnim prikrivanjem,

pokazali s prstom ter mu zaklicali: “O, ti hudobnež! Ali bi bil v svetu, ki mu vlada Bog ali vsaj dobro, tako razcapan, lačen, nesrečen, zaskrbljen in oropan časti med ljudmi, če ne bi bil hudoben? Da, dokazano je, da si hudoben, ker si razcapan. Božja pravičnost se je pokazala!” Ker pa je najvišja Razumnost na srečo modrejša in plemenitejša, kot je človeška otroškost, kaj takšnega ni mogoče. Toda potolažimo se! Zdi se, da dober človek zato nima zadosti sreče, gheeja in rupij, ker je pravzaprav malopridnež, ki trpi zaradi svojih zlih dejanj, vendar pa malopridnež v svojem prejšnjem življenju, ki pa je v maternici svoje matere nenadoma obrnil nov list, tako kot se po drugi strani hudobnež bohota in ponosno hodi po svetu, zaradi svoje dobrote iz prejšnjega življenja, nekdanji svetnik, ki se je bil spreobrnil h kultu greha – zaradi skušnje minljive ničevosti vrline. Vse je pojasnjeno, vse opravičeno. Trpimo zaradi svojih grehov v prejšnjem telesu, za svoje vrline v tem življenju pa bomo nagrajeni v naslednjem. In tako bo šlo v neskončnost. Ne preseneča, da so modreci ugotovili, da je to slab posel, in so predlagali ne le kot zdravilo, da se znebimo greha in vrline, ampak celo kot največjo dobrino to, da se nekako izvijemo iz sveta, ki se mu vlada tako osupljivo.

Takšna shema je očitno samo variacija starega duhovnega in gmotnega podkupovanja in groženj, podkupnina za nebesa z veliko veselja za dobre in za peklenške muke z večnim ognjem ali z zverinskimi mučenji za hudobneže. Ideja o svetovnem Zakonu kot prvotnem delitelju nagrad in kazni je sorodna ideji o najvišjem Bitju kot sodniku, “očetu” in učitelju, ki svoje dobre fante nenehno nagrajuje z lizikami in tudi poredne pobaline nenehno pretepa. Sorodna je tudi barbarski in krivični ureditvi divjega in ponižujočega kaznovanja za družbene prestopke, na katerem še vedno počiva človeška družba, ki še vedno ni zmožna iznajti ali organizirati bolj zadovoljivega načina. Človek

vztraja pri Bogu po svoji podobi, namesto da bi si prizadeval, da bi sebe približeval podobi Boga. Vse te ideje izražajo otroka, divjaka in žival v nas, ki se nam jih še ni posrečilo spremeniti ali jih prerasti. Če ne bi bilo tako očitno, da se človek ne bo prikrajšal za razkošje, da na globlje misli svojih modrecev lepi nesmisle iz svoje preteklosti, bi se lahko čudili, kako da so ti otroški domisleki našli pot v globoko filozofska verstva, kot sta budizem in hinduizem.

Ker so bile te ideje tako v ospredju, so bile nedvomno uporabne pri vzgoji človeštva. Morda celo drži, da se Najvišji ukvarja z otrokom zaradi njegove otroškost in dovoli, da nadaljuje s svojimi presenetljivimi predstavami o nebesih in peklu v času po smrti fizičnega telesa. Morda so bile ideje o posmrtnem življenju in prerajanju kot polju kaznovanja in nagrajevanja potrebne, ker so ustrezale napol mentalizirani živalskosti. Na določeni stopnji pa ta sistem ni več učinkovit. Ljudje verjamejo v nebesa in pekel, pa vendar še zmeraj veselo grešijo in jim je nazadnje s papeško prizanesljivostjo, z duhovniško odvezo, s kesom na smrtni postelji, kopanjem v Gangesu ali s posvečeno smrtjo v Benaresu vse oproščeno: takšna so otroška sredstva s katerimi ubežimo pred svojo otroškostjo! Na koncu um odraste in s prezirom kot nesmiselno opusti vse to igračkanje. Teorija prerajanja z nagrajevanjem in kaznovanjem, čeprav nekoliko povzdignjena ali vsaj manj grobo senzacionalna, se izkaže za neučinkovito. In dobro je, da je tako. Saj je za človeka z njegovimi božanskimi zmoglostmi nedopustno, da je kreposten zaradi nagrade in se izogiblje grehu zaradi strahu. Boljši je močan grešnik, kot pa sebični strahopetnež ali malenkostni kramar z Bogom. V njem je več božanskega, več vzvišenih zmoglosti. V Giti se resnično dobro imenuje *krpanah phalahetavah* ⁶.

⁶ Uboge in nesrečne so tiste duše, ki jih spodbujajo sadovi njihovih dejanj (Bhagavadgita 2,49, op. prev).

In nepredstavljivo je, da bi sestav tega ogromnega in veličastnega sveta temeljil na teh sestav tega ogromnega in veličastnega sveta temeljil na teh malenkostih in usmiljenja vrednih motivih. Ali je v teh teorijah kaj razuma? Če je, potem je to razum otroške sobe, otročji razum. In etike? Je etika blata, blatna etika.

Prava osnova za teorijo prerajanja je dušni razvoj, ali bolj rečeno njen razcvet izza koprene Snovi in njeno postopno samoodkritje. Budizem je to resnico vključil v svojo teorijo karme in vzniku iz karme, a je ni utegnil osvetliti. Hinduizem je nekoč zanj vedel, potem pa je izgubil pravilno mero svojega izražanja. Sedaj lahko o starodavni modrosti ponovno govorimo v novem jeziku, kar so nekatere šole mišljenja že storile, čeprav se na globljo modrost še vedno skušajo nalepiti prevleke stare skorje. Če bi bilo to postopno vzcvetanje pristno, potem postane teorija o prerajanju intelektualna potreba, logično neizogiben dostavek. Kaj pa je cilj tega razvoja? Ne običajna ali sebična krepost in brezhibno štetje malih zaslug v upanju na porazdelitev materialnih nagrad, ampak nenehna rast k božanskemu spoznanju, moči, ljubezni, čistosti. Edina prava nagrada za dejanja ljubezni je večna rast v zmožnosti in radosti ljubezni tja do zanosa vseobsegajočega objema in obče strasti duha, edina nagrada za dejanja pravega spoznanja pa je nepretrgana rast v neskončno Luč in edina nagrada za dejanja prave moči je, da gojimo čedalje več božanske Sile in del čistosti, da se čedalje bolj osvobajamo sebičnosti, celo do tiste brezmadežne širine, v kateri je vse spremenjeno in spravljeno v božanski enakosti. Iskati drugačno nagrado pomeni vezati se na svojo popolnoma zadostno razlago z dednostjo, čeprav tudi ta, tako kot prerajanje, zadošča samo tistim, ki vanjo že verjamejo.

Kaj pa trpljenje in sreča, nesreča in blaginja? To so izkušnje duše v njenem šolanju pomoči, opore, sredstva, discipline, preverjanja, to so preizkusni kamni, – in blaginja je pogosteje težji

preizkus kot je trpljenje. V nesreči in trpljenju bi res lahko pogosteje videli nagrado za krepost kot pa kazen za greh, saj se izkaže, da je duši v največjo pomoč in jo prečiščuje v njenem prizadevanju za lastnim razvojem. Če gledamo nanjo zgolj kot na kruto rzsodbo Sodnika, jezo razjarjenega Vladarja ali celo kot na mehanično posledico zla, pomeni, da smo se postavili na najbolj površno stališče do tega, kako Bog ravna z dušo, in do zakona o razvoju sveta. Kaj pa svetovni razcvet, bogastvo, potomstvo, zunanje uživanje v umetnosti, lepoti in moči? Dobro, če jih je mogoče doseči brez škode za dušo in jih užiti le kot izliv božanskega Veselja in Milosti na naše snovno bivanje. Toda iščimo jih prej za druge, ali bolje za vse, za nas same pa samo kot del splošnih okoliščin ali kot eno od sredstev, da si približamo popolnost.

Duša pa ne potrebuje nobenega dokaza o svojem prerajanju, tako kot ne potrebuje dokaza o svoji nesmrtnosti. Pride namreč čas, ko je zavestno nesmrtna in se zaveda sama sebe v svojem večnem in nespremenljivem bistvu. Ko pa dosežemo to urešničenje, vsa razumska vprašanja v prid njeni nesmrtnosti ali proti njej izginejo kot nepotreben hrup nevednosti okrog povsem samoumevne in vedno navzoče resnice. *Tato na vicikitsate*⁷. To je pravo dinamično prepričanje o nesmrtnosti, ker nam ne pomeni več razumske dogme, ampak enako očitno dejstvo, kot je očitno fizično dejstvo, da dihamo, ki ga tudi ni treba dokazovati in utemeljevati. Tako pride tudi čas, ko se duša začne zavediti sama sebe v svojem večnem in spremenljivem gibanju. Potem se zave preteklih obdobij, ko se je oblikovala sedanja organizacija njenega bivanja, vidi, kako se je to v nepretrgani preteklosti pripravljalo, deloma se spominja minulih dušnih stanj, okolij, posebnih oblik dejavnosti, ki so ustvarile njene današnje sestavine, in ve, kam jo vodi razvoj v nepretrgani

⁷ Potem je konec debate (op. prev).

prihodnosti. To je prava dinamična vera v prerajanje in tu se tudi neha igra vprašujočega in dvomečega uma. Dušno zrenje in dušni spomin sta vse. Prav gotovo pa ostaja vprašanje, kakšni so razvojni mehanizem in zakoni prerajanja, kjer razum, njegovo poizvedovanje in posploševanje, še vedno igra določeno vlogo. Čim več pa razmišljamo in doživljamo, tolako bolj se nam dozdeva navadno, preprosto in togo opisovanje reinkarnacije dvomljivo. Gotovo je bolj zapletena, zakon je, ki se je dosti težje in z bolj zapleteno usklajenostjo razvil iz možnosti Neskončnega. To vprašanje pa zahteva dolgo trajno in obsežno obravnavo; saj gre za subtilno zakonitost. *Anur hiješa dharmah* (Katha 1.1.21).

Prerajajoča se duša

Razmišljanje je pri večini ljudi samo grobo sprejemanje nepreverjenih idej. Naš um je dremavi ali brezskrbni paznik in dovoli skozi vhodna vrata vsemu, kar se mu dozdeva primerno oblečeno, kar daje prijeten videz ali pa kar zamrmra kar koli, kar spominja na znano mu geslo. To velja posebno za fine zadeve, takšne, ki so oddaljene od konkretosti našega fizičnega okolja. Celo ljudje, ki v običajnih zadevah pazljivo in bistro razmišljajo in štejejo budnost pred napakami za razumsko in praktično dolžnost, so večinoma zadovoljni z brezskrbnim spotikanjem, ko se dotaknejo višje in težje ravni. Izogibajo se truda, ki se od njih zahteva, in najnestrpnejši so tam, kjer sta natančnost in finost razmišljanja najpotrebnejši. Ljudje so zmožni finega razmišljanja o otipljivih zadevah, toda razmišljati fino o finih zadevah, predstavlja za grobost našega razuma prevelik napor. Zadovoljimo se s tem, da nalahno zabrišemo resnico, kot pritisne slikar čopič na svojo sliko, ko ne doseže zelenega učinka. Packo zamenjamo za popolno podobo resnice.

Nikakor torej ne preseneča, da se človek zadovolji z grobim razmišljanjem o takšnih zadevah, kot je prerajanje. Tisti, ki ga sprejemajo, navadno prevzamejo že izoblikovano idejo o njem, bodisi šablonsko teorijo ali grobo dogmo: Duša se ponovno rodi v novem telesu. Zadovolji jih takšna neprecizna in skorajda nesmiselna trditev. Toda kaj je duša in kaj se misli s ponovnim

rojstvom duše? Prav, pomeni ponovno utelešenje. Duša pa, kar koli naj že bo, je šla iz ene mesene obloge in gre sedaj v drugo. Sliši se preprosto, nekako tako kot džin iz arabskih pravljic, ki se razširi in spet stisne v svojo steklenico, ali pa tako, kot potegnemo blazino iz ene prevleke in jo stlačimo v drugo. Ali pa si duša izoblikuje telo v drugi maternici in ga potem zasede ali pa, recimo, sleče meseno oblačilo in si potem nadene drugo. Toda kaj je tisto, ki tako “zapusti” eno telo in si “nadene” drugo? Ali gre za drugo dušno telo in fino obliko, ki vstopi v grobo telesno obliko? Morda je Puruša iz starinskih predstav, ki ni večji od palca, ali pa je nekaj, kar je samo po sebi brezoblično in neotiplivo in se utelesi v tem smislu, da postane za čute otipljiva oblika iz mesa in kosti ali pa si takšno podobo nadene?

Po običajnem pojmovanju se duša sploh ne rojeva, ampak samo stara nespremenjena osebnost, ki je nekoč zapustila prejšnje fizično telo, zasede sedaj novo. Jože Popotnik je šel iz mesenega telesa, ki ga je nekoč posedoval, in Jože Popotnik je tisti, ki se bo jutri ali čez nekaj stoletij ponovno utelesil v drugi meseni obliki in se podal v tok zemeljskega življenja pod drugačnim imenom in v drugačnem okolju. Tako se je recimo Ahil ponovno rodil kot Aleksander, sin Filipa, Makedonec, ne zmagovalec nad Hektorjem, ampak nad Darijem, s širšim dosegom, z večjo prihodnostjo. Toda še vedno je Ahil, je ista osebnost, ki se je ponovno rodila, le telesne lastnosti so drugačne. Takšno preživetje iste osebnosti je tisto, kar dandanes priteguje evropski um v teoriji o prerajanju. Saj je izginotje ali razkroj osebnosti, tega umskega, živčnega in fizičnega sestava, za katerega se štejemo, človeku, zaljubljenemu v življenje, težko prenesti, in velika vaba mu je njeno preživetje in njen ponoven fizični pojav velik obet. Edini ugovor, ki je napoti, da bi takšno gledanje sprejeli, je, da spomin očitno ne preživi. Spomin je človek, pravijo sodobni psihologi, in čemu naj koristi

preživetje moje osebnosti, če se ne spomnim svoje preteklosti, če se ne zavedam, da sem še vedno ista oseba in tudi vedno bom? Čemu je to v prid? V čem je radost tega?

Stari indijski misleci, ne govorim o občem prepričanju, ki je bilo tako neobdelano in ni do konca domišljeno, stari budistični in vedantinski misleci so si celotno polje ogledali z zelo različnih izhodišč. Niso bili navezani na preživetje osebnosti, preživetju niso dajali zvonečega imena nesmrtnosti, na osebnost pa so gledali kot na takšno, kakršna je, kot nenehno spreminjajoči se sestav, in preživetje iste osebnosti, je bilo zanje nesmisel, samo sebi nasprotujoče si pojmovanje. Seveda so spoznali, da obstaja kontinuiteta, in poskušali so odkriti, kaj kontinuiteto opredeljuje in ali je občutek identičnosti, ki se kaže, utvara ali dejstvo, prava resnica, in če velja zadnje, kaj je potem res? Budisti so zanikali vsako pravo identiteto. Ni biti, ni osebe, so rekli. Obstaja preprosto le nepretrgan tok energije v delovanju, kot je nenehen tok reke ali neprekinjeno gorenje plamena. Nepre-trganost ustvarja v umu lažen občutek istovetnosti. Jaz sedaj nisem nič bolj ista oseba, kot sem bil pred letom dni, niti ne ista oseba, kot sem bil hip pred tem, kot je voda, ki teče mimo brega istovetna z vodo, ki je tekla mimo nekaj trenutkov prej. Trajnost toka v istem kanalu ohranja lažni videz istovetnosti. Očitno torej ni duše, ki bi se prerajala, ampak samo karma, ki neprekinjeno teče v navidezno neprekinjenem toku po kanalu. Karma je tista, ki se utelesi. Karma ustvarja v fizičnih telesih podobo nenehno se spreminjajoče umskosti, ki je, kot lahko domnevamo, posledica spreminjanja sestava idej in občutkov, s katerimi se istimo. Istovetnega “jaza” ni, ga nikoli ni bilo in ga nikoli ne bo. Praktično, dokler obstaja zmota o osebnosti, to ne spremeni mnogo in v jeziku nevednosti lahko rečem, da sem se ponovno rodil v novem telesu, praktično pa moram nadaljevati na osnovi te napake. Toda pridobljena je

pomembna točka, da je vse skupaj zmota, zmota, ki lahko preneha. Sestav je mogoče za vedno prekiniti brez nove tvorbe, plamen lahko ugasne, kanal, ki se je imenoval reka, pa se uniči. Potem je tu nebivanje, prenehanje, osvoboditev od same zmote.

Vedantinec pride do drugačnega sklepa. On dopušča neko istovetno bit, trajno nespremenljivo resničnost, toda ta je drugačna od moje osebnosti, drugačna od tega sestava, s katerim se istim. V Kathaupanišadi je vprašanje zastavljeno zelo poučno, zelo primerno za predmet, ki ga obravnavamo. Načiketa, ki ga je njegov oče poslal v svet smrti, sprašuje Jama, gospodarja tega sveta: za ljudi pred nami, za tiste, ki so nas zapustili, pravijo nekateri, da "so" in drugi, da "niso". Kdo ima prav? Kaj je resnica o velikem prehodu? Tako je postavljeno vprašanje in na prvi pogled se zdi, da postavlja vprašanje o nesmrtnosti v evropskem pomenu besede, se pravi preživetje istovetne osebnosti. Toda Načiketa ne sprašuje tega. On je že povedal drugo od treh želja, ki mu jih je Jama obljubil izpolniti: spoznanje svetega ognja, s katerim človek premaga lakoto in žejo, pusti daleč za seboj žalovanje in strah ter vesel biva v nebesih. Nesmrtnost v tem pomenu jemlje kot zagotovljeno, saj Načiketa že je v naslednjem svetu. Spoznanje, po katerem sprašuje, je globlje, finejše, saj tudi Jama trdi, da o tem od nekdanj razpravljajo celo bogovi in da ga ni preprosto zvedeti, ker da je njegova zakonitost fina. Nekaj, kar spominja na isto osebo, kar se spusti v pekel, kar se vzpenja v nebesa, kar se vrača na zemljo z novim telesom, preživi. Toda, je to, kar preživi, ista oseba? Ali res lahko rečemo o človeku "on je", ali pa moramo reči, da "on ni več to"? Tudi Jama v svojem odgovoru ne govori o preživetju smrti in pove le verz ali dva, s katerim nenehno rojevanje, ki ga vsi misleci sprejemajo kot splošno potrjeno resnico, zgolj opiše. To, o čemer govori, je bit, pravi človek, gospodar vseh teh spremenljivih videzov. Brez poznavanja te

biti preživetje osebnosti ni nesmrtno življenje, ampak nenehno prehajanje iz smrti v smrt. Samo tisti, ki presežejo osebnost k pravi Osebi, postanejo nesmrtni. Vse dotlej se človek, kot kaže, rojeva vedno znova pod prisilo svojega spoznanja in dejanj, ime nasledi ime, oblika da mesto drugi obliki, nesmrtnosti pa ni.

Takšno je torej pravo vprašanje, ki ga postavljata budist in vedantinec in nanj odgovarjata. Gre za nenehno preoblikovanje osebnosti v novih telesih, toda ta osebnost je spremenljiva tvorba sile pri njenem delu, ki poteka naprej v času in ni niti za hip ista, občutek ega pa, ki nas veže na življenje telesa, tako da smo pripravljeni verjeti, da gre za isto idejo in obliko, da se Jože Popotnik ponovno rodi kot Sidi Hossain, je stvaritev uma. Ahil se ni ponovno rodil kot Aleksander, toda tok sile v njenem delovanju, ki je ustvaril Ahilov vsak trenutek spreminjajoči se um in telo, je tekel dalje in ustvaril vsak trenutek se spreminjajoči Aleksandrov um in telo. Še vedno, pravi starodavna vedanta, pa je nekaj onkraj te sile v delovanju, njen Mojster, nekdo, ki vpliva nanjo, da ustvarja zanj nova imena in oblike, ta pa je Bit, puruša, Človek, prava Oseba. Občutek ega je samo njegova popačena podoba, ki odseva v tekočem toku utelešene umskosti.

Ali je torej Bit tista, ki se vedno znova uteleša? Bit je vendar neizginljiva, nespremenljiva, ne rojeva se in ne umira. Bit se ne rodi in ne obstaja v telesu, pač pa se telo rodi in obstaja v Biti. Kajti bit je vsepovsod ena, v vseh telesih, kot pravimo, v resnici pa ni omejena in razdeljena na različna telesa, razen da se kot vse sestavljajoči eter zdi oblikovana v vseh predmetih in je na določen način v njih. Pravzaprav so vsa telesa v Biti, toda tudi to je izmislek prostorskega pojmovanja in ta telesa so – bolje rečeno – samo simboli in podobe same po sebi, ki jih je ustvarila njihova lastna zavest. Celotisto, čemur pravimo posamična duša, je večje od svojega telesa, ne pa manjše, finejše od njega in zaradi tega neomejeno z njegovo maso. Ob smrti ne zapusti

svoje oblike, ampak jo odvrže, tako da velika odhajajoča duša lahko o smrti energično reče: "Izločila sem svoje telo."

Kaj je torej tisto, za kar domnevamo, da naseljuje fizično ogrodje? Kaj je tisto, kar duša potegne iz telesa, potem ko odvrže svoje delno fizično oblačilo, ki ne ovija nje, ampak je del njenih členov? Kaj je tisto, česar iztok povzroči trzaj, nagel boj in bolečino odhajanja, ustvari občutek nasilne ločitve? Odgovor ne pomaga mnogo. To je fini fizični ovoj, ki je pritrjen na fizičnega s srčnimi nitmi, z vrvmi življenjske sile, živčne energije, ki nas je vtkala v vsako fizično vlakno. Gospodar telesa to potegne ven in nasilno iztrganje ali hitro in oklevajoče razvezovanje življenjskih vezi, izhod povezujoče sile ustvarja smrtno bolečino in težave v zvezi s smrtjo.

Spremenimo torej obliko vprašanja in raje vprašajmo, kaj je tisto, kar odseva in sprejema spremenljivo osebnost, glede na to, da je Bit nespremenljiva? Dejansko imamo nespremenljivo Bit, pravo Osebo, gospoda te nenehno se spreminjajoče osebnosti, ki spet zavzema vedno se spreminjajoča telesa, toda prava Bit je vedno iznad spreminjanja, ga opazuje in uživa, vendar vanj ni vpletena. Prek česa pa uživa spremembe in jih ima za svoje, celo ob tem, ko zase ve, da nanjo ne vplivajo? Edini nižji orodji sta um in občutek ega. Obstajati mora bistvenejša oblika, ki jo pravi Človek izpostavi, kot bi jo izpostavil v ospredje samega sebe, in v ozadje sprememb, da jih podpira in zrcali, ne da bi ga spremenile. Ta bolj bistvena oblika je, ali se zdi, da je v človeku umska bit ali umska oseba, o kateri govorijo Upanišade kot o umskemu vodji življenja in telesa, *manomajah prana-šarira-neta*. To je tisto, kar vzdržuje občutek ega kot funkcijo uma in nam omogoča, da imamo trdno pojmovanje o neprekinjeni istosti v času v nasprotju z nečasovno istostjo Biti.

Spremenljiva osebnost ni ta umska oseba. Sestavljajo jo različne tvarine narave, tvorbe prakriti in nikakor ni puruša. Je zelo zapleten sestav z mnogimi plastmi. Sestavljajo ga: plast fi-

zičnega, plast živčnega, umska plast in končno plast nadumske osebnosti, v vsaki teh plasti pa je po več podplasti. Analiza posameznih zemeljskih plasti je v primerjavi z analizo tega čudovitega stvarstva, ki mu pravimo osebnost, preprosta. Ob ponovnem življenju na zemlji oblikuje mentalno bitje za svoje zemeljsko bivanje novo osebnost. Material jemlje iz skupne snovne tvarine, življenjske tvarine in umske tvarine fizičnega sveta in med življenjem na zemlji nenehno prevzema svež material in odmetava porabljenega, spreminjajoč telesna, živčna in umska vlakna. Toda to je površinsko delo, v ozadju je temelj preteklih izkušenj, ki je odmaknjen od fizičnega spomina, da ne bi bila motena površinska zavest ali da zavestna bremena preteklosti ne bi vplivala nanjo, ampak da se lahko osredotoči na sprotno dejavnost. Vseeno pa je temelj preteklih izkušenj trdna podlaga osebnosti in še več kot to. Je naša prava podlaga, iz katere lahko vedno črpamo celo ob našem površnem izmenjavanju s svojim okoljem. Ta izmenjava prispeva k našim pridobitvam: spreminja temelje za kasnejše bivanje.

Še več, vse to je spet na površini. Je le majhen del nas, ki živi in deluje v energijah našega zemeljskega bivanja. Kot so za fizičnim vesoljem svetovi, med katerimi je naš samo zadnji rezultat, so tudi v nas svetovi našega samobivanja, ki izločajo to zunanjo podobo našega bivanja. Podzavestno, nadzavestno sta oceana iz katerih in v katera teče ta reka. Zato pomeni govoriti o sebi kot o prerajajoči se duši v bistvu to, da podajamo preveč poenostavljen videz v primerjavi s čudežem našega bivanja. V preveč izdelan in pregrob obrazec tlačimo čarovnijo najvišjega Čarovnika. Ni je določene dušne entitete, ki bi se podala v novo plast. Prav tako kot obstaja rojstvo novega telesa, obstaja metempsihoza, ponovno vstopanje duše, ponovno rojstvo dušne osebnosti. Izza te Osebe, nespremenljive entitete, pa je Mojster, ki rokuje s tem zapletenim materialom, Umetnik te čudežne umetnosti.

To je izhodišče, iz katerega moramo nadaljevati obravnavo vprašanja prerajanja. Gledati nase kot na tako in tako osebnost, ki si nadeva nov mesni ovoj, pomeni opotekanje v nevednosti, pomeni potrjevanje zmote materialnega uma in čutov. Telo je ugodnost, osebnost je stalna tvorba, za katere razvoj pripomoreta delovanje in izkušnja, toda Bit, katere volja in radost je vse to, je nekaj drugega kot telo, nekaj drugega kot sta dejavnost in izkušnja, kot je osebnost, ki jo tadva razvijeta. Zanimarjati jo pomeni zanimarjati vso skrivnost našega bivanja.

Ponovno rojstvo, razvoj in dednost

V ospredju današnjega razmišljanja sta dve resnici, odkritji neverjetno polni sijajnih ugotovitev in po pomenu zelo bistveni: razvoj in dednost. Mislim, da ju je za zanesljivo osvetlitev našega bivanja treba upoštevati, kot luči stalnega sijaja, ki sicer še nista popolnoma usmerjeni in sta omejeni, kot je pri človeškem nenehno spreminjajočem se procesu razvijanja razumskega spoznavanja omejeno vse. Lahko rečemo, da oblikujeta skoraj celotno temeljno idejo o življenju, kot je značilna za um, ki ga obvladuje, oblikuje, utesnjuje v svoje mogočne klišeje natančno, zvedavo in raznoliko iskanje, ki pa je na koncu nenavadno omejeno opazovanje in nenavadno ozko razmišljanje naše sodobne znanosti. Znanost je po svoje veliki videc in mag: Njeno gledanje je tako mikroskopsko kot makroskopsko, videnje iz bližine in videnje iz daljave, ima moč raztapljanja pri iskanju analitičnih rešitev in ustvarjalno moč razodevanja sintetičnih zaključkov. Tja do njihovega brloga je zasledovala mnogo vmesnih skrivnih postopkov velike stvarnice in s pomočjo intuitivne zmožnosti, ki nam je dana, je bila zmožna iti celo dlje. Človek, pritlikavec v neskončnosti, lokomotiva, ki jo ima sila težnosti še vedno prikovano na stik s zemljino skorjico, je z njo prav gotovo dosegel določene uspehe na račun matere veselja. Toda vse to je bilo z določeno popolnostjo doseženo le v mejah njenega najnižjega pozornost vzbujajočega fizičnega področja.

Soočena s psihičnimi in duhovnimi skrivnostmi kot tudi v temeljnem odprtem svetu uma, pa znanost še vedno vidi slabotno in tipa kot otrok. Na tem področju vidi ona, ki je tako natančna, razsvetljujoča, nepremagljiva na področju fizičnega, samo veliko bleščečo in brenčečo zmedo, ki je – kot nam z morda nenatančno živahnostjo ponavljajočega stavka pove James⁸ – podobna novorojenčevemu videnju čutnega sveta, v katerega je padel po skrivnostnih stopnicah rojstva. Znanost, soočena s tistim, kar so zanjo še vedno prekrasni naključni akordi in nepojasneni čudeži zavesti, se pred napakami domišljije ščiti, čeprav se prav zaradi tega občasno spotakne v mnogih napačnih in neustreznih sklepih, ki so za nepropustnim ščitom opreznega skepticizma. Kot bi bila napol pijana, se trdno oprijemlje varne opore, za katero misli, da jo najde v nekaj dobro preverjenih stikih. Odločena je, da s pomočjo kakega fizikalnega dejstva po svojih možnostih razloži vsak nadfizični pojav; umski psihološki procesi ne morejo obstajati razen kot posledica ali izraz telesnih fizioloških procesov. Takšen sklep, ki je navidez racionalen in previden z vidika ugotovljive in oprijemljive resnice, dejansko pa junaški po svoji paradoksalni smelosti, ji zapira vrata pred hitrim odkritjem, vsaj zaenkrat v zelo ozek krog. Prav tako s spremljajočim občutkom nezadostnosti omadežuje tudi njena podaljševanja fizične resnice na psihološko področje. In v podaljšani uporabi je ta nezadostnost močno razvidna v njenih teorijah o dednosti in razvoju, ko jih sili prek varnih tal fizične resnice in ko si z njimi prizadeva osvetliti fine, sestavljene, težko opredeljive pojave našega psihološkega bivanja.

Upam si trditi, da tu in tam še vedno obstajajo osebe, ki goji-

⁸ Mišljen je William James (1842 - 1910) avtorja knjige *The Varieties of Religious Experience* (Op. prev).

jo skrito ali odkrito nezaupanje v teorijo fizičnega razvoja in verjamejo, da se bo nekega dne znašla v ropotarnici mrtvih posplošitev, podobno kot Ptolomejeva teorija v astronomiji ali teorija telesnih sokov v medicini. Toda takšen skepticizem je redek in nenavaden. Vendar pa ni nekoristno in nespretno za naš namen omeniti, da nasprotno z razširjenimi pojmovanji takšne znanstvene posplošitve, tako kot tudi mnoge druge, še niso dokončno preverjene, čeprav se jih jemlje kot takšne. Vendar pa je nasploh veliko dejstev in kazalcev v njihovo korist, tako neustavljivo prepričljivih, da se ne moremo upreti sklepu, da je vse nastalo na tak ali drugačen način ter si težko zamislimo bolj prepričljivo razlago o lestvici vzpenjanja in razvejanja rodu in vrste, ki bi ustrezala celo priložnostnemu natančnemu preiskovanju o obstajanju življenja. Zdi se, da je razumsko zanesljivo eno: da ne moremo več verjeti, da so bila ta sonca in sončni sistemi nametani v brezmejni prostor kot popolnoma izoblikovani in za večno urejeni, vse te neštivilne vrste bitij vsajene na zemljo, pa že izdelane ter lepo ukrojene v teku sedmih dni ali več ob nenadni kaprici ali ob dionizični vzdraženosti, ali ob množični dejavnosti mehanične zamisli s fiatom brezčasnega Stvarnika. Potrpežljive in podrobne raziskave fizikalnih znanosti so potrdile postopen razvoj, kot so ga povzeto predlagali stari hindujski misleci – najprej nižje vrste bitij in za njimi človek kot krona zemeljskega razvoja življenja Duha –, čeprav nadaljnega hindujskega pojmovanja o nenehnem ponavljanju načel v ciklikih ni mogoče preveriti s fizikalnimi podatki.

Še nekaj se zdi prav tako gotovo. Ne samo da je bilo seme življenja eno samo – pred sklepi fizikalnega poizvedovanja spet prednjači intuicija Upaniṣad – eno samo seme, ki ga je vesoljni samoobstoj z delovanjem sile uporabilo na več načinov, *ekam bidžam bahudha šakti-jogat*⁹, eno samo je tudi načelo razvoja in

⁹ Eno seme mnogotero z jogo moči (Švet. 4,1 in 6,12 Op. prev).

prav tako osnovni načrt, ki se ob delovanju ustvarjalne Sile ali ustvarjalne ideje razvija postopoma, kljub številnim odklikom na to ali na ono stran. Zdi se, da Narava začenja z izredno revno izvorno široko spreminjajočo se zasnovo in nadaljuje proti izjemnemu bogastvu najdrobnejših posledičnih variacij, kar se pokaže v izdelovanju nenehnih finih različic vrst, pri posameznikih pa v presenetljivem vztrajanju na posebnosti. Zgleda skoraj, kot da je bil v teku njenih fizičnih ubranosti zamišljen nekakšen formalni učinek ali simbolična reprodukcija resnice, da je vse po izvoru eno bitje, vendar takšno, ki vztraja pri svoji neskončni različnosti, in da obstaja celo namig, da v tej večni enotnosti obstaja večni pluralizem, Neskončno Bitje, ki se je samo ponovilo v neskončni mnogoterosti bitij, katerih vsako je enkratno, pa vendar so vsa Eno. Umu, ki išče metafizičnih namigov, lahko postrežemo z očitnimi dejstvi bivanja, ki se ne bodo zdela kot domišljija.

Pestra kompleksnost naravne uglašenosti živih stvari je sedaj v vsakem primeru jasno urejena: eno plazemsko seme, en razvijajoči se osnovni načrt, obilo vrst katerih logični tok bi bila naraščajoča urejenost, ki se dviguje skozi fine a še vedno zelo jasne stopnje od grobega do sestavljenega, od manj organiziranega k bolj organiziranemu, od nižjega tipa k višjemu. Prvo vprašanje, ki se nenadoma pojavi, ko vidimo to drevo življenja, je to, ali ni to logično zaporedje dejanska zgodovinska urejenost vesolja. Drugo vprašanje pa, ki popolnoma naravno izvira iz tega: če je temu tako, je, ali se je vsaka oblika razvila iz svojega naravnega prednika z variacijo ali pa je po nekem neznanem postopku nastala nova, neodvisna in po svoje nena dna stvaritev. V prvem primeru imamo opraviti z znanstveno urejenim fizičnim razvojem, v drugem pa ne vemo natančno kakšen ta je. Morda gre za nevidnega demiurga, ki je vse razvil v nekem zgodnejšem obdobju zemeljskega razvoja in je sedaj v

celoti ali skoraj popolnoma ustavil svoje početje, tako da takšnega novega fizičnega razvoja ni, ampak se, recimo, razvijajo zmožnosti pri vrstah, ki so že bile prej ustvarjene. Znanost zagovarja naraven in mehaničen, nepretrgan fizični razvoj z mnogimi razhajajočimi se smermi nastajajočih različic, toda brez presledka ali vrzeli v smeri. Res je, da ne obstaja samo en vmesni člen, ampak je členov več, in teh ne more nadomestiti niti najbogatejši ostanek preteklosti; ne moremo pa popolnoma dogmatično zanikati možnosti napredovanja *per saltum*, z nenadnimi preskoki, morda celo z množično fizično ali biofizično pripravo, katere rezultat se nenadoma pokaže v pojavitvi novega tipa, ob določenem razkoraku med seboj in s prejšnjimi življenjskimi oblikami. Kar zadeva človeka, še vedno obstaja velikanska negotovost, kako je lahko nastal tako podoben, hkrati pa tako različen od drugih otrok narave. Vrzeli je mogoče še vedno opravičiti: obstaja veliko dejstev, ki govorijo v korist manj fizično anarhičnega pogleda na zadevo, in zgleda, da je na njegovi strani resnica največje verjetnosti v snovnem vesolju, kjer se zdi, da je najpopolnejše fizično načelo potekanja pravzaprav temeljna zakonitost.

A celo če dopustimo najbolj tankovestno in najbolj nepopustljivo nepretrganost postopne determiniranosti, se pojavi vprašanje, ali je bil razvojni potek res tako izključno fizičen in biološki, kot zgleda na prvi pogled. Če je res bil, potem moramo sprejeti ne samo strogo načelo o dednosti vrste, ampak tudi zakonitost o dedno napredujočem spreminjanju in čisto fizični razlog za vse duhovne in umske pojave. Dednost preprosto pomeni nenehno prenašanje fizične podobe in bioloških značilnosti s prejšnjega življenja na njegovo nasledstvo. Takšna splošna sila dednostnega prenosa zelo očitno obstaja znotraj rodu (genus) ali vrste (species) po načelu: kakršno drevo, takšno seme, kakršno seme, takšno drevo, tako da lev porodi leva, ne

pa mačke ali nosoroga, človek človeka, ne pa orangutana, čeprav sedaj beremo o zanimivih a presenetljivih razglabljanjih, ki postavljajo na glavo staro teorijo, in sicer, da so določene vrste opic lahko ne človekovi predniki, pač pa njegovi izrojeni potomci! In naprej, če je fizični razvoj vse, potem mora obstajati zmožnost za dednostni prenos sprememb, prek katerega je bila ali je nova vrsta ustvarjena – ne samo pri mešanju ali križanju, ampak po notranjem razvoju, ki se skladišči v semenu in prek njega posreduje naprej. Tudi to lahko še kar sprejmemo, čeprav še ne razumemo njegovega resničnega poteka in logike, saj je prenos družinskih in individualnih značilnosti zadosti opazen pojav. Toda tisto, kar se prenese, ni samo fizično in biološko, ampak tudi psihološkega ali vsaj biopsihičnega značaja, ponavljanje običajnih živčnih izkušenj in umskih nagnjenj, zmožnosti. Domnevati je treba, da te stvari prenaša fizično seme. Prisljeni smo dopustiti, da npr. človeško seme, ki ne vsebuje razvite človeške zavesti, vendarle prenaša v sebi zmožnost takšne zavesti, tako da se samodejno reproducira v mišljenju in organizirani umskosti potomca. Čeprav moramo to sprejeti, gre za nerazločljiv paradoks, dokler ne dopustimo, da je v ozadju nekaj več, duševna moč izza koprane snovnega procesa, ali pa da je um samo življenjski proces in življenje snovni proces. Zato moramo končno predpostaviti fizikalno teorijo, ki lahko s popolnoma snovnimi vzroki in snovno zgradbo razloži skrivnost pojava življenja v snovi in prav takšno skrivnost pojava uma v življenju. Tu se pričnejo kopiciti težave fizikalne teorije, ki jo dolžijo velike pomanjkljivosti. Narava te pomanjkljivosti, njeno bistvo, njena točka spotikanja, pa pušča prostor za nekaj v ozadju, za nekaj duševnega, za skrit dušni proces in za celovitejšo in manj materialistično razlago o resnici evolucije.

Materialistična podmena – ni nič več in samo domneva, saj ni bila nikoli dokazana – je, da se razvoj nežive snovi v

določenih nepoznanih okoliščinah konča s pojavitvijo nezavednega življenja, ki je po svoji resnični naravi spet samo akcija in reakcija snovne energije, razvoj te pa v določenih neznanih okoliščinah v pojavitvi zavestnega uma, ki je po svoji naravi spet samo akcija in reakcija snovne energije. Zadeva ni preverjena, toda kot trdijo, to niti ni pomembno. Pomeni namreč samo to, da še ne vemo dovolj. Ko pa bomo nekega dne bolje poučeni (da so namreč potrebne fiziološke reakcije, ki jim pravimo intuicija ali razmišljanje, ki doseže svoj vrhunec v odkritju – kot domnevam –, potekale v ustrezno zgrajenem živčnem telesu in bolj bogato nagubanih možganih Galileja biologije) bo ta velika in preprosta resnica dokazana tako kot že marsikaj, kar je bil površni običajni človeški um nekoč zasmehoval.

Težava pa je v tem, da jo je verjetno nemogoče preveriti. Celó kar zadeva življenje, ki na določen način predstavlja manjšo težavo, bo odkritje določenih kemičnih ali drugih fizičnih in mehaničnih okoliščin v katerih bo mogoče spodbuditi, da nastane življenje, dokazovalo samo to, da gre za ugodne ali potrebne okoliščine za pojav življenja v telesu. Take okoliščine morajo biti po naravi stvari. Ne bo pa dokazovalo, da življenje ni neka nova in višja moč sile vesoljnega bitja. Povezava življenjskih reakcij s fizičnimi okoliščinami in dražljaji zelo jasno potrjuje, da sta življenje in snov povezana, in da to dejansko morata biti, če naj soobstajata in obe energiji delujeta druga na drugo. To je zelo staro spoznanje, ki pa ne more mimo dejstva, da fizično reakcijo spremlja nek element, za katerega se zdi, da je po naravi živčno vzburjenje in začetek ali zavrta zavest in ni isto kot spremljevalec fizikalne reakcije.

Ko pridemo do uma, vidimo (kako bi sicer lahko bilo z utelešenim umom?), odzive, interakcije, povezave, korespondence. Noben obseg korespondence pa ne more pokazati, kako se lahko fizični odziv spremeni, kako doseže ali sam po sebi

nazadnje tvori zavestno operacijo, zaznavo, čustvo, miselni pojem, ali dokaže, da je ljubezen kemični proizvod ali pa da je Platonova teorija idej, Homerjeva Iliada, ali pa vesoljna zavest jogija samo kombinacija fizioloških reakcij ali kompleks sprememb sive možganske snovi ali plamteči čudež električnih izpraznitev. Ne gre samo za običajni razum ali šušmarjenje domišljije pri teh teorijah. Ne samo da je treba zaznavo, razum in intuicijo zavreči v korist vsiljenega in preveč razširjenega sklepanja, ampak za to, da obstaja prepad med stvarjo, ki jo je treba razložiti in zadevo, s katero hočemo to obrazložiti, najsi še tako sprejmemo živčne povezave in psihofizične prehode. In če fizik kaže na številna indikativna dejstva in upa, da bo nekega dne triumfiral nad temi grozovitimi težavami, se na drugi strani nabira vedno več psihičnih pojavov, ki se nagibajo k temu, da bi to teorijo potopili v brezdanja vodovja. Nepremostljivost teh očitnih nasprotij je začetek širšega priznavanja, a ker ima preteklost še vedno znaten vpliv, je nujno vztrajati pri njih, tako da bomo imeli popolno pravico za liberalnejše hipoteze, ki ne poskušajo prerano reducirati vprašanja našega bivanja na mehansko preprostost.

Eno od teh je starodavno naziranje, da ne gre obravnavati samo učinkovanja telesa in življenja na um in dušo, ampak je treba obravnavati tudi učinkovanje uma in duše na telo in življenje. Tudi tu obstaja razvojna ideja, toda o fizičnem razvoju in razvoju življenja, celo o rasti uma kot nečem naključnem glede na dušni razvoj, katerega tok je čas in prizorišče zemlja med mnogimi drugimi svetovi. V stari indijski različici takšne razvojne teorije so razvoj, dednost in prerajanje trije vzajemni procesi vesoljnega razvoja, in sicer: razvoj kot cilj procesa, ponovno rojstvo kot glavna metoda in dednost ena od fizičnih okoliščin. To je teorija, ki nudi vsaj ogrodje za usklajeno razlago vseh kompleksnih elementov tega vprašanja. Znanstvena

ideja pa začenja s fizičnim bitjem in napravi psihično za posledico in dogodek telesa, druga razvojna ideja pa začenja z dušo in vidi v fizičnem bitju instrumentacijo, zato da prebudi duha, ki je vsebovan v vesoljnosti Snovi.

Ponovno rojstvo in razvoj duše

Ideje, ki si jih ljudje dandanes ustvarjajo o življenju in stvareh, so večinoma pragmatični konstrukti. So oblike razuma, ki se ukvarja s tem, da si o svojem okolju poroča primerno temu, ali mu daje zadosten namig o trenutnem stanju rasti, dejavnosti, osebnostnem zadovoljstvu, o nečem izvedljivem, prikladnem, učinkovitem za naše popotovanje v Času, o nečem, kar je zmožno preživeti v dvojnem pomenu francoske besede. Če to ustreza kakršni koli resničnosti stvari ali je z njo v zvezi, je verjetno prej stvar naključja. Zdi se, da bi zadostovalo, če bi lahko svoj površni in popustljivi razum prepričali o resničnosti tega in si z njim lahko pomagali pri razmišljanju, delovanju in življenjskem izkustvu. Res je, da imamo tudi drug, nepragmatičen razum, ki si prizadeva, da bi se znebil zahtev razumske in vitalne osebnosti, pravo resnico stvari hoče videti brez zastiranja in brez vsakega cilja, in v mirnih vodah, nepristranske, jasne in čiste umskosti odsevati pravo Resnico. Toda delovanje tega spokojnejšega in višjega razuma ovirata dve veliki težavi. Prvo, zdi se skoraj nemogoče, da bi ga lahko odklopili od našega drugega dela, od običajne razumskosti, od pripravljenosti verjeti, od tistega nagnjenja razuma, ki pomaga preživetju z nekakšnim subtilnim načelom privlačnosti in izbiranja, načina razmišljanja, ki ustreza naši osebni nagnjenosti ali doseženi izoblikovanosti našega značaja. In spet se lahko vprašamo: Ali

je Resnica to, kar odseva naš razum? Navsezadnje je samo posredna podoba Resnice, ne njeno pravo bistvo in telo, ki ga gledamo iz oči v oči, je podoba, izoblikovana s takimi in takimi podatki, simbol, proces Stvarnosti – če sploh obstaja dejanska stvarnost –, kot lahko razberemo iz svojega omejenega izkustva o biti in obstoječih stvareh, ki so odprte za človekov um. Tako vse dotlej, dokler ni na voljo sredstev, s pomočjo katerih lahko spoznavanje predre vse zastore, da bi izkušalo samo resničnost, ali dotlej dokler ne obstaja nekakšen vesoljni Logos, božanski Um ali Nadum, ki pozna sebe in vse stvari in ga naša zavest lahko odseva ali z njim vzpostavi stik, bosta spremljajoča nezadostnost in negotovost vedno preprečevali celo najvišjo zmožnost in najširše področje našega razuma, ter napadali vsako prizadevanje človeškega spoznavanja.

Nikjer te nezmožnosti ne begajo tako, kot pri temeljnih vprašanjih o naravi sveta in našega lastnega bivanja, ki pa vendarle najbolj zanima razmišljujoče človeštvo, saj je navsezadnje to za nas najpomembnejše, vse drugo, razen nekaj najbolj grobih neposrednih stvari tega trenutka, pa je odvisno od odgovora nanje. In celo tisto, dokler ne rešimo tega velikega vprašanja, predstavlja samo opotekanje na potovanju, kateremu ne poznamo ne cilja ne namena ne smisla in ne nujnosti. Verstva trdijo, da so na to veliko vprašanje odgovorila z navdahnjeno in razodeto gotovostjo, a številni razločki med njimi kažejo, da gre tudi pri njih za izbor idej, različnih vidikov Resnice (skeptik bo rekel: razkazovanj domišljije in laži) in konstrukt na podlagi omejenega duhovnega izkustva. Tudi pri njih gre za vprašanje, kaj smo izbrali in kaj hočemo verjeti, in za nek višji pragmatični cilj in korist, pa najsi gre za pobeg duše iz žalosti ali neresničnosti bivanja, nebeško blaženost ali pa za religiozno etično podporo in vodenje. Filozofski sistemi so zelo očitno samo izvedljivi selektivni konstrukti velikih idej. Pri njih gre pogoste-

je za možnost razumevanja kot pa za zanesljivo zadevo ali pa, če so utemeljene na duhovnih izkušnjah, so še vedno selektivni konstrukti, nekakšen arhitekturni pristop do nekakega vhoda v nespoznavno Božansko ali nedojemljivo Neskončno. Sodobni znanstveni um je obljubil, da nas bo rešil vsega, kar je zgolj umski konstrukt, in soočil z resnico, in sicer samo s trdno resnico. Trdil je, da ima pravico rešiti človeka verske hipoteke in meglenih ničevosti metafizične filozofije. Toda religija in filozofija sta se sedaj obrnili na znanost in ji na podlagi navedb njenih lastnih podatkov očitata, da je prav tako podvržena splošnim težavam človeškega razuma. Zdi se, da je tudi znanstveni sestav prav tako samo na novo izpeljana in plodna razumska konstrukcija, ki se poslužuje sebi primernih sodb o fizičnem svetu in naših odnosih do njega, in zdi se, da ni kaj več kot to. Znanstveno spoznanje je usodno vezano na omejenost svojih podatkov in na lastne poglede. Tudi znanost ustvari samo delno podobo Resnice, ki je ožigosana kot precej negotova in še bolj zaznamovana s perverznim znamenjem nezadostnosti.

Priznati moramo, da mora človeški razum, ki se od začetka giblje v nevednosti, celo v velikem krogu nevednosti, izhajati iz podmene, domneve in teorije, ki je podvržena preverjanju, po svoje prepričljivemu za naš razum in izkušnje. Vendar pa obstaja razlika, in sicer, da religiozni um sprejme teorijo ali domnevo – ju pa ne imenuje tako, saj te stvari čuti, – z vero, s pripravljenostjo verjeti, s čustveno gotovostjo, in najde zanj potrdilo v naraščajoči duhovni intuiciji in izkustvu. Filozofski um pa teorijo mirno sprejme in opazuje, kako se koherentno ujema z dejstvi in potrebami bivanja, preverja ali se med seboj nezmotljivo skladajo z vsemi zahtevami razuma in intelektualizirane intuicije. Skeptični um (tu ne gre za dvomljivo ali dogmatično zanikovanje, ki si navadno prisvaja takšno ime, ampak za odprt in uravnotežen um, ki skrbno,

nepriustransko in zadržano preverja) pa pripisuje svojim hipotezam določen začasni značaj in preverja, ali so upravičene po katerem koli redu ali kategoriji ugotovljivih dejstev, ki jih jemlje za svoje merilo ali preverjanje ter jim pripisuje značaj odločilne avtoritete ali resničnosti.

Obstaja dovolj prostora za vse tri metode in nobenega razloga ni, da bi kompleksni sodobni um ne deloval hkrati z vsemi. Kajti če smo zaradi skeptične ali provizorične naravnosti pripravljene spreminiti svojo podobo o Resnici v luči novih miselnih ali spoznavnih podatkov, bo tudi religiozni um, pod pogojem da ohranja določeno trdno in globoko odprtost za nova duhovna izkustva, lahko hitreje napredoval k čedalje večji luči, obenem pa se z njo lahko zanesljiveje premikal in bolj zanesljivo obravnaval našo prvenstveno zadevo o rasti in izpopolnjevanju svojega bitja. Filozofski um je koristen zato, ker daje naši umskosti potrebno širino in odprtost (če se tudi on ne zoži na zaprti krog metafizičnih dogem), hkrati pa podkrepi harmonijo našega zunanjega delovanja ob rednem pristanku višjega razuma.

V razpravi o duši in prerajanju smo povsem odprli začetno hipotezo. Padle so vse ovire. Če nam je sedaj sploh kaj jasno, je to prav gotovo dejstvo, da nam naravoslovne vede lahko dajo namige o procesih stvari, ne morejo pa zajeti tudi njihove same resničnosti. To pomeni, da fizično ni vsa skrivnost sveta in bivanja, in da tudi telo ni celota našega bitja. Verjetno se bomo do višje resnice in finejšega izkustva, ki bo razširilo naš ozki togi krog, zarisan okrog naravoslovnih ved, in nas približalo Resničnosti, dokopali prek nečesa nadfizičnega v naravi in nas samih, prek nečesa, čemur pravimo duša, in ne glede na to iz česa pravzaprav je. Nič sedaj tako ne ovira še tako racionalnega uma – saj pravega racionalizma, resnično svobodnega razmišljanja ni več treba istiti, kot se je to preveč vneto in nestrpno počelo, z zanikanjem duše in s prezirljivim zavračanjem resnice

duhovne psihologije in religije. Nič nam več ne preprečuje, da nadaljujemo na zagotovilih duhovnega izkustva, ki so postala prst za našo notranjo rast ali oporniki na naši poti samospoznavanja, pa kakršni koli že so. Obstajajo dušne resničnosti. Natančen okvir za to ugotovitev bomo najbolje izdelali s prihodnjimi duhovnimi izkustvi, katerim bodo pomagala nova razširjena neposredna notranja spoznanja, ki jih bodo potrdile pobude širokega filozofskega razmišljanja in plodna uporaba vseh koristnih dejstev, pridobljenih s pomočjo naravoslovnih in psihičnih ved. To so resnice o dušnih procesih in do njihove popolne jasnosti mora priti z eksperimentalnim spoznavanjem in opazovanjem sveta izven nas in v nas.

Če sprejmemo obstoj duše, to samo po sebi ne vodi nujno tudi v naslednji korak, to je, v priznavanje prerajanja. To bo neposredno sledilo samo v primeru, če obstaja nekaj takšnega, kot je razvoj duše, kar se zmerom uveljavlja in je stalna sestavina reda bivanja in zakonitosti časovnega procesa. Še več. Nekakšno sprejetje posamezne duše je prvi pogoj za resnico o prerajanju. Saj obstaja verjetna teorija bivanja, ki dopušča obstoj Vse-Duše, vesoljnega bivanja in nastajanja, katerega nekakšen smiseln rezultat je snovni svet, ne sprejme pa nobene možnosti za obstoj duhovne individualnosti. Vse-Duša se lahko nenehno razvija, morda počasi, a vendarle nujno razvija svoje nastajanje. Toda za ta način razmišljanja je vsak posameznik ali očitno posamezno bitje samo trenutek Vse-Duše in njenega razvoja. Iz nje vznikne s pojavom, ki mu pravimo rojstvo, in vanjo se spet pogrezne z razkrojem, ki mu pravimo smrt. Toda ta omejujoča ugotovitev je lahko veljavna samo, če vso vzročnost za umsko in duhovno bitje pripisemo ustvarjalnemu biološkemu razvoju in njegovemu pripomočku, fizični dedno-sti. A v tem primeru nimamo opraviti s pravo dušo ali duhom, naša dušna osebnost ali duhovno nastajanje je le posledica našega življenja v telesu. Vprašanje prerajanja je v tesni zvezi s temeljnim vprašanjem o preteklosti

posameznega bitja in njegovi prihodnosti. Če stvarjenje celotne narave pripisemo fi-zičnemu rojstvu, tedaj so telo, življenje in duša posameznika samo nadaljevanje telesa, življenja in duše njegovih prednikov in nobenega prostora ni za prerajanje duše. Posameznik potemtakem nima preteklega bivanja, ki bi bilo neodvisno od prednikov in zato tudi neodvisne prihodnosti ne more imeti. Lahko se nadaljuje prek svojega potomstva – otrok je lahko njegova druga ali nadaljnja bit, kot pravijo Upanišade –, vendar pa zanj ni drugega rojstva. Nikakršen neprekinjen tok individualnosti, ki bi ga nadzirala umska ali duhovna oseba, ne preživi zmagoslavno razpada telesa. Po drugi strani pa, če je v nas kakršna koli prvina, ki je še vedno pomembnejša od vsega drugega, a ji tega ne moremo pripisati, pogojuje pa preteklost ali dopušča prihodnji razvoj, ki je drugačen kot razvoj rasnega uma in fizična dednost, postane misel o nekakšnem dušnem rojstvu logična nuja.

Na tej točki, kot kaže, odpovedo trditve o fizičnem in vitalnem razvoju in dednosti kot o vzroku celotnega našega umskega in duhovnega bitja. Zanesljivo je bilo dokazano, da sta naše telo in najbolj fizični del našega življenja pretežno posledica dednosti, vendar pa ne na tak način, da bi bil izključen posredni in morda celo prevladujoč psihični vzrok, drugačen od razvojnega deleža naših prednikov. Če hočete, dokazano je bilo, da našo zavestno vitalnost in tiste dele uma, ki so odvisni od nje (nekaj temperamenta, nekaj značaja, določene pobude in nagnjenja), v veliki meri oblikuje (ali pa nanjo vsaj vpliva?) razvojna dediščina. Vendar pa ni vse posledica te sile, prav tako tudi ne drži, da ni duše, duhovne entitete, ki sicer sprejme in uporabi to instrumentacijo, toda v svojem nastajanju ni izključno posledica te sile ali pa ji nemočno podrejena. Še bolj pa je določen pečat duhovne neodvisnosti značilen za višje dele našega uma. Ti nikakor niso nemočne tvorbe razvojne dediščine. Kljub temu pa je vse očitno precej pod vplivom okolja, njegovih pritiskov in

razmer. In, če hočemo, lahko iz tega potegnemo omejen sklep. Lahko rečemo, da so to faze pri vesoljni duši, del procesa njene-ga razvoja, da je rasa – in ne posameznik – tisti neprekinjeni dejavnik in vse naše individualno naprezanje in pridobivanje, se samo navidezno in ne resnično neodvisno, preneha s smrtjo, razen tisto od pridobljenega, kar neka skrivna volja ali zavestna potreba vesoljnega bitja ali nenehnega nastajanja izbere za prenos prek rase.

Ko se dotaknemo svojih višjih duhovnih prvin, pa ugotovimo, da obstaja zelo jasna in suverena neodvisnost. Z vladajočo silo svoje duhovne narave lahko popeljemo razvoj svoje lastne duše daleč čez kakršen koli vpliv okolja ali pritisk svoje rasne duše. Povsem brez vsakih podatkov o življenju po smrti na drugih ravneh ali brez spominjanja svojih preteklih življenj, lahko kot nezadostno odklonimo vsako teorijo efemeralnega bivanja posameznika in edino resnico o razvojni Vesoljni Določenosti. Posameznik se zato ne kaže kot neodvisen od Vse-Duše. Lahko ni nič drugega kot njena oblika v času. Toda za naš namen zadostuje to, da gre za vztrajno dušno obliko, ki je ne opredeljuje življenja telesa in ne preneha z njegovim razpadom, ampak neodvisno vztraja prek njega. Če je namreč tako neodvisna od prihodnje fizične kontinuitete rase, če se tako kaže zmožna opredeljevati svoj prihodnji dušni razvoj v času, mora torej na skrivaj vseskozi imeti svoj neodvisen obstanek in je tako opredeljevala tudi svoj pretekli dušni razvoj v času. Verjtno obstaja v Vse-Duši samo med vesoljno kontinuiteto, se dvigne iz nje in končno spet preide vanjo. Ali pa nasprotno temu lahko obstaja pred njo, ali bolje povedano, neodvisno od vesoljne kontinuitete, in je neke vrste večni posameznik. Toda za teorijo prerajanja zadostuje že to, da obstaja skrita dušna kontinuiteta posameznika in ne samo grobo sosledje teles, ki jih Vse-Duša seznanjati s povsem efemeralno utvaro o umski ali duhovni individualnosti.

Obstajajo teorije o bivanju, ki posamezno dušo sprejemajo, razvoja duše pa ne. Tako npr. obstaja enkratna nauka o duši brez preteklosti, a s sedanostjo, ki nastane šele s telesnim rojstvom, a je telesna smrt ne izniči. Toda to je nasilna in nerazumna domneva, nepreverjena in neverjetna domišljija. Težava pa je v tem, da se bitje začne v nekem času, traja pa vso večnost, da nesmrtno bitje svoj obstoj dolguje nekemu dejanju fizične ploditve, čeprav je samo popolnoma neodvisno od telesa, ki nastane s ploditvijo. To so za razum neizpodbitni ugovori. Težava pa je tudi to, da duša podeduje preteklost, za katero sploh ni odgovorna, ali pa je obremenjena z obvladovanjem nagnjenj, ki jih ji vsiljujejo lastna dejanja, vendarle pa je odgovorna za svojo prihodnost, ki se prikazuje tako, kot da je obžalovanja vredna preteklost, *damnsa hereditas*¹⁰, ali tisto krivično stvarjenje sploh ne opredeljuje, in kot da je popolnoma odvisna sama od sebe. Nemočni smo takšni, kakršni smo, a smo vendarle odgovorni za to, kar smo – ali vsaj za tisto, kar bomo v prihodnjem življenju in kar je v večji meri opredeljeno s tistim, kaj izvirno smo. Imamo pa samo to priliko. Platon in Hotentot, srečni otrok svetnikov ali rišijev in rojeni in izurjeni zločinec, ki je od začetka do konca potopljen v najnižjo smrdljivo pokvarjenost velikega sodobnega mesta, morajo z dejanji ali prepričanjem iz tega neenakega življenja enako ustvarjati svojo večno prihodnost. To je paradoks, ki prizadene tako dušo kot tudi razum, etični občutek in duhovno intuicijo.

Obstaja tudi sorodna misel, izza katere se prikrito svetlika resnica, da je človekova duša nekaj visokega, čistega in veličastnega, kar je padlo v snovno bivanje in se mora odrešiti, se vrniti k svoji nebeški naravi z uporabo svoje narave in svojih na popolnoma zgreši, zaradi česar moramo predpostavljati bodisi, da lahko nesmrtna duša izgine ali da je obsojena na večno pogubo, bodisi, da biva večkrat kot samo tokrat, v kočljivih

okolščinah, ki so ji bile dane, da živi življenja ali stanja bivanja, ki posredujejo med njenim padcem in končnim uresničenjem zanesljive odrešitve. Toda prva domneva je podvržena vsem težavam drugega paradoksa. Poleg vprašanja glede vzroka spustitve na zemljo, je težko uvideti, kako so različne duše spodrsnile naravnost iz nebeškega bivanja v tako zelo različne stopnje svojega padca in na takšen način, da je vsaka odgovorna za sicer krute in neenake pogoje v katerih mora končno opredeliti svojo večno prihodnost. Če naj dosledno polaga račune za posledice in izrabo svojih pogosto prepričljivih, skopih in včasih popolnoma brezupnih možnosti, je v preteklosti prav gotovo vsakdo storil nekaj takšnega, zaradi česar je odgovoren za svoje sedanje okoliščine. Narava človeštva predpostavlja za dušo različno tvorno preteklost kot tudi iz nje izhajajočo prihodnost.

Zaradi tega je sprejemljivejša novejša teorija, ki pravi, da se je duh ali umsko bitje spustilo z neke druge, veličastnejše ravni, prevzelo snovno obliko bivanja takrat, ko je fizični ali živalski razvoj zadosti napredoval, da je človeško utelešenje na zemlji postalo možno. Ozira se na dolgi niz človeških življenj, začeni s točko, ki je vsakega izmed nas pripeljala do sedanjega stanja, in naprej k še vedno nadaljujočemu nizu rojstev, ki naj bi vsakogar glede na njegovo stopnjo in njegov čas privedle do izpolnitve, poveličanja. Samoutelešujočo se dušo čaka vrnitev, ki je vrhunec njenega dolgega prizadevanja. Toda tudi tu se spet pojavlja vprašanje, kaj je tisto, kar povzroči stik duhovnega bitja ali višje umske narave in fizičnega bitja in nižje živalske narave? Kaj pogojuje to, da duh prevzame nižje življenje, s katerim postane človek? Zdi se prepričljivo, da mora obstajati nekakšna prejšnja povezava. Posedujoče umsko ali duhovno bitje je moralo ves čas pripravljati to nižje življenje, ki ga tako zavzema zato, da se razodeva v človeški podobi. Torej naj bi bil

celotni razvoj že od začetka nekakšna urejena nepretrganost in bi posredovanje uma in duha ne bilo nenadnen čudež, ampak prihajanje v ospredje tistega, kar je bilo vedno v ozadju, moč, ki je vedno na skrivaj bdela nad razvojem življenja naj bi odkrito prevzela razodeto življenje.

Ta teorija prerajanja domneva razvoj bivanja v snovnem svetu od snovi do utelešenega uma in vesoljnega duha, ki daje temu razvoju dušo, medtem ko naši posamični duhovi obstajajo v vesoljnem in sledijo svoji smeri navzgor do katere koli domnevne dovršitve ali osvoboditve ali obojega nas vabi na koncu. Lahko pomeni mnogo več kot to, vendar vsaj to: razvoj duše kot resnično dejstvo, predpostavko o vedno višjih oblikah. Res lahko dopustimo človeški duši preteklost in prihodnost, toda s tem, da ju namestimo pod ali nad to zemeljsko ravnijo, in da sprejmemo samo en vzrok ali namen bivanja na zemlji. To pa bi pomenilo dva reda napredujočega bivanja, ki med seboj nista povezana, vendar se za kratek hip srečata. Šlo bi za potepuško individualno človeško dušo, ki posreduje v urejenem zemeljskem razvoju in skoraj takoj izstopi iz njega brez kakšnega vzroka ali nujnosti, ki bi ju povezovala. Posebno nezadostno pa ostaja razložen pojav pretežno zemeljskega živalskega bitja in narave te duhovne in nadzemeljske entitete, duše, njenega boja za osvoboditev, in neskončno različnih stopenj v katerih je v različnih telesih uspela obvladati nižjo naravo. Pretekli zemeljski razvoj duše povsem dovolj utemelji te različice in stopnje našega mešanega bitja in prihodnji razvoj duše, ki nam pomaga postopoma osvoboditi božanstvo duha, se zdi edino pravična in smiselna razlaga tega porajanja s snovjo obtežene duše, ki je dosegla različno stopnjo človeškosti sredi splošno napredujočega videza življenja, uma in duha v snovnem vesolju. Za takšen razvoj duše je edini možni mehanizem prerajanje.

¹⁰ Škodljiva dednost (Op. prev).

Pomen prerajanja

Edino vprašanje, ki je prek vseh svojih zamotanosti vsota filozofije in do katerega na koncu prispe človeško poizvedovanje, je vprašanje nas samih: Zakaj smo tu in kaj smo, kaj je za nami in okrog nas, kaj moramo storiti sami s seboj, z našim notranjim smislom in našim zunanjim okoljem. Ideja razvojnega prerajanja nam daje, če jo enkrat lahko sprejmemo kot resnico in priznamo tisto, kar je pred njo, in posledice, zadostno oporo, da lahko odgovorimo na vse te med seboj povezane strani edinega večnega vprašanja. Duhovni razvoj, katerega scena je vesolje, zemlja pa igrišče in prizorišče, čeprav je njegov načrt še vedno zunaj našega omejenega znanja, – ta način gledanja na bivanje je sijajen ključ, ki se prilega številnim vratom, ki zapirajo temo. Toda nanj moramo gledati v pravem žarišču, da dobimo njegova prava razmerja, še posebno zato, da ga vidimo v njegovem duhovnem pomenu in ne pri njegovem mehničnem delovanju. Če nam to spodleti, nas bo zasulo s filozofskim špekuliranjem, vodilo na tej ali oni strani k pretiranim zanikanjem in naš sklep, naj bo še tako popoln po svoji logiki, bo nezadovoljiv in neprepričljiv glede na celotno razumevanje in sestavljenost človeške duše.

Gola ideja o ponovnem rojevanju kot procesu bivanja naše duše, nas ne pripelje mnogo dlje od preproste snovne resničnosti tega enkratnega življenja v telesu, prvega dejstva našega

zavestnega občutenja in spominjanja, ki je prisotno pri vsaki spekulaciji. Za našim sedanjim izhodiščem in pred tem valom naše rase na polju bivanja, nas v resnici spominja na preteklost, na prejšnje plodne kariere, na obstajanje duše v mnogih prejšnjih telesih, ki so neposredno ustvarila to, kar danes smo. Kakšna pa je korist ali ugodnost, če ni progresivnega pomena prejšnjih bivanj in ohranjanja kontinuitete?

Pred nami se odvija daleč zadaj za našim videnjem prepreka v podobi skorajda gole stene smrti, naše popotovanje na zemlji postane manj kot kratka nezasledljiva cesta, ki se konča nenadoma in osupljivo v *cul-de-sac*¹¹. Naš fizični razpad je oropan najbolj krutega strupa njenega pika. Breme smrti za človeka, za misleče, hoteče in čustvujoče bitje, ni izguba te uboge telesne obloge, ampak slepa končnost duše, ki jo narekuje smrt, bedasti materialni konec našega hotenja in mišljenja, teženja in prizadevanja, brutalna prekinitve srčne ljubeznivosti, sladkih odnosov in čustev, ničeva prepričljiva prekinitve tistega čudovitega in vsepodpirajočega občutka duše, ki nam daje sijajne prebliske o slavi in radosti bivanja. To je neskladje in groba nedoslednost, ki se ji upira živo bitje kot nečemu nepojmljivemu in nesprejemljivemu. Goreče prizadevanje po nesmrtnosti našega življenja, uma, duše, ki lahko preneha le tako, da se sovražno obrne proti njihovemu lastnemu plamenu narave, in njegovo zanikanje, ki nam ga prinaša topo pristajanje telesa, ki inertno sprejema tako smrt kot življenje, predstavlja celotno boleče in nespravljivo nasprotje naše dvojne narave. Prerajanje prevzame nase težavo in jo reši v smislu kontinuitete duše ob utripu fizičnega ponavljanja. Tako kot druge nematerialistične rešitve pritrujuje sugestiji o duši hkrati pa nasprotuje telesu in podpira zahtevo za preživetje, toda v nasprotju z nekaterimi drugimi opravičuje telesno življenje zaradi njegove koristnosti

¹¹ V slepi ulici (Op. prev.)

.za neprekinjeno samoizkustvo duše; naše preveč hitro dejanje v telesu preneha obstajati kot osamljeno naključje ali nepričakovana predigra, njegova sicer slučajna dejanja in odnose pa upravičujeta tako izpolnjujoča se prihodnost kot tudi ustvarjajoča preteklost Toda preprosto vztrajanje ali mehanično nadaljevanje ne zadostujeta; nista celoten smisel našega fizičnega bivanja, nista ves sijajni pomen preživetja in kontinuitete. Brez vzpona, brez širjenja, brez neke rasti naravnost proti luči ob moči našega duha je trud naših višjih členov nepopoln in nobenega zadostnega smisla, ki bi upravičeval naše rojstvo v snovi, ni. Odhajamo le nekoliko bolje, kot če bi bila naša smrt tudi naš konec, kajti naše življenje se na koncu nadaljuje in obnavlja kot nedoločena in začasno smiselna namesto nelogična nenadno zaključena in kmalu dokazana ničevost.

Tudi ob ponovnem rojevanju svet okrog nas, naše okolje, njegove pobude, priložnosti niso več kot polje kratkotrajnega fizičnega razcveta ali kot Življenje, ki mu je posameznik malo mar in posamezniku malo pomeni, čeprav mogoče mnogo ponuja vrsti med njenim neopredeljeno daljšim časom. Svet nam postaja polje dušnega izkustva, sistem ponovnih pojavljanj duše, sredstvo za samodovrševanje, morda kristaliziranja učinkovitih samorefleksij zavestnega bitja. Toda čemu, če je naše ponovno pojavljanje le ponavljajoče ali obotavljajoče omahovanje v okviru nekoliko opredeljenih tipov, z zelo omejenim, vedno nedokončanim krogom dovršitev? To je namreč tisto, do česar pride, če ni izhoda navzgor, neskončnega napredovanja ali pa ni mogoč izhod ali razširitev v dušne neskončnosti. Prerajanje nam narekuje, da smo duša, ki nenehno izvaja čudež samoutelešanja, zakaj pa je to utelešenje, kaj naj bi duša tu počela sama s seboj in kakšna je korist od tega sveta, ki ji je dan za njen veličastni prizor, njen težavni, gnetljivi material in njena oblegajoča baterija mnogovrstnih dražljajev in pobud, je le malo

bolj jasno kot prej. Zaznavanje prerajanja kot priložnosti in sredstva za duhovni razvoj pa napolni vsako vrzel. Iz življenja napravi pomemben vzpon namesto mehničnega ponovnega pojavljanja, odpira nam božanske razglede rastoče duše. Iz svetov napravi povezavo duhovnega samorazširjanja. Z oblubo velikega odkritja sedaj ali po smrti, samospoznanja našega duha in samoizpolnitvijo modrega in božanskega namena našega bivanja pa nas spodbudi k iskanju.

Prejšnja stališča o resnici prerajanja je vseskozi spremljal tesnoben občutek o krogu mehničnega ponavljanja in strastno iskanje izhoda za popoln pobeg je ne glede na globine dognanj; puščalo je nekakšen vtis nezadovoljive pomanjkljivosti. Ne nelogične, kajti so dovolj logična, ko se sprejme njihove premise, vendar nezadovoljiva, kajti ne upravičijo nam našega bivanja. Saj jim, s tem ko ni prisotne božanske koristi vesoljnih delovanj, ne uspe, da bi nam dovolj obsežno, potrpežljivo in neomajno popolno razložila Boga, nas same in bivanje, preveč zanikujejo, manjka pa jim pozitivni občutek za naše prizadevanje ter dopuščajo naznanjanje brezmejnega sporočila o duhovni brezpomembnosti in vesoljni nesložnosti. Nobene trditve o smislu našega bivanja ali našega nebivanja niso bolj poudarjale prerajanja kot budistične. Toda te odločno zatrjujejo zato, da še odločneje zanikajo. Na ponovno pojavljanje rojevanja gledajo kot na podaljšano mehanično verigo. Z občutkom trpljenja in odporom gleda na večno vrtenje nekakšnega velikanskega vesoljnega kolesa energije, brez božanskega smisla tega vrtenja, njegov začetek kot potrdilo nevednim željam in njegov konec kot izničeno blaženost pobega. Kolo se obrača brez koristi in večno moti mir Ne-bivanja in ustvarja duše, katerih težka usoda in celotno opravilo je to, da preminejo. Pojem bivanja je le podaljšek našega materialno obvladanega občutka vesolja, našega stvarjenja v njem in našega zanesljivega konca.

Na vsaki točki prevzema naše prvo očitno gledanje na telesno življenje in vse njegove okoliščine na novo formulira v smislu bolj duševne in duhovne zamisli o našem bivanju.

Kar vidimo v snovnem vesolju je čudovit sestav mehaničnih pojavljanj. Velikansko mehanično pojavljanje obvladuje tisto, kar je dolgotrajno in prostrano. Podobno a šibkejše mehanično pojavljanje upravlja vse, kar je minljivo in majhno. Sonca se dvigajo v postajanje, vrteči ogenj v prostoru, razsipajo moč z gibanjem, slabijo in izginjajo, da bi morda spet vzplamtela v bivanje in ponovila svojo pot, ali pa zavzemajo njihova mesta druga sonca ter izpolnijo svoj krog. Časovna razdobja ponavljajo svoj neskončni in nespremenljivi krog. Drevo življenja vedno izloča svoje različno cvetove, jih odvrže in razpade v isto cvetje pojavljajoče se dobe. Človekovo telo se rodi, raste, razpade in premine, toda poraja druga telesa, ki sledijo istemu jalovemu krogu. To, kar bega razum vsem tem smotnem in vztrajnem procesu je, da se zdi, da ne vsebuje nobenega smisla, nobenega pomena, razen preprostega dejstva bivanja brez vzroka in namena, ki vztraja ali se ponovno oživilja s tem, da izničuje ali nadomešča posamezno preminjanje. To pa je zaradi tega, ker zaznamo mehanizem, ne zaznamo pa Moči, ki ta mehanizem uporablja in namena njegove uporabe. Toda, tisti hip ko spoznamo, da obstaja zavestni Duh, sama po sebi modra, neskončna skrb za vesolje in skrita samoiščoča duša v stvareh, nastane potreba po ideji v njegovi zavesti, po spočeti, hoteni zadevi, ki je bila pognana v tek in bo s temi velikimi preudarnimi dejanji zagotovo opravljena, postopno izpolnjena .

Toda budistična trditev v svoji strogo mehanični ekonomiji bivanja ne dovoljuje nobene biti, duha ali večnega Bitja. Jemlje le pojav nenehnega nastajanja in ga dvigne s fizične na dušno raven. Kot je našemu fizičnemu umu očitno, da je neka Energija, dejanje, gibanje, sposobno, da s svojimi snovnimi silami ustvarja oblike in sile snovnega vesolja, tako za budistično

pojmovanje neka Energija, dejanje, Karma ustvarja s svojimi duševnimi močmi idejo in povezavo tega utelešenega življenja z neprekinjenostjo njegovega ponovnega pojavljanja. Kot je telo zgradba, ki lahko razpade, sestavljeno in kombinacija, tako je tudi duša razpadljiv sestav in kombinacija. Dušno življenje, podobno kot fizično se vzdržuje z nenehnim pretokom in ponavljanjem istih dejanj in vzgibov. Kot je ta nenehna dedna naslednost življenj podaljšanje edinega življenjskega načela z nenehnim stvarjenjem podobnih teles, mehanično pojavljanje, tako je tudi sistem prerajanja duše, nenehno podaljševanje načela dušnega življenja z vztrajnim ustvarjanjem utelešenih povezav in izkušenj s pomočjo Karne, mehanično pojavljanje. Kot je vzrok vseh teh fizičnih rojstev in dolgo dednostno sosledje nekakšna mračna volja po življenju v Snovi, je tudi vzrok nenehnega rojevanja duše nevedna želja ali hotenje po obstajanju v vesoljni energiji Karne. Kot proizvaja nenehno vrtenje vesolja in gibanje njegovih sil posamezna bivanja, ki uhajajo ali končujejo bivanje z razpadom posameznika, tako obstaja tudi nenehno vrtenje nastajanja in gibanja Karne, ki se oblikuje v individualiziranih življenjih duš, da morajo uiti svojemu nadaljevanju s tem, da se razkrojijo. Ugasnitev utelešene zavesti je naš očitni snovni konec. Tudi za dušo je konec ugasnitev, prazna zadovoljitev Niča ali neka nepopisljiva blaženost nadzavestne Ne-bit. Potrditev mehaničnega ponavljanja ali ponavljanja rojstev je bistvo takega gledanja, toda medtem ko je telo podvrženo prisilnemu koncu in razkroju, preneha dušno življenje s hotno samougasnitvijo.

Budistična teorija ne dodaja očitnemu pomenu življenja ničesar, razen nedoločene podaljšanja prek rojevanja, kar je breme, ne pa pridobitev, in duhovno veličino discipline samougasnitve, ki je nedvomno velike vrednosti. Rešitev zagovornikov utvare¹² sicer nekaj dodaja, a se po svojem motivu ne razlikuje zelo od budistične. Nasproti jalovemu

vesoljnemu ponavljanju postavlja večnost našega lastnega absolutnega bivanja, od nevednosti, ki oblikuje mehanizem utvare o pojavljanju prerajanja, zbeži v samospoznanje našega nepopisljivega bivanja. Zdi se, da to prinaša pozitivno prizadevanje in daje našemu bivanju neko začetno, pritrnilno in končno resničnost. Toda tu predstavlja prepad odsotnost vsakega pristinega in veljavnega razmerja med tem našim pravim bivanjem in vsem našim rojevanjem in nastajanjem. Končni dogodek in konec našega rojevanja ni predstavljen kot popolna izpolnitev tega, kar smo – to bi bila velikanska, plodna in sijajna pozitivna filozofija, tudi ne kot končna potrditev postopnega samoiskanja – tudi to bi dalo smisel našemu bivanju. Gre za odmik od zahtev vesoljnega duha, odklonitve vseh teh vesoljnih zamisli, domišljij, teženj, dejanj in izvršitev. Način, ki nam ga ponuja za odkritje svoje biti, je popolno zanikanje vsakega našega nastajanja. K svoji biti se vzpenjamo z osvobajajočim zanikanjem samih sebe in na koncu krene ideja v vesolju svojo absurdno in brezciljno pot, posameznik pa konča in je v končanju poveličan.

Pobuda za ta način razmišljanja je isti moreč občutek nevednega mehničnega vesoljnega ponavljanja, kot pri budistih in enaka zelo nestrpna strast po pobegu. Prisotno je priznavanje božanskega vira življenja, a ni priznanja za kakršen koli božanski smisel življenja. Kar pa se tiče prerajanja je njegov pomen zmanjšan na stalen mehanizem samozavajanja, volja po življenju pa je prikazana kot zadnja pridobitev, najvišje dobro in edini zeleni rezultat življenja. Zadovoljstvo, ki ga nudi iluzionizem – saj daje razumu določeno zelo resno vrsto zadovoljitve in na nek način duhovno teženje – je to, da do konca pritiska na očitno antinomijo med tem velikim nadležnim in tiranskim mehanizmom, vesoljem in duhom, ki se čuti, da je drugačne, božanske narave, veliko olajšanje za dušo, ki teži po svobodi, a

¹² Majavada, iluzionizem teorija o svetu kot utvari (Op. prev).

je prisiljen, da naprej deluje kot vzmet neumnega stroja, da je zmožen, da odvrže vesoljno breme in končno proste in gole absolutnosti tega duhovnega zaključka. Toda ne daje pravega, saj ni plodnega odgovora na vprašanje o Bogu in človeku ter o pomenu življenja. Samo oddaljuje se jim s spretnim izmikanjem in jim odvzame vsako pomembnost, tako da izgubi svoj pomen vsako vprašanje o čutenju in volji, kljub svojemu velikanskemu trudu, naporu in iskanju. Izziv božjega vesolja znanju in moči človeškega duha navsezadnje človek ne more jemati odklonilno ali ga reševati z izmikanjem, čeprav lahko posamezna duša lahko najde zatočišče pred zahtevo (kot lahko človek lahko stori zaradi bremena delovanja in trpljenja v nezavestnem), v duhovni zamaknenosti, spanju ali pobegu skozi njena slepa vrata v Absolut. Duh vesolja nekaj namerava z našim trudom v bivanju, v teh veličastnih ritmih je nek smisel in ne ubada se z njimi zaradi večne zmote, ali da bi jih napravil za šalo¹³. Spoznati in posesti, zavestno najti in izpolniti skriti pomen vesoljnega bivanja, je naloga, ki je bila dana človeškemu duhu.

Obstajajo še druge trditve in označitve ideje o prerajanju, ki dovoljujejo pozitivnejši smisel bivanja in gojijo močnejše zaupanje v moč in radost bivanja, ki so njegovi skriti vrelci., toda vsa se na koncu spotaknejo na človeških omejitvah in nezmožnosti videti kakršen koli izhod iz njihovih vezi v vesoljni urejenosti, to pa zaradi tega, ker domnevajo, da je to nekaj fiksnega od vekomaj – *šašvatibjah samabhjah*¹⁴, ne kot večno se razvijajoč in ustvarjalni, ampak kot nespremenljiv cikel.

Višnuistična ideja o božji igri, ki zadene skrivnost skrite radosti v jedru stvari, je sijajen žarek, ki posije v pravo jedro kaj več kot le igra skrite radosti. Obstaja spoznanje, obstaja moč,

¹³ Krasen in bogat stavek Korana: "Ali misliš, da sem napravil nebesa in zemljo in vse, kar je med njima, za šalo?" (Op. avt.).

¹⁴ Od vekomaj (Iša 8 Op. prev.).

obstaja volja in mogočno delo. Če tako gledamo na prerajanje, postane to preveč samo kaprica, ki nima cilja svoje igre in naš svet je prevelik in premočan, da bi ga tako razlagali. Taka spremeljiva radost, kot je pridana pri našem nastajanju, je igra skrivnic, od katere si ne moremo obetati nobene božanske popolnosti. Njeni krogi se nazadnje ne zdijo toliko vredni, da bi jim sledili in duša se rada usmeri k svoji odrešitvi iz nezadovoljujočih labirintov take igre. Tantrična rešitev nam razodeva najvišjo nadzavestno Energijo, ki se izliva v mrgoleča svetovja in mnogovrstna bitja in po njeni urejenosti se duša vzpenja od rojstva do rojstva in sledi milijonom svojih oblik, dokler se nazadnje v človeških vrstah ne odpre zavesti in možnostim svoje lastne božanskosti in se prek njih s hitrim razsvetljenjem vrne v večno nadzavest. Končno najdemo začetek zadovoljive sinteze, neko upravičenost bivanja, smiselno zaporedje prerajanja, uporaben in zadosten, čeprav samo začasen smisel za velikansko vesoljno gibanje. V tem smislu nagiba tudi sodobni um, kolikor je naklonjen k temu, da sprejme prerajanje. Toda tu je premalo poudarka na človeških božanskih možnostih, naglica pri vztrajanju na pobegu v nadzavest. Najvišja Energija prav tako se za tako kratek in nezadosten razcvet predolgo in preveč pripravlja. Tu nekaj manjka, še vedno ne vemo za neko skrivnost.

Naš način razmišljanja ima neke omejitve, ob katere se spotikajo ta pojasnila, glavna med njimi pa je naš občutek mehanične narave vesolja in naša nesposobnost predvidevanja višjega človeštva, kot je tisto, ki obstaja danes. Nadumski Duh vidimo v svojem sijaju in svobodi in vesolje v svoji protislovni ujetosti v ciklikih mehaničnih ponavljanj, ali pa vidimo bivanje kot neko abstraktno entiteto in Naravo kot mehanično silo, zavestna duša pa je vmes kot povezava teh dveh nasprotij, sama po sebi pa je tako pomanjkliva, da v tej povezavi ne moremo

najti skrivnosti ali jo uporabiti kot mojstra sprave. Potem razglasimo, da je rojstvo napaka duše in vidimo svojo možnost osvoboditve v tem, da se otresemo teh rojstvenih verig, da se nasilno vrnemo k nadvesoljni zavesti ali svobodi abstraktnega bivanja. Kaj pa če v resnici prerajanje ne bi bilo dolga vlečna veriga, ampak najprej lestev dušinega vzpona in nazadnje zapovrstje mogočnih duhovnih priložnosti? Tako bi bilo, če bi neskončno bivanje ne bi bilo tisto, kar se zdi logičnemu razumu: nekakšna abstraktna entiteta, ampak tisto, kar je za intuicijo in v globljem dušnem izkustvu: zavestna duhovna Resničnost, in ta Resničnost tako pristna tu, kot v kateri koli oddaljeni Nadzavesti. Saj bi potem vesoljna Narava nič več ne bila mehanizem brez skrivnosti, ampak svoja lastna nezavedna mehanika, nobene namernosti ne bi bilo, ampak zgolj ponavljajoče se delovanje. Bila bi zavestna energija vesoljnega Duha, skrita v veličine svojih procesov, *mahimanam asja*¹⁵. In duša, ki bi se dvigala iz spanja snovi prek rastlinskega in živalskega življenja, do človeške stopnje življenjske moči, se tam spopadala z nevednostjo, se omejevala na to, da bi posedla njeno kraljevsko in neskončno kraljestvo, bi bila posrednik zadolžen zato, da v Naravi, odvijte duha, ki je skrit v njenih subtilnostih in njenih prostranostih. To je pomen življenja in sveta, ki nam jo odpre ideja o evlucijskem rojevanju. Življenje nenadoma postane niz postopnih vzpenjanj za razkrivanje Duha. Doseže najvišji pomen: Način Duha je v svoji zmožnosti upravičen: nič več bedast in prazen sen, večni delirij, velikansko mehanično naprezanje ali brezmejna ničevost, ampak vsota dejanj širše duhovne Volje in Modrosti: človeška duša in vesoljni duh gledata drug drugemu v oči s plemenitim in božanskim smislom. Vprašanja, ki se nanašajo na naše bivanje, postanejo nenadoma sama po sebi popolnoma jasna. To kar smo, je duša

¹⁵ Njegovo veličanstvo (Mund 3.1.2 , Op. prev)

presežnega Duha in Biti, ki se razkriva v vesolju prek nenehnega razvojnega utelešanja, fizična plat pa je samo temelj oblike, ki v svojem razvoju ustreza čedalje višjim stopnjam duha, vendar pa je pravi smisel in prava pobuda samo duhovna rast. Tisto, kar je za nami, so pretekli izrazi duhovnega razvoja, stopnje duha, prek katerih smo se že povzpeli, tiste ob katerih smo se s prerajanjem razvili v to, kar smo, in še naprej razvijamo sedanji in srednji človeški izraz vzpona. Vse okrog nas nenehno poteka razkrivanje v svojem vesoljnem aspektu: Pretekli izrazi so v njem zajeti, izpolnjeni, preseženi, a samo na splošno, saj se različni tipi še vedno ponavljajo kot podpora in ozadje, današnji izrazi pa niso samo nekakšno nekoristno vračanje, ampak dejavni in plodni nosilci vsega, kar mora duh še razkriti. Ne nerazumsko desetiško vračanje, ki nemočno nenehno ponavlja svoje številke, ampak čedalje silnejša moč Neskončnega. Pred nami so večje možnosti, še neprehojene stopnice, nameravane mogočnejše manifestacije. Tu smo zaradi višjega samorazkritja duha. Naše delovanje na sebi in naš cilj je rasti in se odpirati višjim smislom božanskega bivanja, božanski zavesti, božanski moči, božanski radosti in pomnoženi enosti, svoje okolje pa moramo uporabljati zavestno, zato da bi povečali duhovne smisle in ga izoblikovali v boljši kalup za idealno razkritje popolne narave in za samodoumevanje Božanskega v vesolju. Prav gotovo je to Volja v stvareh, ki se giblje, veličastno in preudarno, brez naglice, brez počitka, skozi vsakršne cikle k vedno obsežnejšemu spoznavanju svojih lastnih končnih podob v okviru lastne nes-končne Resničnosti.

To pa za um, ki živi v podobah sedanjosti, ni nič več kot samo hipoteza, kot pač mora biti za previdni skeptični um pozitivnega poizvedovanja. Saj če sprejmemo idejo evolucije, je prerajanje samo podmena. Naj bo, toda še vedno je boljša hipoteza, kot pa naivne in otroške rešitve verstev, ki napravijo iz

sveta samovoljno muho, človeka pa iz ilovice napravljeno dihajočo lutko nekega vsemogočnega Stvarnika, ki razmišlja na človeški način. Vsaj tako je dobra kot hipoteza o snovni nezavedni Sili, ki se nekako spotika v negotovem, kratkotrajnem, a nadaljujočem se pojavu zavesti. Ali pa kot tista o ustvarjalnem Življenju, ki se muči zatrto v bergsonovski obrazec, zmeraj sredi vesoljne smrti. Prav tako dobra je, kot misel o mehničnem delovanju Prakriti, Maje, Šakti ob katero se spotika ali v kateri tava resnični ali neresnični posameznik, *dandramvamano andhena nijamano jathandhah*¹⁶, dokler ne pride iz nje z duhovno osvoboditvijo. Za širše filozofsko poizvedovanje bi to ne bilo neskladno z znanimi vrsticami o bivanju in ne v sozvočju z dejstvi in potrebami bitja ali zahtevami razuma in intuicije, pa čeprav sprejme še neuresničeni dejavnik, stvari, ki naj bi šele bile. To namreč vključuje sama ideja evolucije. Lahko se prilagodi, a radikalno ne nasprotuje nobenemu religioznemu izkustvu ali težnju, saj ni nekonsistentna niti v zvezi z Nadzavestjo, ali z blaženostjo v nebesih onkraj, ali s kakršnim koli osebnim ali neosebnim razmerjem do Božanskega, saj so to zelo lahko višine duhovnega razkritja. Njegova resnica bo odvisna od duhovne izkušnje in izvršitve, toda v glavnem o tem pomembnem predmetu razprave, bodisi da je v človekovih dušnih močeh kar koli, kar bi obljubljal višji izraz bivanja kot sedanja umskost, bodisi da se lahko ta višji izraz napravi učinkovitejši za njegovo telesno bivanje. To je vprašanje, ki ga je treba s psihološkim raziskovanjem še preveriti, in vprašanje, ki ga je treba rešiti med človekovim duhovnim razvojem. Obstajajo presežna vprašanja o metafizični potrebi, možnosti, končni resničnosti takšnega razvojnega razodevanja, toda ni jih treba obravnavati sedaj in tu. Trenutno se ukvarjamo samo z resničnostjo njegovega doživljanja in z obrednim pomenom pre-

¹⁶ Tavanje naokrog kot kadar slepca vodi slepec (Katha 1.2.5, Op. prev).

rajanja, z očitnim dejstvom, da smo del nekakšnega razodevanja in gibanja naprej pod pritiskom neke vrste razvoja. Moč vidimo na delu in iščemo ali v tej Moči obstaja zavestna Volja, urejeni razvoj, in odkriti moramo najprej, ali je to slepa posledica nekega urejenega Naključja, nezavednega samovsiljenega Zakona ali pa načrt vesoljnega Razuma ali Modrosti. Ko pa ugotovimo, da obstaja zavestni Duh, katerega izraz je to gibanje, ali celo priznamo to kot svojo delovno hipotezo, smo prisiljeni nadaljevati in se vprašati ali se ta razvijajoči red neha s tem, kar je človek sedaj, ali pa vsebuje še nekaj več, k čemur morata to in človek rasti, k nekemu nedovršenemu izrazu, veličastnemu neodkritemu izrazu; v tem primeru je očitno, da k tisti veličastni stvari proti kateri človek raste. Da jo pripravi in uresniči, pa mora ta v njegovi usodi predstavljati stopnjo, ki jo presega. K novemu razvojnemu koraku mora podzavestno težiti njegova zgodovina kot rase in zmožnosti najvišjih posameznikov napol zavestno težiti, da bodo deležni tega veličastnega rojstva. In ker rastoči red prerajanja vedno sledi stopnjam razvoja, ni pričakovati, da se bo zaustavil ali nenadno pognal v nadzavestno ne glede na nameravani korak. Razmerje med lastnim rojstvom in življenjem na drugih ravneh zavesti ter presežno Nadzavestjo kakršna koli že je, je pomembno vprašanje, toda odgovor nanj mora biti v skladu z namero Duha v vesolju. Vse mora biti del edinstva, ne pa zamotanost duhovnih nepovezanosti in nasprotij. Naš prvi most med znanim in neznanim pri tem načinu razmišljanja mora biti odkritje, koliko časa se lahko nedokončana stopnja razvoja nabira v zemeljskih nizih. Celoten smisel poteka prerajanja je mogoče zajet v še ne poizkušanjem odkritju.

Vzpenjajoča se enotnost

Človeški um ima rad preprosto gledanje. Čim natančnejša je trditev, tem silnejše ga ujame in tem bolj je se nagiba k njenemu sprejetju. To ni naravno samo za naše prvo grobo razmišljanje in privlačno, zato ker napravi zadeve bolj razveseljivo lahke za obravnavo ter odreši velikansko količino skrbi preiskovanja in razmišljanja, ampak nas, prikrojen, spremlja do višjih nivojev bolj opreznega razmišljanja. Aleksandrova metoda z usodnim vozlom nam je naravna in priljubljen način ravnanja z zapletenimi zadevami. Lahki presek, kraljevski način, lahka filozofija tega in ne tega, tistega in ne tistega, krepki da ali ne, preprosta delitev, dvojica robustnih nasprotij, izrazita klasifikacija. Naš um deluje z delitvami. Celo naše običajno nelogično razmišljanje je spotikajoča in šušmarska sumarna analiza in ureditev izkustva, ki se nam samo ponuja s tako zapletenostjo brez konca in kraja. Toda najčistejša in najjasnejša je tista delitev, ki nas bolj pomirja, ker v naš še vedno otroški razum vtisne občutek odločilne in sijajne preprostosti.

Toda povprečni um, ki ljubi premočrtno in preprosto razmišljanje, v slogu znanega primera slavnega doktorja Johnsona, ki je razmišljal po kraljevsko, kar je tako priljubljeno pri vseh mogočnejših, ko je preprosto brcnil v kamen in rekel: "Tako sem preveril resničnost snovi", ni edini na katerega so vplivale take preproste rešitve. Celo filozof, ki se – mimogrede – nagiba k

zapletenemu razmišljanju, se najbolj razveseli takrat, ko mu pomaga do veličastno prepričljivega sklepa, do nekakšne izrazite razlike med Brahmanom in Ne-Brahmanom, Resničnostjo in neresničnostjo ali katero koli od množice umskih nasprotij, na katerih je bilo utemeljenih toliko "izmov". Kraljevska pota filozofije imajo to prednost, da so visoko in veličastno prikrojena za pota metafizičnega razuma, in hkrati privlačijo in premagujejo običajni um s tem ko ugledajo blesteči vrh, na katerem se končajo, nek snežnobeli nebo prebadajoči Matterhorn popolnega obrazca. Kako veličastno uničujoč domet ima npr. stari slavni stavek: *brahma satjam džagan mithja*, edino Večni je resničen, vesolje je lažno, in kako se zdi, da te štiri besede zmagoslavno uredijo celotno zadevo o Bogu in človeku, svetu in življenju, naenkrat in za vselej v svoji nekompromisni antitezi trditve in zanikanja. Toda navsezadnje, ko pričenjamo o snovi razmišljati širše, bomo morda ugotovili da Narava in Bivanje v tem pogledu nista istih misli kot človek, da obstaja velika kompleksnost, ki ji moramo potrpežljivo slediti, in da je verjetnost, da bo resnica bogato obrodila, večja pri tistih načinih mišljenja, ki – podobno kot navdahnjeno razmišljanje v Upanišadah – hkrati upoštevajo več vidikov in usklajujejo mnoge nasprotujoče si rešitve. Iz Upanišad lahko požanjemo na stotine filozofij, kot iz nekega rudnika velikanov, ki je brez dna, pa ga še vedno ni mogoče bolj izčrpati, kot izčrpa razkošne prsi naše matere Zemlje ali bogastva našega očeta Etra.

Človek je pričel z znanim mu postopkom preprostih izrezkov, s poudarjanjem lastnega občutka o sebi kot človeku pa je iz sebe napravil ločeno bitje, edinstveno in svojstveno v tem svetu, za katerega ali okrog katerega se predpostavlja, da je ustvarjeno vse ostalo. V vsem drugem: bitjih nižjih od človeka, živalih, rastlinah, neživih predmetih, vse tja do izvirnega atoma, je videl stvarstvo, ki je drugačno od njega, ločeno in drugačne

narave. Vse je obsodil, da so brez duše. Samo on je bil bitje z dušo. Prav tako je videl življenje, opredeljeno z nekaterimi značilnostmi, ki so navdale njegov um, in postavil ob stran vsa druga bitja kot neživa, mrtva. Gledal je na svojo zemljo, napravil iz nje središče vesolja, ker je ta tista, ki jo naseljujejo utelešene duše ali živa bitja. Številna druga nebesna telesa so bile samo lučke, ki naj razsvetljujejo zemeljske dneve ali oživijo zemljino noč. Zaznal je pomanjkljivost tega edinega zemeljskega življenja samo zato, da je ustvaril drugo nasprotno definicijo popolnega nebeškega bivanja in ga postavil v nebo, ki ga je videl nad seboj. Zaznal je svoj "jaz" ali sebe in si predstavljal, da je to ločeno utelešeni ego, središče vseh njegovih zemeljskih in nebeških interesov in od tega odrezal druga bitja kot "nejaz", ki je bil tam zaradi njega, da se z njim kar najbolj okoristi za to majhno vsrkujočo bitnost. Ko je gledal na te delitve, ki obvladujejo naravne čute, je spet sledil isti logiki. Ko si je zamišljal duha, ga je ostro odrezal od vsega ostalega, kot stvar zase, nasprotje vsega, kar ni bil duh. Antinomija med duhom in snovjo je postala temelj njegovega pojmovanja o samem sebi, ali pa bolj zadostno med duhom na eni in umom, življenjem in telesom na drugi strani. Potem je pojmoval sebe kot čisto entiteto, vse drugo pa je bilo kot ne-sebe od njega ločeno, kot da je nekaj popolnoma drugega. Po naključju je z očesom svojega trdovratnega uma videl to kot svojo lastno ločeno bit, in tik preden je uvidel, da je zadovoljevanje njegovega ega vse, kar počne na zemlji, je individualno odrešitev lastne duše napravil za njeno najpomembnejše zemeljsko in nebeško opravilo. Ali pa je videl splošno in zanikal resničnost posameznega, mu odrekel vsakršno živo povezavo ali soobstoječo resničnost, ali pa videl presežni Absolut ločenega od individua in vesolja, tako da to postane izmislek neresničnega, Asat. Bivanje in Nastajanje sta za ta izrezujoči

samozavestno odločni um dve nasprotni kategoriji, od katerih je treba eno ali drugo zanikati, napraviti začasno konstrukcijo ali povzetek, ali pa ga oslabiti z bledim odtenkom utvare, ne pa sprejeti Nastajanja kot večno razodevanje Bivanja.

Pojmovanja logičnega razuma, ki ga vodi čut, nas še vedno preganjajo, toda preišljuječa modrost čedalje bolj zaznava, da čeprav se zdijo odločujoča in zadovoljiva in koristna, čeprav so lahko akcije življenja, akcije uma ali akcije duha, so vendarle – kot smo jih že opredelili – še vedno konstrukti. Izza njih je resnica, toda resnica, ki dejansko ne dovoljuje takšne osame. Naše klasifikacije postavljajo preveč toge ločnice, vse meje so samo meje in ne neprehodna brezna. Edini neskončno spremenljivi Duh v stvareh sam prenaša vse v vsako obliko njegove vseprisotnosti, bit. Bivanje je v vsakomer hkrati edinstveno, skupno v občestvih in eno v vseh bitjih, Bog se v svoji lastni nedeljivi enosti giblje hkrati na več načinov.

Pojmovanje človeka kot ločenega in posebnega bitja, je bilo močno omajano s potrpežljivim in nepristranskim preučevanjem naravnih procesov. Človek res nima sebi enakega in ima na zemlji privilegiran položaj, vendar v svojem bivanju ni sam. Vsa evolucija je na razpolago, da iskalcu razloži duhovno veličino, ki je utelešena v krhkem telesu, kratkem življenju in omejenem umu, ki si po vrsti s svojim bivanjem in iskanjem razložijo evolucijo. Živali pripravijo in nepopolno predvidijo človeka, medtem ko so njih pripravile rastline in rastline so bile nejasno predvidene z vsem, kar je bilo v zemeljski prostranosti pred njimi. Sam človek je prevzel čudovito igro elektronov in atomov, razvršča kemično življenje podživljenjskih reči s kompleksnim razvojem protoplazme, izpopolnjuje prvotni živčni sistem rastlin v fiziologiji dovršenega živalskega bivanja, v razvoju svojega embria hitro dovršuje in ponavlja pretekli razvoj živalske oblike v človeško popolnost, in se po rojstvu

postavlja iz živalskega položaja, obrnjenega k zemlji in navzdol, v pokončno postavo duha, ki že gleda navzgor k svojemu razvoju, usmerjenemu k nebesom. V človeku je povzeta vsa preteklost sveta, in ne kot da bi mu Narava dala nekakšno fizično znamenje, da je v njem oblikovno povzela svoje vesoljne sile, ampak je v svojem podzavestnem bitju tudi psihološko eno z njenim mračnejšim podživalskim življenjem, zato vsebuje v svojem umu in naravi živalskost, ter se s te podlage vzpenja v svojo zavestno človeškost.

Kakršna koli že duša v človeku je, ni ločeno duhovno bitje, ki ne bi imelo povezave s preostalo zemeljsko družino, a se zdi, da jo je prerasla s tem, da je iz nje pobrala vse in in preseгла njen pomen z novo močjo in smislom duha. To je splošna narava človeškega tipa na zemlji, in upravičeno je domnevati, da kakršna koli že je bila preteklost posamezne duše, je morala slediti poteku vesoljne narave in evolucije. Ločujoči ponos, ki bo razbil enost Narave, zato, da bi iz nas napravil drugačno in seveda višjo stvaritev, nima fizičnega poroštva, ampak se je izkazal nasproten vsem podatkom, in ni razloga za domnevo, da je kakor koli duhovno utemeljen. Fizična preteklost človeštva je rast iz podvitalnega in živalskega življenja v višjo človeško zmožnost, naša notranja preteklost, kot jo kaže naša sedanja narava – živalska in obenem združena z nečim, kar živalskost presega –, pa je verjetno potekala istočasno kot rast človeške duše in to rast spremljala. Starodavna indijska ideja, ki je zavračala ločevanje med človekovo naravo in splošno Naravo, ali med človekove bitje in skupno bitje, je sprejela posledico svojega gledanja. Tako tantra meni, da je za pripravo človeškega rojstva potrebno osemdeset milijonov rastlinskih in živalskih življenj in – ne da bi se vezali na to številko – lahko cenimo silovitost te ideje o težavnem razvoju duše prek katerega je človeštvo nastalo ali nenehno nastaja. Od nujne živalske preteklosti se lahko ločimo

le tako, da vsej naravi, ki je nižja od človeka zanikamo vsako dušo.

To zanikanje pa je le eno od slepih, prenagljenih in predrznih izključevanj človeškega uma, ki zaprt v lastno ječo ločene samozaznave odklanja, da bi uvidel svoje sorodstvo z ostalimi bitji. Zato ker duša ali duh deluje pri živalih na nižji ravni, nismo pooblaščen misliti, da v njih ni duše nič bolj, kot bi bilo božansko ali nadčloveško bitje zaradi klečeplazne navzdol povlečene manjvrednosti naše napol živalske narave, upravičeno gledati na nas kot na brezdušna telesa ali kot na ume brez duše. In če za kakšnega svojega vrstnika kdaj rečemo, da je brez duše, je to zgolj prisproda. Pomeni samo to, da v njem živalska duša prevladuje nad višjo vrsto duše, ki jo pričakujemo pri finejši duhovni podobi človeštva. Toda tak živalski element je prisoten pri vsakem sinu človeške matere. Je zapaščina, naša dediščina od skupne zemeljske matere. In kako duhovno dobimo to sestavino našega bitja, ali kako si naprtimo breme te dediščine, če ni iztržek naše lastne preteklosti, zmožnost, ki jo hranimo od minulega formativnega izkustva? Po duhovnem zakonu karme je narava vsakega bitja lahko samo posledica preteklih energij. Predpostavljati dušo, ki prevzame in nadaljuje preteklo karmo, ki ni njena, pomeni vnašati v ta zakon razkroj in neznane in nepreverjene dejavnike. A če sprejmemo, da je s tem dejavnikom treba računati, moramo tudi ugotoviti ali razložiti, po katerem zakonu, po kakšni zvezi, zaradi kakšne nujnosti, zaradi kakšne tuje pobude pri izbiri zavzame duh, poln živalske narave, telo in naravo živalskosti, ki mu jo je pripravil nižji red bitja. Če ni afinitete in posledic pretekle istovetnosti ali zveze, postane to nenaravna in nemogoča domneva. Potem je najrazumnejši in najskladnejši sklep, da ima človek živalsko naravo – in če preučujemo njegovo psihologijo, bomo zares ugotovili, da ima v sebi mnogo vrst živalskih duš ali bolje amal-

gam živalskih narav zato, ker je imela razvijajoča se bit v njem, tako kot razvito telo, v preteklosti podčloveški razvoj.

Tak sklep ohranja enovitost narave in red, po katerem se razvija. To se ujema s pogostimi podatki o interakciji in paralelizmu, ki ga zaznamo med notranjimi in zunanjimi, fizičnimi in umskimi pojavi – skladnost in družčina, ki bi jo nekateri radi razložili s tem, da v umu vidijo posledico in zapis o delovanju živcev in telesa, in ki bi ga bilo sedaj bolje utemeljevati s tem, da v vitalnem in fizičnem pojavu vidimo posledico manjših zapisov o delovanju duše, ki to obenem namiguje in skriva pred našo na čute vezano umskostjo. Nazadnje to duše ali duha nič več ne šteje za čudežen dogodek ali kot posredovanje v snovnem vesolju, ampak kot stalno prisotnost v njem, skrivnost te urejenosti in njenega obstanka.

Dopustitev bivanja živalske duše in njenih prejšnjih predčloveških utelesitev, ki počasi in postopno pripravljajo rojstvo človeka, se ne more zaustaviti na tej ravni naravnega stopnjevanja. Človek namreč s svojim bivanjem ne povzema samo živalskega bivanja pod seboj, ampak bolj ali manj jasno tudi bivanje pred živaljo. A če se nam je že težko strinjati, da ima tudi žival dušo in um, je še težje priznati surovo podzavest podanimalne narave. Nekdanje prepričanje je na to zlahka pristajalo. Povsod so videli dušo, živo božanstvo in zanje ni bilo ničesar brez duhovnega bivanja. Logični, abstrahirajoči razum s svojo strastjo po čistih rezih je medtem pometel z vsemi temi širokimi prepričanji, češ da so to domišljijiski predsodki ali primitivni animizem in, obvladan s svojimi omejujočimi in ločevalnimi opredelitvami, ostro razmejil človeka od živali, žival od rastline, živo bivanje od neživega. Sedaj pa ta sistem nestrpnih cepitev očesu razširjenega uma postopoma izginja. Človeški um se je razvil iz tistega, kar je nedokončano pri živalski umskosti, se pravi, da je v tej manj razviti zvrsti neka vrsta

potlačenega razuma, kakor lahko zelo dobro imenujemo zmožnost nagonskega in običajnega sklepanja iz izkustev, asociacij, pomnjenja in živčnega odzivanja, in človek pravzaprav začena s tem, čeprav je iz te živalske dediščine razvil svobodno posebno človeško sposobnost reflektivne volje in razuma. Sedaj je jasno, da živčno življenje, na katerem počiva fizična umskost pri človeku in živali, obstaja tudi pri rastlinah, ki so temeljna identiteta. Ne samo to, ampak celo sorodna nam je prek nekakšne živčne psihologije, ki je takšna kot potlačeni um. Podzavestni um pri rastlinah (sedaj to že smemo reči) – toda ali ni na višku rastlinskega doživljanja napol zavesten? – postane pri živalih zavesten. Ko se spuščamo nižje, kaže, da so v podvitalnem uvite (involvirane) najbolj grobe snovne oblike, zametki iste življenjske energije in njeni odzivi.

Potem pa se pojavi vprašanje, ali v Naravi ne obstaja nekakšna neprekinjenost, brez cepitve in odlomkov, brez nepremostljivih prepadovali ali neprehodnih meja, pač pa popolna enotnost, snov, prežeta s potlačenim življenjem, življenje, prežeto s potlačenim umom, um, prežet s potlačeno energijo bolj božanskega razuma. Vsaka nova oblika ali tip rojevanja razvija stopnjo v nizu potlačenih zmožnosti, kjer pa se evolucija prav tako ne konča, pač pa ta širši in stlačeni razum, sredstva, ki osvobajajo višje in sedaj potlačene samozmožnosti Duha. Duhovni razvoj se nam tako kaže v svetu, ki ga dvigne neka notranja sila na določeni stopnji njegovega rojevanja v obliki, ki odvija svoje lastne skrite moči do veličine njene popolne in najvišje resničnosti. Veljajo besede starodavnih Ved: Iz celotnega oceana bivanja, *apraketam salilam sarvam idam*, izhaja edini duhovno Bivajoči, ki se rodi z veličino lastne energije, *tapas tam mahima adžajata ekam*. Kje se v tem razvoju pojavi stvar, ki ji pravimo duša? Prisiljeni smo vprašati, ali ni obstajala, ali ni morala obstajati že od vsega začetka, čeprav speča ali, kot bi

lahko rekli, somnambulna v snovi? Če bi bil človek le višja žival z večjim obsegom fizičnega uma, bi lahko razumljivo rekli, da duše ali duha ni bilo, ampak samo tri zaporedne zmožnosti Energije v nizu snovnih oblik. Toda pri tem človeškem razumu se pri njegovem vrhuncu kaže večja duhovna moč. Povzpne se do zavesti, ki je njegova fizična sredstva in obrazci ne omejujejo. Najvišja stvar ni, kot se lahko sprva dozdeva, neka nesnovna sublimacija uma in um, neka subtilna sublimacija žive snovi. Izkaže se, da je ta veličina prava samoobstoječa tvarina in moč našega bitja. V primerjavi z njo se vse druge zdijo samo njene nižje oblike, ki jih uporablja za postopno razodetje. Na koncu se duh izkaže prvi in ne le zadnji, alfa tako kot tudi omega in celotna skrivnost bivanja od vsega začetka. Pridemo do nedoumljivega pojmovnja vsega tega, *sarvam idam*, v katerem vidimo, da obstaja skrito, vseprisotno življenje v snovi, da to življenje aktivira skriti speči um, v tem spanju uma pa skritega nekega uvitega vsevednega in vsetvornega Duha. Vendar duše ne gre pojmovati v smislu rasti ali rojevanja, ki mu lahko določimo datum prihoda ali stopnjo v razvoju, ki ji daje prvo zmožnost formiranja, ampak je prej le privzem oblike, ki ga skrita duša opravi, in ki postane v samoiskanju življenja vedno bolj očitna za rastočo samozavest. Vsako privzemanje oblike je konstantno, a vendar napredujoče rojevanje ali postajanje duše, *sambhava, sambhuti*, – vse to je neumno, slepo in noro, ne pa končno umsko zavestno človeško ali živalsko bivanje. Vse to neskončno postajanje je rojevanje Duha v obliki. To je resnica, razumu sprva skrita ali nejasna, vendar zelo jasna notranjemu izkustvu, na katerem sloni starodavna indijska ideja o prerajanju.

Toda ponovna rojstva istega posameznika se pri tej prevladujoči univerzalni edinstvi sprva ne zdijo nujna. Logičnemu razumu se to morda zdi nasprotje, kajti vse to tu je

edina bit, duh, bivanje porojeno v naravi in privzemajoče različne oblike, vzpenjajoče se po mnogih stopnjah svojega samorazodevanja. Ta jedrnat razrez bivanja na jaz in ne-jaz, ki je ustrezal našemu egoističnemu pojmovanju, tako močan umski preobrat za akcijo, bi se zdel samo praktični ali mehanični pripomoček edinega Duha za podporo svojega ločujočega fenomena rojevanja in zavestna variacija kombiniranega postopka, čarovnikov trik vesoljnega razuma. Je le navidezno dejstvo bivanja in ne njegova resnica. Nobene ločenosti ni, je samo vesoljna enost, edini duh. Toda, ali to ne bi moglo biti spet nihaj v nasprotno skrajnost? Kot je bil ego pretirana cepitev v enosti bivanja, tako bi bila tudi ta ideja o oceanu edinosti, v katerem bi bilo naše življenje samo minljivi trenutni val, lahko tudi nasilno cepljenje nečesa neizogibno za vesoljni red.

Za poti Duha bivanja kot univerzalnosti je individualnost pomembna. Posameznik je tista silna skrivnost njegovega bivanja, na kateri vesoljno poudarja, naslanja in izdeluje vozeli moči vseh svojih dejanj: ko posameznik raste v zavesti, videnju, spoznanju, vsej božanski moči in kakovosti, se vedno bolj zaveda vesoljnega v sebi, pa tudi zavedanja samega sebe v univerzalnosti, svoje lastne preteklosti, ki se ne začneja in končuje v posameznem minljivem telesu, ampak se odpira prihodnjim izpolnitvam. Če je cilj univerzalnega v našem rojevanju zavesti se samega sebe, posedovati in uživati svoje bivanje, to še vedno poteka prek razcveta in popolnosti posameznika. Če naj bi bil končni cilj pobeg pred lastnimi dejanji, je tisti, ki pobegne, še vedno posameznik, medtem ko se zdi univerzalno zadovoljno z večnim nadaljevanjem svojih rojevanj. Zato se posameznik kaže kot prava moč Duha, ne pa preprosta utvara ali pripomoček, razen toliko, kolikor bi utegnilo biti to tudi univerzalno, kot bi nekateri rekli, velikanska utvara ali velikanski vsiljeni

pripomoček. Ob takšnem razmišljanju pridemo do ideje o nekakšnem veličastnem duhovnem obstajanju, pri katerem sta vesoljno in individualno dve spremljajoči moči, dva pola njegovega razodevanja, nedoločen obseg in mnogotero središče aktiviranih resničnosti njegovega bitja.

Takšen je pogled na stvari, ubran vsaj po svoji zapletenosti, prožen in zmožen določenega vsezajemajočega obsega, ki ga lahko jemljemo za podlago našim idejam o prerajanju, – vzpenjajoča se enotnost, duh, uvit v snovno bivanje, ki se skozi življenje čudovito dviga za več stopenj k organiziranemu umu, prek njega pa k razvoju svojega lastnega popolnega samozavedanja, posameznik, ki sledi temu stopnjevanju in njegovi zmožnosti kronati samega sebe. Če je človeški um zadnja beseda njegovih možnosti na zemlji, potem se mora prerajanje končati in se nadaljevati z nekim nenadnim prenehanjem bodisi v obstajanju na drugih ravneh, ali pa z izničenjem svojega duhovnega kroga. Če pa obstajajo višje zmožnosti duha, ki jih je mogoče doseči s prerajanjem, potem vzpenjanje ni končano in pred dušo, ki je sedaj dosegla in se povzpela k izpopolnitvi višje stopnice človeškosti, ležijo večje možnosti. Lahko pa je celo tako, da to vzpenjajoče se prerajanje ni dolgotrajen polet zavestnega bitja navzgor iz snovi, ali njegovo vrtenje v umu, ki mu je usojen razpad ali razkroj v nekih višavah spokojne ničnosti ali tihe brezčasne neskončnosti, ampak napredovanje k nekemu velikemu dejanju in visokemu prikazu Božanstva, ki bo dalo pameten in sijajen smisel njegovemu vztrajanju v večnem stvarjenju. Ali pa bo vsaj to edina moč neskončne možnosti Večnega.

Involucija in evolucija

Na Zahodu se evolucija pojmuje kot proces oblikovanja in ni razlaga našega bivanja. Omejuje se na fizične in biološke podatke in – razen povzemajoče ali površno, ne poskuša odkriti njenega smisla, ampak se zadovoljuje s tem, da jo vidi kot splošno zakonitost dokaj skrivnostne in nerazložljive energije. Evolucija postane problem v gibanju, ki se zadovolji z razdelavo samodejne urejenosti lastne uganke, pa ne zato, da bi jo izdelala, saj je le proces, ki samega sebe ne more razumeti in ki kot slep neprekinjen mehanizem mehanske energije nima niti začetka niti konca. Morda se je začela ali pa se nenehno začinja, morda se bo sčasoma zaustavila ali pa se nekje nenehno ustavlja in vrača na začetek. Ne povprašuje se zakaj, ampak se samo veliko govori o njenem začetku in koncu, saj v njenih dejanjih ni temeljev o duhovni nameri, ampak samo sila o neustavljivi snovni nuji. Stara ideja o evoluciji je dozorela na filozofski intuiciji, sodobna pa na znanstveno-raziskovalnem prizadevanju. Kot rečeno, vsaki nekaj manjka, toda stara ima duha gibanja, sodobna pa se zadovolji z obliko in najbolj zunanjimi mehanizmi. Sankhijevski mislec nam je podal psihološke elemente celotnega razvojnega procesa, analiziral um, čute in subtilno podlago snovi ter napovedal nekatere skrivnosti izvajalne energije, ni pa se posvetil podrobnostim fizičnega dela Narave. V njej ni videl samo dejavne Sile, ampak tudi skrito podpirajočo

duhovno entiteto, čeprav s pretiranim analitičnim razumom. Obseden z ljubeznijo do ostrih cepitev in simetrijo nasprotij, je med Dušo in Silo postavil izvorni in večni prepad ali razmejitev. Sodobni znanstvenik teži, da bi izdelal popolno shemo in vpe-ljal fizikalno metodo, ki jo je odkril v vseh njenih podrobnostih, je pa slep za čudeže, ki jih vsebuje vsak korak ali pa zadovoljen s tem, da izgubi občutek ob zadovoljnem opazovanju velikega urejenega pojava. Vedno pa ostaja čudež stvari, nerazložljivo čudo vsega bivanja – kot nam povedo celo stari Spisi:

*ašcarjavat pasjati kašcid enam,
ašcarjavat vadati tathaiva canjah;
ašcarjavac cainam anjah šrinoti,
šrutvapjenam veda na caiva kašcit.*

“Eden gleda in vidi čudo, drugi o njem govori, tretji o njem sliši, kaj pa je, kljub slišanju ne vemo.” Vemo, da evolucija obstaja, ne vemo pa kaj je; še vedno ostaja ena od skrivnosti Narave.

Evolucija, kot je navadno pri človeškem razumskem sklepanju in ugotavljanju o globljem in nedojemljivem načinu duha v stvareh, zastavlja več vprašanj, kot jih rešuje. Ne opusti vprašanja o stvarjenju, glede na ves svoj videz, da gre za trdno urejena dejstva, nič bolj kot lahko to stori verska trditev o zunanjem vsemogočnem Stvarniku, ali pa iluzionistova maja, *aghatana-ghatana-patijasi*, zelo spretna v podajanju nemogočega, neke tuje obstoječe in hkrati neobstoječe Moči z idejo v Tistem, kar je onkraj idej in brez njih, samozmožno ustvarjanja nekega obstoječega neobstoječega sveta. Obstoječega zato, ker očitno je, neobstoječega ker je skrpan iz neresničnih sanjskih minljivosti.

Problem se samo zavleče, vrne nekoliko nazaj, in daje se mu

bolj fin in urejen, čeprav bolj izzivalen kompleksni videz. Toda celo takrat, ko se naše poizvedovanje omejuje samo na en vidik evolucije, težava še vedno nastopa glede bistvenega pomena golih zunanjih opazovanih dejstev: kaj je mišljeno z evolucijo, kaj je tisto, kar se razvija, iz česa in zaradi kakšne sile potrebe? Znanstvenik se zadovolji s tem, da potrdi neko izvirno snov ali tvarino, atomsko, eterično ali kar koli že se lahko izkaže, in kar zaradi nepojasnjene zakonitosti po sami naravi svoje inherentne energije ali neke energije, deluje v njej ali nanjo (to dvoje ni isto, in razlika, najsi se zdi na začetku procesa še tako nepomembna, ima znatne končne posledice), proizvede stalni sistem rezultatov ali drugo nespremenljivo načelo, niz različnih temeljnih oblik in moči snovi ali drugače občutene in učinkovite vzgibe energije. Ti, kot se zdi, nastanejo, kadar se majčkene izvirni delci snovi srečajo v različno urejenih količinah, merah in kombinacijah, in je vse drugo spreminjajoče se, razvijajoče se naraščajoče gibanje organizirane energije in njene evolucijske posledice, parinama, ki so odvisne od te grobe utemeljujoče osnove. Vse tisto je ali bi lahko bila pravilna trditev o nekem pojavnem dejstvu (ne smemo pa pozabiti, da so temeljne znanstvene teorije zadnje čase doživljale pretres, nekakšno postavljanje na glavo in hitro preurejanje), ki pa nas ne pripelje niti za korak bliže glavni, nadvse pomembni stvari, ki bi jo radi vedeli. Način na katerega človek vidi in doživlja vesolje, vsiljuje njegovemu razumu potrebo po prvobitni večni tvarini, katere oblike so vse stvari, in po nekakšni prvobitni energiji, katere variacija je vsak vzgib delovanja in njegova posledica. Toda celotno vprašanje je, kaj je resničnost te tvarine in kaj je bistvena narava te energije?

Celo če domnevamo najmanj razložljivi del dejanja kot evolucijski premik nesnovnega iz Snovi, je ta razvoj še vedno stvarjenje ali osvoboditev, rojstvo tistega, kar prej ni obstajalo,

ali pa počasno prikazovanje tistega, kar je že obstajalo kot potlačeno dejstvo ali večna potencialnost? Zanimivost vprašanja se izostri, njegov pomen pa postane nepredvidljiv, ko pridemo do še zmeraj nerazloženega pojava življenja in uma. Ali je življenje stvaritev nežive tvarine ali pa pojav nove, nenadno ali počasi rezultirajoče moči iz grobe snovne energije, in je zavestni um stvarjenje nezavestnega ali podzavestnega življenja, ali pa so se te moči in božanstva pojavile zato, ker so bile vedno tam, čeprav zakrite in v nam neprepoznavnem stanju svoje skrite ali potlačene ideje in dejavnosti *nomen* in *numen*¹⁷?

Kaj pa človeška duša? Ali je duša rezultat ali stvarjenje našega poumljenega življenja (kot nekateri nanjo gledajo, saj se jasno kaže kot zavedajoča same sebe, jasna, razločna moč samo takrat, ko je misleče življenje doseglo neko visoko raven svoje intenzitete), ali pa ne gre za trajno entiteto, ampak izvirno skrivnost, ki sedaj razgrinja svojo skrito podobo, večni sprem-ljevalec energije, ki ji pravimo Narava, njen skriti prebivalec ali sam njen duh in resničnost? In, ali je človek biološka stvaritev surove energije, ki se ji je nekako nepričakovano in popolnoma nerazložljivo posrečilo začeti čutiti in misliti, ali pa je v svoji pravi biti notranja Bit in Moč, ki je celotni smisel evolucije in mojster Narave? Ali je Narava samo sila samo-izražanja, samooblikovanja, samostvarjenja skrivnega duha, človek pa, kakor koli zaprt v svoje sedanje zmožnosti, prvo bitje Narave, pri katerem ta moč pričinja biti zavestno samoustvarjalna ob soočenju z dejanji, v tej zunanji kamrici fizičnega bitja, naravnana za delovanje in obelodanjanje prek čedalje bolj samozavedajoče se evolucije, ki jo zmora med vsemi človeškimi in božanskimi možnostmi? To je jasen sklep, do katerega moramo nazadnje priti, čim sprejmemo ključ vsega gibanja: resničnost celotne vzpenjajoče se kreacije, duhovni razvoj.

¹⁷ Ime in pristanek (bogov); božanska moč (Op. prev).

Beseda evolucija v svojem notranjem smislu, v ideji in njenih koreninah, nosi s seboj potrebo prejšnje involucije. Če je skrito duhovno bitje skrivnost vsega delovanja Narave, moramo resno vzeti latentno vrednost te ideje. Torej smo prisiljeni domnevati, da vse tisto, kar se razvije, že obstaja kot zavito, nedejavno ali drugače dejavno, v vsakem primeru pa pred nami skrito v lupini snovne Narave. Duh, ki se razodene v telesu, je moral biti že od začetka zavito v celoti snovi in v sami gruči, tvorbi ali delčku snovi, življenja, uma in tisto, kar je nad umom morajo biti latentno nedejavne ali prikrito dejavne zmožnosti v vseh delovanjih snovne energije. Edina alternativa bi bila ta, da vpeljemo med obe plati našega bitja sankhijevski razcep, toda ta preveč ločuje duha in naravo. Narava bi bila inertna mehanična zadeva, toda aktivirala bi se z nekakšnim pritiskom, ki bi ga nanjo izvedel Duh. Duh bi bil Bit, ki se v svojem bistvu zaveda naravne dejavnosti in od nje osvobojen, a bi se nenavadno spreminjal ali pa bi izgledalo, kot da spreminja svojo zavest v odziv na reakcije Narave. Ena bi odsevala vzgibe dejavne Moči, druga pa bi osvetlila njene dejavnosti z zavestjo samozavedajočega se nesmrtnega bitja. V takem primeru bi bil upravičen znanstveni evolucijski pogled na Naravo kot na velikansko mehanično energijo, življenje, um in naravno delovanje duše pa njena lestvica razvijajočih se operacij. Naša zavest bi bila zgolj sijajen prevod samognane, neustavljive mehanske dejavnosti v odzivajoče se note doživljanja pritrjujoče duhovne priče. Toda moteča težava tega pojmovanja je v povsem nasprotnem značaju našega najvišjega videnja, saj na koncu in kot energija vesoljne sile nakopiči stopnje lastnih zmožnosti. Narava postaja vedno očitnejše moč duha, vsi njeni mehanizmi pa samo figure njenega mojstrstva. Moči plamena ni mogoče ločiti od njega. Kjer je plamen, tam je moč in kjer je moč je načelo ognja. Vrnili smo se na idejo o prisotnosti duha v vesolju. Če poteka njegovo

delovanje moči in je njegovo pojavljanje v obliki evolucijskih stopenj, se nam vsiljuje potreba po prejšnji involuciji.

Od samega začetka duh v stvareh ni očiten, ampak se izdaja šele z naraščajočo lučjo razodevanja. Vidimo, kako se pričejo zgoščene moči Narave sproščati iz prvotne zastrtosti (involucije), v delovni vnemi razkrivati skrivnosti svojih neskončnih zmožnosti, pritiskati nase in na nižje načelo, ki jih podpira, da bi podredilo svoj nižji vzgib, na katerega se morajo zanašati v sebi primernem višjem delovanju, in čutiti svojo veličino v veličini svojih samorazkrivajočih se izpolnitev. Življenje zagrabi Snov in vanjo vdahne neštete podobe svoje bogate ustvarjalne sile, svoje fine in spremenljive vzorce, svoje navdušenje za rojevanje, umiranje in rast, za delovanja in odzivanja. Vdahne svojo voljo po čedalje bolj sestavljeni organizaciji doživljanja, vdahne svoje drhteče iskanje in občutenje samozavedanja svojega lastnega ugodja in bolečine ter razumevanja bistva uživanja v delovanju. Um zagrabi življenje, da bi ga oblikoval v orodje za čudesa volje in razuma. Duša si prisvoji um in ga s privlačnostjo lepote, dobrote, modrosti in veličine dvigne k radosti nekega napol uzrtega ideala višjega bivanja. V tem čudežnem vzgibu in naraščajoči veličini predstavlja vsak korak višjo stopnjo in odpira jasnejši, širši, polnejši prostor in prizor v vedno skrivnostni in samorazodevajoči se duh v stvareh. Oko, ki je uprto v fizično evolucijo, vidi samo mehansko veličino in finost stvarstva. Evolucija življenja, ki se odpira umu, evolucija uma, ki odpira duši svojo lastno luč in dejavnost, in evolucija duše iz omejenih zmožnosti uma k blestečemu sijaju neskončnosti duhovnega bitja, pa so precej pomembnejše. Omogočajo nam večje in finejše domete samorazkrivajoče se Skrivnosti. Fizična evolucija je le zunanje znamenje čedalje bolj zapletenega in finega razvoja podpirajoče zgradbe, rastoči zunanji model za oblike, ki se je razvil zato, da bi v snovi podpiral naraščajoče intonacije duho-

vne harmonije. Z naraščanjem tonov dojamemo duhovni pomen tega, vendar pa ne moremo obvladovati celostnega smisla tistega, za kar so bili izdelani zunanji obrisi, skice ali grobi zapisi vseh teh sprva formalnih meril, dokler ne pridemo do vrha lestvice. Samo življenje je le pobarvan voz, fizično rojevanje pa prikladnosti za čedalje veličastnejše rojevanje Duha.

Duhovni proces evolucije je torej nekakšno stvarjenje, toda samostvarjenje, ne ustvarjanje nečesa, česar nikoli ni bilo, ampak obelodanjanje tistega, kar je bilo vsebovano v Biti. Sanskrtska beseda za stvarjenje pomeni sprostitvev, spust v delovanje Narave. Upanišada v slikoviti prispodobni uporabi podobo pajka, ki iz sebe prede svojo pajčevino in ustvarja zgradbo, v kateri se bo namestil. V starodavnih Spisih se izraz ne uporablja za evolucijo stvari iz Snovi, ampak za izvirno časovno nastajanje iz večne neskončnosti. Snov in njeno snovno vesolje sta samo takšna pajčevina ali pravzaprav nič več kot samo njen del, nastal iz duhovnega bitja Neskončnega. Toda ista resnica, ista zakonitost velja za vse, kar vidimo od pojavljanja stvari iz involucije v snovni energiji. Tu lahko govorimo o dvoji evoluciji. Sila, ki jo vsebuje Neskončno, iz njega večno prinaša zgradbo za svoje delovanje v vesolju, katerega zadnje spuščanje temelji na involuciji vseh moči duha v nekakšno nezavedno absorpcijo v njeni samopozabljajoči strasti po obliki in srstrukturnem delovanju. Od ondod izhajata vzpon in postopno osvobajanje moči druge za drugo, dokler samoodkriti in s spoznanjem ter z mojstrstvom svojih dejanj osvobodjeni duh spet ne poseduje večne polnosti svojega bitja, ki potem ovije in v svojem prijemu odnese pestre in poenotene krasote svoje narave. Vsekakor se duhovni proces, katerega prvi korak je naše človeško rojstvo, njegov del pa naše človeško življenje, izkazuje, kot bi obelodanjal veličino, *asja mahimanam*, ki je skrita, vsebovana in samozaprta, vsrkana v oblike in delovanje

stvari. Naše delovanje predstavlja evolucijo, odvijanje mnogotere Moči, ki je zbrana in zavita v surovi Snovi. Napredovanje z zaporednimi rojevanji stvari pomeni vzpon v budno in vedno širšo luč zavesti, ki je zaprta v hermetično celico spanja večne Energije.

Vzporednica obstaja v jogijskem doživetju kundalini, večne Sile zvite v telesu v spodnji korenski posodi ali sobi, *muladhari*, temelju, zemeljskemu središču fizičnega živčnega sistema. Tam drema zvita kot piton in napolnjena z vsem, kar je zbrala v svojem bitju. Ko pa jo udari svobodno pretakajoči se dih, življenjski tok, ki jo začne iskati, se prebudi in kot plamen vzpne po hrbtenjači ter središča zavutih dinamičnih skrivnosti zavesti prisili, da se drugo za drugim odpirajo, dokler na vrhu ne najde duha, se z njim združi in poisti. Tako gre iz involucije v nezavestnem, prek niza odpirajočih se obstretov svojih moči, v najveličastnejšo večno nadzavest duha. To skrivnostno odvijanje Narave v svetu okrog nas sledi takšnemu poteku. Nezavestno bitje je bolj celica materializirane energije v kateri so zbrane vse duhovne moči, kot pa njena matrica. Tam so, a delujejo v okoliščinah snovne energije, zavite, kot pravimo, zato ker so prešle v podobo delovanja, ki je pod normalo glede na njihov pravi obseg, kjer so značilnosti, po katerih jih prepoznamo in mislimo, da jih prepoznamo, zavite v manjšo in prikrito moč delovanja. Ko se Narava na lestvici vzpne, osvobodi duhovne moči v svoje prepoznavne obsege energije, razkrije operacije s katerimi lahko čutijo same sebe in svojo veličino. Na najvišji točki se dvigne v samospoznanje duha, ki je napolnil njeno delovanje. Zaradi njegove involucije ali prikritja v oblike svojih dejanj pa ga ni mogoče spoznati v veličini njegove resničnosti. Z dušo v naravi, ki se ob osvoboditvi najvišje resnice prebudi k smislu svojega lastnega bitja, postaneta Duh in Narava, ob odkritju skrivnosti njenih energij, na vrhu

duhovne evolucije, eno. Duša ugotovi, da so bila njena rojstva določena rojstva, prevzete oblike nekega večnega Duha, da bi spoznal sebe kot takega in ne bitje Narave, in se povzpne do posedovanja razodete, polne in najvišje moči svoje resnične in duhovne narave. Ker je osvoboditev samoposedovanje, pride taka osvoboditev do nas kot vrhunec duhovne evolucije.

Obravnavati moramo ves pomen, ki ga ta involucije ima. Duh, zaviti v snovno energijo je tam z vsemi svojimi močmi. V Snovi so zaviti življenje, um in večja nadumska moč. Toda, kaj mislimo s tem, ko rečemo, da so zavite? In ali mislimo, da so vse te stvari povsem drugačne energije, ki se med seboj ločijo po nečem bistvenem in so zvite skupaj le v interakciji, ali pa mislimo, da obstaja samo ena Bit, z eno energijo, ki spreminja odtenke luči svoje moči, ki se razlikujejo v spektru Narave? Ali takrat, ko govorimo o tem, da je Življenje zavito v Snovi ali v snovni Sili – zdi se namreč, da je Snov samo drugače samostkana formacija te Sile – ne mislimo, da je vse to vesoljno delovanje. Celó v tistem, kar se nam zdi njeno nezavedno neanimirano dejanje, življenjska moč duha zaposlena s formiranjem in je ne prepoznamo, ker se pojavlja v manjšem obsegu, v katerem značilnosti življenja niso vidne ali pa so le delno razvite v motnosti snovne prevleke. Snovna energija bi potemtakem bila Življenje stlačeno v gostoto Snovi kjer se počuti, kot da je njena bolj prepoznavna moč, ki jo najde v sebi snovno zatajeno, in sprosti njeno dejavnost. Življenje pa naj bi bilo energija skritega uma, ki je zaprt v svojih oblikah in v živčnem iskanju življenja trepetu za svojo intenzivnejšo prepoznavno moč zavesti, ki jo najde v vitalni in snovni potlačeni in jo sprosti da postane občutljiva. Nedvomno je, da delujejo te moči praktično druga na drugo kot različne energije, v bistvu pa naj bi bile ena energija, v interakciji pa moč duha, ki deluje s svojo višjo silo na nižje, sprva odvisna od njih, vendar pa jih v svojem vzponu

prekosi in obvlada. Tudi Um je lahko na nižji stopnji in izraz, ki je izpeljan iz mnogo večje in nadumske zavesti. Ta zavest pa s svojo večjo lučjo in voljo, značilno ustvarjajočo močjo duhovne biti, močjo, ki skrita v vseh stvareh: v umu, v življenju, v snovi, v rastlini in kovini, kot tudi atomu s svojo neizogibno dejavnostjo, prav tako nenehno zagotavlja idejo in harmonijo vesolja.

In kaj je duh drugega kot neskončno bivanje, večno, nesmrtno bivanje, vendar pa vselej samozavedajoče se bivanje. V tem je tudi razlika med materialističnim mehničnim monizmom in duhovno teorijo vesolja, ki se v končnem svetu razkriva našim pojmovanjem in ki je vsak hip priča Neskončnemu? Ta svet pa obstaja zato, ker se duh radosti lastnega neskončnega bivanja, veseli se lastne neskončne samospremenljivosti. Rojstvo obstaja zato, ker vsaka zavest nosi s seboj moč lastnega bivanja in je vsaka moč bivanja samoustvarjalna in se mora radostiti svojega samostvarjenja. Stvarjenje ne pomeni ničesar drugega kot izražanje samega sebe. Rojstvo duše v telesu ni nič drugega kot način njenega samoizražanja. Zato so vse stvari tu samoizražanje, oblika, energija, dejavnost Duha, snov pa oblika duha, življenje le moč bivanja duha, um samo delovanje zavesti duha. Vsa Narava je razkazovanje in igra Boga, moč in dejavnost ter samostvarjenje edinega duhovnega Bivanja. Narava predstavlja duhu le eno izmed sil, orodje, medij, oviro, posledico njegovih moči, in vse to, ovira kot tudi orodje, so nujne sestavine za postopno in razvijajoče se stvarjenje.

Vendar, če je duh vpletel svojo večno veličino v snovno vesolje in tam razvija svoje moči po zaslugi skrivnega samospoznanja, razkriva te moči v veličastnem zaporedju ob težavah snovne oblike bivanja, ki si jih je bil naložil, in jih osvobodi prve koprane absorbirane nezavesti Narave, potem ni nobene težave misliti ali videti, da je ta duša oblikovana v človeško podobo pravzaprav bit tiste Biti, da se je tudi to

dvignilo iz snovne evolucije s povečanim samoizražanjem v nizu rojstev, katerih vsaka raven predstavlja nov vrh vzpona, ki se odpira k višjim močem duha, in da se še vedno dviga in ga ne bodo za vedno omejili sedanji zidovi rojstev, ampak bodo lahko, če hočemo, rojeni v božansko človeškost. Naša človeškost je zavestno stičišče končnega z neskončnim in imamo prednost, da vse bolj rastemo proti Neskončnemu celo v tem fizičnem rojstvu. To Neskončno, Duh, ki je nastanjen v nas, a tam ni zato, ker bi ga v to prisilil ali zaprl um ali telo, je naša lastna bit. In ljudje so, kot so vedeli že starodavni modreci, vedno težili k temu, da bi jo našli ali da bi postali lastna bit, saj to je cilj celotnega ve-likanskega delovanja Narave. A narava se k svoji duhovni res-ničnosti širi po stopnjah najdenja same sebe. Človek je dvakrat zavito bitje, večinoma v umu, spodaj pa v podpražni zavesti ali podzavesti. Večji del sebe nad umom je zaviti v duhovno nadzavest. Ko se prične zavedati v nadzavesti, bo višine in globine njegovega bitja osvetljevala drugačna luč spoznanja, kot jo lahko utripajoča svetilka razuma vrže v nekaj kotov. Potem bo namreč mojster polja razsvetlil celotno čudovito polje svojega bivanja, tako kot razsvetljuje sonce celoten sistem, ki ga je ustvarilo iz svojih veličastev. Samo potem lahko spozna resničnost svojega uma, življenja in telesa. Um se bo spremenil v obsežnejšo zavest, njegovo življenje bo neposredna moč in dejanje Božanstva, samo njegovo telo ne bo več ta groba kepa dihajoče ilovice, ampak prava podoba telesa duhovnega bitja. To preoblikovanje vrha gore, božansko rojstvo, *divja džanma*, je tisto zaradi česar predstavljajo ta rojstva dolgi niz težavnih korakov. Involucija duha v snov je začetek, toda duhovna predpostavka božanskega rojstva je izpolnitev evolucije.

Vzhod in Zahod imata različna pogleda na življenje, ta dva pa sta nasprotni plati iste resničnosti. Med pragmatično resnico,

s katero se je sodobna Evropa zaljubila v moč življenja in ves božji ples v Naravi poudarja tako vehementno in ekskluzivno, ter večno nespremenljivo Resnico, katero poskuša indijski um, zaljubljen v spokoj in ravnotežje, z enako strastjo preobrniti v izjemno odkritje, ni takega razhajanja in spora, kot poskušajo sedaj razglasiti strankarski um, ločujoči razum in prevzemajoča strast po ekskluzivni volji uresničenja. Edina večna nespremenljiva Resnica je Duh in brez Duha bi pragmatična resnica samoustvarjajočega vesolja ne imela niti izvora niti temeljev. Bila bi brez pomena, brez notranje usmeritve, na svojem koncu izgubljena, ognjemet, ki poka v prazno samo zato, da bi se razletel in izginil v zraku. Toda pragmatična resnica ni sen o neobstoječem, utvara ali dolgotrajno pogreznjenje v jalov delirij ustvarjalne domišljije, kar bi pomenilo napraviti večnega duha za pijanca ali sanjača, ki se s svojimi lastnimi velikanskimi halucinacijami vleče za nos. Resnici vesoljnega bivanja sta dvoji: Resnici duha, ki sta sami večni in nespremenljivi, to pa sta veliki zadevi, ki se izlivata v nastajanje in tam nenehno uresničujeta svoje moči in pomembnosti in igro zavesti z njima, neskladja, glasbene varjacije, zveni možnosti, progresivno beleženje, preobrati, izprijanja, naraščajoča spreobračanja v veličastnejšo podobo harmonije in iz vsega, kar je napravil duh, vedno napravi njegovo vesolje. Toda on je tisti, ki dela v njem, sam je stvarnik in energija stvarjenja, vzrok, metoda in rezultat delovanja, mehanik in stroj, glasba in glasbenik, pesnik in pesnitev, nadum, um, življenje in snov, duša in Narava.

Pri reševanju našega problema nas spremlja izvirna napaka. Bega nas navidezno nasprotje, dušo postavljamo nasproti naravi, duha nasproti njegovi ustvarjalni energiji. Toda Duša in Narava, *puruša* in *prakriti*, sta večna ljubimca, ki imata svojo trajno enost in ki uživata v svoji nenehni različnosti, strast mnogotere igre njunih razlik pa je bogata z enostjo. V vsakem

koraku različnosti je obilo skritega pomena ali očitne zavesti enosti. Narava sprejme Dušo vase, tako da v transu enosti z njeno vsrkano strastjo stvarjenja zaspi in, kot se zdi, zaspi tudi ona v vrtincu svoje ustvarjalne energije. To pa je involucija v Snovi. Zgoraj pa lahko Duša sprejme Naravo vase, tako da zaspi v transu enosti z vsrkanim samoposedovanjem duha, za katerega se prav tako zdi, da je zaspal v globini svojega samozaprtega negibnega bitja. Še vedno pa sta zgoraj in spodaj, okrog in znotraj ves ta utrip in ritem večnost duha, ki se je tako predstavljal v duši in naravi in ob popolnem zavedanju uživa vse, kar ustvari v sebi s svojo involucijo in evolucijo. Duša se izpolni v Naravi, ko v njej poseduje zavest takšne večnosti, njeno moč in radost ter s polnostjo duhovnega bivanja spreminja naravno nastajanje. Nenehno samostvarjenje, ki mu mi pravimo rojevanje najde tam popolno evolucijo vsega, kar je v njeni naravi in razkrije, njen največji pomen. Popolna duša ima vso svojo bit in vso Naravo. Zato je vsa evolucija rast Biti v snovni naravi proti zavestnemu posedovanju svojega lastnega duhovnega bitja. Začenja z obliko – navidezno z obliko Sile – v kateri domuje in se skriva duh. Konča se v duhu, ki zavestno usmerja svojo lastno silo, ustvarja ali zavzema svoje lastne oblike v veselje svojemu bitju v Naravi. Narava s svojo lastno bitjo in duhom zastrtim in potlačenim v sebi, zaprtim mojstrom bivanja, ki je podrejen njenim potem rojevanja in delovanja (vendar so te poti njegove in duh stanje njenega bitja in zakonitost njenega delovanja), začinja z evolucijo: duh z Naravo zavesten v sebi, dovršen s svojo dovršenostjo, osvobojen s svojo osvobodeno-stjo, popoln s svojo popolnostjo predstavlja vrh evolucije. Vse naše rojevanje je rojevanje tega duha in biti, ki je postal duša v Naravi ali jo je izrazil. Postati je cilj našega bivanja. Nobenega drugega cilja ni. Saj sta zavest in blaženost bivanja celoten začetek, sredina in konec. V stopnjah evolucije pa to pomeni vedno bolj rasti, dok-

ler ne zrastemo v polnost biti. Vse rojeva-nje je postopno iskanje samega sebe, sredstvo samouresničenja. Rasti v spoznanju, v moči, v radosti, v ljubezni in enosti, k neskončni luči, zmožnosti in blaženosti duhovnega bivanja, posploševanje samega sebe, dokler nismo eno z vsemi bitji, in nenehno presegati našo sedanjo omejeno bit, dokler se v celoti ne odpre presežnosti, v kateri živi vesoljno in na tem zgraditi vse naše nastajanje, se pravi celotno evolucijo tistega, kar je sedaj mračno zavito ali pa napol razvito deluje v Naravi.

Karma

V teoriji karme najdemo neovrgljivo resnico. Ta ni nujno v obliki, ki so jo podali predniki, ampak v njeni osrednji misli. Ta resnica naenkrat prešine um in zahteva več razumevanja. Niti zmernejši razum, ki je nezaupljiv do prvih vtisov in kritičen do verjetnih rešitev, po resnem preučevanju ne ugotovi, da je bilo površno razumevanje vzrok, da je vratar pri vhodnih vratih naše umskosti sprejel v našo hišo spoznanja lažnega gosta, lažnega tožilca. Obstaja zanesljiva filozofska in praktična resnica, ki podpira idejo, trdna podlaga globljih splošnih nespornih dejstev, s katerimi se mora človeški um v svojem dojetanju nedoumljivega vedno soočati. Tako se svet ukvarja z nami. Tu je zakonitost, ki jo je čutiti in ob katero nazadnje trčijo vsa naša egoistična nevednost, samovolja in nasilnost. Tako kot je rekel starogrški pesnik o ošabni nesramnosti in uspešnemu človeškemu ponosu: Zoper same temelje Zevsovega prestola, marmornate noge Themis in krepko oprsje Ananke. V samozadostnem in nepristranskem zakonu karme obstaja skrivni in večni dejavnik: Osnova nespremenljivega delovanja pravičnih in resnicoljubnih bogov, *devanam dhruvani vratani*.

Resnico o karmi so na Vzhodu v tej ali oni obliki vedno priznavali, budistom pa gre zasluga, da so jo najjasnejše in najpopolneje objavili ter ji pripisali največji pomen. Tudi na Zahodu se je ideja o karmi nenehno pojavljala, vendar na zunaj,

v razdrobljenih utrinkih, kot priznanje pragmatične resnice izkustva, in najpogosteje kot urejena etična zakonitost ali usodnost, ki se postavlja zoper človekovo samovoljo in moč. Bila pa je prekrita z drugimi idejami, ki niso skladne z nobeno zakonitostjo, z nejasnimi idejami neke višje kaprice ali božanskega ljubosumja (tako so mislili Grki), slepo usodo ali nedoumljive Nujnosti, Ananke, ali pa kasneje kot skrivnostna pota arbitrarne, čeprav nedvomno vsestransko modre Previdnosti. Vse to pa je pomenilo, da je obstajal nek bežen utrinek o delovanju sile. Toda zakonitost njenega delovanja in sama njena narava, je uhajala opazovanju, kar bi res težko spodletelo, saj je umsko oko Zahoda, ki ga prežema sla po življenju, poskušalo spoznati delovanje vesolja v luči posameznega človeškega uma in življenja. To delovanje pa je mnogo preveliko, starodavno, neprekinjeno poteka v Času in vseprežemajočem Prostoru (ne samo v snovni neskončnosti, ampak v večnem času in prostoru dušne neskončnosti), da bi jo lahko spoznali s takšnim delnim bežnim vpogledom. Odkar sta postala vzhodnjaška ideja in ime zakona karme domača sodobnemu razumevanju, je ena njegova plat požela vse večje priznanje. Morda zaradi tega, ker je bilo to pojmovanje nared za velika znanstvena odkritja in posplošitve glede popolnejšega gledanja na vesoljno bivanje in bolj urejeno in veličastno idejo vesoljne Zakonitosti. Bilo bi torej prav tako dobro, če bi se približali vprašanju karme tako, da bi izhajali iz fizične osnove, čeprav bi lahko končno našli, da je treba gledati z druge strani bitja, z njenega duhovnega vrha in ne z materialne baze, da bi dojeli njen celotni pomen – in opredelili obseg njenega pomena.

V osnovi je pomen karme v tem, da je celotno bivanje delovanje vesoljne energije, proces, delovanje in gradnja stvari s tem delovanjem – prav tako tudi razgradnja, vendar korak k nadaljnji gradnji – da je vse neprekinjena veriga, v kateri je vsak člen

nerazdružljivo vezan na preteklo neskončnost neštetič členov, celoto pa obvladujejo določeni odnosi, določene povezave vzroka in posledice, kjer je sedanje delovanje rezultat preteklih, tako kot bo prihodnje delovanje posledica sedanjega. Vsak vzrok je delovanje energije in prav tako je delovanje energije tudi posledica. Moralni pomen je v tem, da je vse naše bivanje izločanje energije, ki je v nas, in ki nas je napravila in da kakršna je narava energije, ki se predstavlja kot vzrok, takšna bo tudi energija, ki se vrača kot posledica. To je vesoljna zakonitost in nič na svetu, s tem da je od sveta in v svetu, ne more uiti njenemu obvladujočemu učinku. To je filozofska resničnost teorije o karmi in to je tudi način gledanja, ki ga je razvil fizikalna znanost. Toda to gledanje sta pri napredovanju k celotnemu obsegu njene lastne resnice prizadeli dve zmoti. Prvič, pogumen paradoksen poskus – nedvomno neizogiben in koristen kot poskus človeškega razuma, ki mora imeti svojo priložnost, a je obsojen na neuspeh –, da bi nadfizične zadeve razložili s fizičnim obrazcem, in druga napaka, tj. postavljanje v ozadje univerzalno pravilo zakonitosti, kot njen vzrok pa povsem nasprotujočo idejo o vesoljnem vladanju Naključja. Staro pojmovanje o nerazumljivi najvišji kaprici (nerazumljiva mora biti, ker gre za delovanje nerazumne Sile) je tako podaljšalo svojo vladavino in si pridobilo pravico biti ob strani znanstvenemu gledanju opredeljenosti in verižnih zaporedij v vesolju.

Nedvomno je Bit ena, lahko je ena tudi Postava, vendar je nevarno že od vsega začetka na neko vrsto pojavov gledati z vnaprej opredeljeno voljo izvajati iz tega drug pojav, ne glede na to, kako se razlikuje po svojem pomenu in naravi. Tako obvezno popačimo resnico skozi kalup svojih predsodkov. Vsaj posredno moramo priznati staro harmonično resnico Ved (ki je na ta način prišla do svojega konca, svoje vedante, do poj-

movanja enosti Biti), da obstajajo različne ravni vesoljnega bivanja in zato tudi našega lastnega bivanja in da na vsaki od njih morajo delovati enake moči, energije ali zakonitosti v drugačnem tipu in drugačnem smislu in luči svoje veljavnosti. Prvič, vidimo, da če bi bila karma vesoljna resnica ali vesoljna resnica bivanja, mora prav tako veljati, za znotraj rojene umske in moralne svetove našega delovanja kot tudi za zunanje odnose s fizičnim vesoljem. Umska energija, ki jo izločamo, je tista, ki opredeljuje umske posledice – vendar podrejena vsem vplivom okoliščin preteklosti, sedanosti in prihodnosti, zaradi tega, ker nismo v svetu izolirane moči, ampak je naša energija podrejena vrsta in niz vesoljne energije. Moralna energija našega dejanja podobno opredeljuje naravo in učinek moralnih posledic. Da je temu tako tudi z izločanjem fizične energije, ni treba razlag ali prikazov, in ne bo odveč na začetku povedati, da je merilo in kakovost mojega notranjega bitja nekakšna posledica izločka fizične energije, prevedeno v umske in moralne energije, Tako na primer, če storim dobro ali slabo dejanje, ali pa nagibam k dobrim ali slabim razpoloženjem in motivom, je to lahko zaradi mojih jeter, ali že vsebovano v fizičnem klici mojega rojstva, ali pa je učinek mojih kemičnih elementov ali opredeljeno telesno za podpiranje fizične energije in kakor koli ga lahko prizadenejo njegove izposoje, je vendarle očitno, da se jih poslužuje za druge in širše namene, ima nadfizično metodo in razvija višje motive in smisel. Moralna energija je sama po sebi drugačna moč. Ima svojo karmično raven, doseže celoto (in to značilno), da prevlada svojo vitalno in fizično naravo. Na dnu ali na vrhu so lahko oblike vesoljne Sile, v praksi pa so to različne energije in tako se moramo z njimi ukvarjati, dokler ne ugotovimo, kaj je lahko vesoljna Sila v svojem najčistejšem sestavu in začetni moči, in če nam to odkritje nudi enotno usmeritev v zamotanostih naše narave.

Naključje, to megleno senco neskončnih možnosti, je treba izločiti iz slovarja naših zaznav. Z njim namreč ne moremo storiti ničesar, ker je nič. Naključja sploh ni, je samo beseda s katero zakrijemo in opravičimo svojo nevednost. Znanost jo izključuje iz dejanskih potekov fizikalnih zakonov. Tam je vse opredeljeno s trdnim vzrokom in vzročnim odnosom. Toda, ko se vpraša, zakaj obstajajo ti odnosi in ne drugačni, zakaj je določen vzrok zvezan z določeno posledico, ugotovi, da o stvari pravzaprav ne ve ničesar. Vsaka udejanjena možnost predpostavlja več drugih možnosti, ki se niso udejanjile, a bi se lahko. Zato je prikladno reči, da vsa dejanska dogajanja opredeljuje naključje ali kvečjemu največja verjetnost, naključje evolucije, spotikanje tipajoče nezavedne energije, ki nekako najde dovolj dober način in se utrdi v ponavljanju procesa. Če lahko Nezavedno opravlja razumna dela, potem je tudi mogoče, da kaotično Naključje ustvari veselje zakonitosti! Toda to je samo razlaga naše lastne nevednosti o delovanju veselja – prav tako kot je predznanstveni človek tolmačil delovanje fizikalnih zakonov s kapricami bogov ali katerim koli drugim poimenovanjem razposajenega Naključja, pa naj bo nebožansko ali pa oblečeno v božansko slavo, obdarjeno z voljno prožnostjo do človekovih molitev in podkupnin, ali pa prikazano z nespremenljivim obrazom kamene sfinge – a vsa imena so samo zaradi njegove lastne nevednosti.

Posebno takrat, ko pridemo do velikih potreb našega moralnega in duhovnega bivanja, ne bo pomagala nobena teorija naključja ali verjetnosti. Tu znanost, ki je po svoji zasnovi fizična, ne pomaga, razen da v določeni meri kaže na posledice moje fizičnosti na moje moralno bivanje ali pa mojega moralnega delovanja na mojo fizičnost. Za vse drugo se spotika in čofota naokrog v stiski svoje lastne nevednosti. Potrese ali mrke lahko razloži in napove, ne more pa razložiti in napovedati

mojega moralnega in duhovnega nastajanja. Lahko samo poskuša razložiti njegove pojave, ko do njih pride, z vsiljevanjem večzložnih besed in plašnih in čudovitih zakonitosti patologije, morbidne dednosti, evgenike in kaj še vsega ohlapnega otipavanja, ki se dotakne le umazanega obrobja psihofizičnega bitja. Toda tu mi je bolj kot kje drugje potrebno vodstvo in poznanje zakonitosti, visoka raven vodstvenega reda. Poznati zakon mojega moralnega in duhovnega bitja, je zame najprej in nazadnje važnejše, kot se učiti načinov uporabe pare in elektrike, saj brez teh vnanjih ugodnosti lahko ristem v svoji notranji človečnosti, nikakor pa ne brez pojma o moralni in duhovni zakonitosti. Od mene se zahteva delovanje, za delovanje pa potrebujem vodenje: da postanem nekaj, v kar sem prisiljen od znotraj, nekaj kar še nisem, in vedel bom, kakšen je način in zakonitost, kaj je osrednja moč ali mnoge nasprotujoče si moči, in tudi, kolikšna so višina in možen obseg ter popolnost mojega nastajanja. To je prav gotovo pristnejše človeško vprašanje, kot pravilo elektronov, ali možnosti bolj vsemogočne fizične mašinerije in močnejših eksplozivov.

V tej zahtevni točki nastopi z namigom in začetno potezo budistična umska in moralna zakonitost Karme. Tako kot znanost polni um z idejo o vesoljni vladi zakonitosti fizičnega in zunanje-ga sveta in v naših odnosih z Naravo, čeprav pušča za sabo veliko odprtih vprašanj, agnosticizem, praznino nedojetega Neskončnega – tu zajetega v pojmu Naključja – tudi budistično pojmovanje napolnjuje prostore našega umskega in moralnega bitja z enako idejo o vladi umske in moralne zakonitosti. A tudi to odpre izza zakonitosti veliko neodgovorjenih vprašanj, agnosticizem, praznino nedojetega Neskončnega. Toda tu je spremna beseda manj otipljiva: gre za skrivnost Nirvane. To Neskončno se v obeh primerih predstavlja z bolj vztrajnim in pozitivnim tipom uma kot Nezavedno – v enem snovna, v drugem duhovna

neskončna ničla – pri bolj razsodnih in elastičnih mislecih pa preprosto neznano. Razlika je v tem, da je tisto, kar je neznano v znanosti, nekaj mehničnega, k čemur se mehanično vračamo prek fizičnega razkroja ali laje, neznano v budizmu pa je trajno onkraj zakonitosti, h kateri se duhovno vračamo z naporom samozatajevanja, samoodrekanja in, na koncu, s samougasitvijo, z umskim razkrojem Ideje, ki ohranja zakonitost odnosov in z moralnim razkrojem posvetne želje, ki vzdržuje tok neprekinjenosti vesoljne akcije. To je redka in stroga metafizika, vendar nikakor nismo prisiljeni pristati na njeno pogum jemajočo veličino, saj ni niti samoumevna niti neizogibna. Nikakor ni tako gotova, da bi bila visoka duhovna negacija tega, kar sem, moja edina pot k popolnosti. Visoka duhovna trditev in nek absolut o tem, kar sem, bi lahko bila prav tako sprejemljiva pot in izhod. Plemenito kristalizirana ali blaženo prazna ideja Nirvane, ker je tako zelo prevladujoče negacija, ne more končno zadovoljiti človeškega duha, ki ga nenehno pri-vlači nek višji pozitiv in potrditev samega sebe, in ki se poslužuje negacij mimogrede, da bi se znebil tistega, kar pride kot ovira pri najdenju samega sebe. Večnemu Ne se lahko živo bitje odreče z določenim naporom, z žalostnim ali veličastnim umikom vase in bivanje. Večni Da je njegova rodna privlačnost, naša duhovna usmerjenost – magnetizem, ki privlači dušo –, k večni Biti in ne k večni Ne-Biti.

Ne glede na vse, so v teoriji Karme določeni bistveni in koristni namigi. Predvsem pa je tam zagotovilo, trdna osnova iz katere lahko zanesljivo domnevam, da v umskem in moralnem svetu ni kaosa, nepredvidene vlade Naključja ali gole verjetno-sti, pač pa je pri delu urejena Energija, ki zagotavlja svojo voljo po zakonitosti, utrjenem odnosu, stalnem zaporedju in pove-zavah z ugotovljivimi vzroki in učinki. Biti gotov, da obstaja vseprežemajoča umska zakonitost in vseprežemajoča moralna zakonitost, je velik dosežek, podpora. To, da bom v umskem in

moralnem kot tudi v fizičnem svetu zagotovo žel tisto, kar sem sejal v primerno zemljo, je zagotovilo božanske vlade, ravnotežja, vesolja in ne postavi samo temeljev življenja na trdno osnovo zakonitosti, ampak z izločitvijo anarhije odpira pot k večji svobodi. Obstaja pa možnost, da, kolikor je ta Energija vse, nisem samo stvarjenje oblastne Sile in vsa moja dejanja postanejo veriga determiniranosti, nad katero nimam prave kontrole ali možnosti obvladovanja. Tako gledanje bi vse zreduciralo na vnaprejšnjo določenost s Karmo, rezultat bi zadovoljil moj razum, a bi bil za veličino mojega duha porazen. Bil bi suženj ali lutka Karme in nikoli ne bi mogel sanjati, da bom suveren samemu sebi in svojemu bivanju. Tu pa nastopi drugi korak teorije o Karmi, to je Ideja, ki ustvarja vse odnose. Vse je izraz in širitev Ideje, *sarvani vidžn-jana vidžrmbhitani*. Potem lahko z voljo, energijo svoje Ideje, razvijem obliko tistega, kar sem, in dosežem harmonijo z neko višjo idejo, kot je ta, ki se izraža v mojem sedanjem vzorcu in ravnotežju. Težim lahko k plemenitejšemu širjenju. Pa vendar, če je Ideja stvar po sebi brez kakršne koli osnove, ampak svoja lastna spontana moč, ki je ni nihče začel, ni poznavalca, ni Puruše in Gospoda, sem jaz lahko le oblika vesoljne Ideje, in jaz, moja duša, ne obstaja neodvisno in nima neodvisnega začetka. Obstaja pa tudi tretji korak: da sem duša, ki se razvija in vztraja na poti vesoljne Energije in da je v meni seme vsega mojega stvarstva. Kar sem postal, sem napravil sam s preteklimi idejami in dejanji duše, z njeno notranjo in zunanjo karmo. Kar hočem postati, lahko sam storim s svojimi sedanjimi in prihodnjimi idejami in dejanji. In nazadnje obstaja ta zadnji najvišji osvobajajoči korak, da imata lahko obe, Ideja in Karma, svoj izvor v svobodnem duhu, in ko z iskušnjami in samoiskanjem pridem do samega sebe, lahko povečam svoje stanje onkraj vezi Karme k duhovni svobodi. To so štirje stebri popolne teorije o Karmi. To so tudi štiri resnice o ravnanju Biti z Naravo.

Karma in svoboda

Vesolje v katerem živimo, se našemu umu predstavlja kot mreža nasprotij in različnosti, da ne rečemo protislovij, pa vendar se pojavlja vprašanje, ali v vesolju lahko obstaja kaj takega, kot je celotno nasprotje ali pravo protislovje. Dobro in zlo se zdita kot nasprotni si moči, kar lahko celo drži, in mi smo po naravi svojega etičnega uma zmožni, da vidimo svet v vsakem primeru, v njegovi moralni razsežnosti, kot boj in vojno med temi večnimi nasprotniki: Bogom in vragom, Devo in Asuro, Ahuramazdo, Angrja Manju. Vedno upamo, da bo nekega še vedno težko predstavljivega dne eden izginil, drugi pa zmago slaven in večno obstajal. Toda tako se med seboj prepletajo, da nekateri verjamejo, da so od vekomaj skupaj kot luč in senca. Če sploh obstaja rešitev tega bolečega vozla njihove prepletanosti, njihovega grenkega objema in spopada, potem je to nekje onkraj sveta dejanj, v neki mirni in tihi večnosti. Dobro pride iz zlega in spet se zdi, da se dobro pogosto spreobrne v zlo. Telesi borečih se rokoborcev sta tako prepleteni in pomešani, da zmedeta celo um modrecev, ki bi ju skušali razmejiti. Včasih se zdi, da ta razlika komajda obstaja, razen za človeka in duhove, ki ga spodbujajo, morda odkar je jedel z drevesa dvojnega spoznanja v rajskem vrtu, saj je snov ne pozna in življenje na ravni, ki je nižja od človeške, se z moralnimi razlikami le malo obremenjuje, če sploh se. Pravijo tudi, da je na drugi strani

človeškega bivanja in onkraj njegovih bojev vedrina, kjer duša preseže greh, pa tudi vrlino, in ni ne žalosti ne kesanja, pa tudi ne vprašanja: “Zakaj nisem delal dobro in zakaj sem delal to, kar je zlo?” ker je v njem vse popolno in vse čisto.

Vendar obstaja še radikalnejši primer morebitne neresničnosti nasprotij. Saj so tudi modreci vzpostavili nasprotje med Spoznanjem in Nevednostjo – *vidja avidja, citti acitti* – s katerima se zdi to vprašanje dobrega in zla zelo intimno povezano. Zlo sledi nevedni nuji duše v naravi, je samo po sebi nevedna sprevrženost njene volje, prav tako je tudi delno dobro bolezen nevednosti. Ko pa si pobliže ogledamo bistvo teh dveh pojavov, ugotovimo, da nevednost ni nič drugega kot zavito ali delno spoznanje. Torej spoznavanje zavito v nezavedno dejanje ali pa spoznavanje, ki zaznava z umskimi tipalkami. Na drugi strani pa se spoznavanje kaže prav tako kot okrnjeno in vedno vsebuje nekaj, česar ne pozna, celo njegov najvišji in najširši blišč, zlati izbruh sončnega sija proti množini modrotemne luči neskončnosti skozi katero gledamo Nedojemljivo.

Naš um je vedno prisiljen razmišljati z nasprotji iz praktične veljavnosti, ki ji ne moremo uiti, ki pa se vedno zdi po svoje vprašljiva. Zaznavamo zakon karme, nenehno neizogibno zaporedje dejanj energije in njen vztrajen tok posledic in reakcij, verigo vzročnosti, veliko količino preteklih vzrokov, ki so za nami in iz katerih bodo v prihodnosti neizogibno nastajale posledice. S tem pa skušamo razložiti vesolje. A takoj se pojavi nasprotna ideja in izzivalno vprašanje svobode. Od kod se pojavi pojem svobode, ta božanska ali orjaška človekova žeja po svobodi, morda rojena iz nečesa v njem, s čimer sodeluje v naravi neskončnega, ne glede na končnost njegovega uma, življenja in telesa? Saj če pogledamo naokrog v svet, takšen kot je, se zdi, da se vse odvija nujno in giblje pod svinčeno omejitvijo prisile. To je vidik nepremišljenega sveta Sile in Snovi, v kate-

rem živimo. Celó v nas samih, v človeku mislecu, je tako malo svobodnega od nekakšne sedanje prisile in prisiljeno s prejšnjo! Toliko tega, kar smo in počnemo je opredeljeno z našim okoljem, toliko je izoblikovanega z našo vzgojo in šolanjem – izdelali so nas življenja in roke drugih, smo ilovica mnogih lončarjev. In ali tisto, kar je poleg tega, ni opredeljeno, tisto, kar je najbolj našega, z našo posamično, rasno ali človeško dednostjo ali nazadnje, z vesoljno Naravo, ki je izoblikovala človeka in vsakega kakršen je za njeno slepo ali zavestno rabo?

A mi vztrajamo in pravimo, da imamo voljo, ki se zaveda še tako zelo obremenjene svobode in jo lahko prilagodi lastnemu namenu, s svojim prizadevanjem pa spremeni okolje in vzgojo, kot tudi tvorbe dednosti, in celo našo navidez nespremenljivo skupno nprav. Toda ali nista ta volja in njeno prizadevanje sama po sebi orodje, celo mehanični stroj Narave, dejavne vesoljne energije, in ali ni njena svoboda neka arbitrarna iluzija naše umskosti, ki živi v vsakem trenutku sedanosti in ga ločuje z nevednostjo, z abstrakcijo uma od njegove preteklosti, ki ga opredeljuje, tako da se zdi vsak kritični trenutek svobodno in neomadeževano izbran, medtem ko nad mojo izbiro ves čas prevladuje njena prejšnja tvorba in predvsem mračna preteklost, za katero se ne menimo? Če sprejmemo, da Narava deluje prek naše volje, da lahko ustvarja in spreminja, lahko, če tako rečemo, proizvaja nove tvorbe iz tvarine, ki jo je zagotovila za svoje delovanje, ali ni potemtakem vse skupaj storjeno s preteklimi pobudami in neprekinjeno energijo iz njih? To je prva ideja Karme. Gotovo, da mora nastopiti naša sedanja volja, čeprav vsekakor ne kot edini element delovanja in oblikovanja, toda tako ni vedno nova svobodna volja, ampak predvsem otrok in rojstvo pretekle narave, naša dejanja, naša sedanja karma, posledica že oblikovane podobe sile te narave, svabhava. Na drugem mestu je naša volja orodje, ki ga stalno oblikuje in

uporablja nekaj večjega od nas. Samo če gre za dušo ali bit, ki ni stvarjenje, ampak mojster Narave, ne sprememba toka vesoljne energije, ampak sama zase oblikovalec in stvarnik svoje Karme, smo upravičeni v svoji zahtevi po dejanski svobodi ali nazadnje v svojem teženju po pravi svobodi. Tu je srž debate, zaplet in izhod išče zamotane zadeve.

Tu pa nastopi kritični analitični mislec, starodavni nihilistični budist ali sodobni materialist, da bi spodnesel osnove vsake dejanske svobode našega zemeljskega in vsakega možnega nebeškega gibanja. Budist je zanikal obstoj svobodne in neskončne Biti. To, je mislil, je le sublimacija ideje ega, breme, *adhjaropa* ali gigantsko povečana senca, ki jo je lažnost naše osebnosti vrgla v večno Nebivanje.

Kar pa zadeva dušo, te ni, je samo tok oblik, idej in občutkov. Tako kot je ideja voza samo ime za kombinacijo desk, droga, koles in osi, je tudi ideja posamične duše ali ega le ime za kombinacijo ali kontinuiteto teh stvari. Prav tako to vesolje ni nič drugega kot takšna kombinacija, *sanghata*, ki jo oblikuje in ohranja v njeni kontinuiteti zaporedje Karme, akcija Energije. V tem mehaničnem bivanju ne more biti osvoboditev od Karme, nobene možne svobode. Je pa še možna osvoboditev, kajti tisto, kar obstaja zaradi kombinacije in vezanosti na svojo kombinacijo, je mogoče osvoboditi pred samim sabo z razpadom. Motivacijska sila, ki vzdržuje Karmo v gibanju, je želja in navezanost na njena dejanja, in s prepričanjem o neminljivosti in ugasnitvi želje se lahko pojavi ugasnitev neprekinjenosti ideje o zaporedju časa.

Če lahko to ugasnitev imenujemo svoboda, to še ni stanje svobode, saj ta lahko počiva samo na potrditvi, ne pa na zanikanju in ugasnitvi vseh potrditev, potrebuje pa tudi, to si lahko mislimo, nekoga ali nekaj, kar je svobodno. Lahko pripomnimo, da si je sam Buda, kot kaže, zamislil Nirvano kot

stanje popolne blaženosti in svobode, zanikanje karmičnega bivanja v nekem nespoznavnem Absolutu, ki ga je vztrajno odklanjal opredeliti bodisi pozitivno ali negativno. Saj bi se definicija s katerim koli pozitivnim ali večjim številom pozitivnih ali katerim koli negativnim ali večjim številom negativnih prilastkov zdela že zaradi tega, ker jih vnašamo v definicijo in zato omejujemo, neustrezna za Absolut. Iluzionistična Maja je bolj mistična zadeva in razumu manj jasna. Imamo pa tu vsaj Bit, pozitivno Neskončno, ki je zato zmožna večne svobode, a samo v nedejavnosti, s prenehanjem Karme. Za bit kot posameznika je namreč delovanje vedno vezano z nevednostjo in samo z zavrnitvijo posamičnosti in vesoljne utvare se lahko vrnemo v svobodo Absoluta. V obeh sistemih vidimo, da enako privzemata duhovno svobodo in vesoljno prisilo, vendar ob popolni ločenosti in izključenosti lastnega področja vsakega – še vedno kot absolutna nasprotja in različnosti. Obveznost nevednosti ali Karme je v svetu rojevanja absolutna. Svoboda duha je absolutna pri umiku iz kroga rojevanj, vesolja in Karme.

Toda ta prodorna sistema, pa naj sta za logično razmišljanje še tako zadovoljiva, sta dvomljiva za sintetični razum. Saj na vsak način ugotovimo, da si spoznanje in nevednost po svojem bistvu nista absolutno nasprotna, ampak sta nevednost in nezavedno sama po sebi tančica skritega spoznanja, in tako je možno vsaj to, da svoboda in prisila Karme nista tako nepremostljivi nasprotji, ampak je v ozadju in v sami Karmi ves čas prisotna skrita svoboda v notranjosti bivajočega Duha. Budizem in tudi iluzionizem ne zagovarjata nobene zunanje ali notranje vnaprejšnje določenosti, ampak vez, ki si jo naložimo sami. In zelo vztrajno zahtevata od človeka, da izbira med pravo in napačno potjo, med odločitvijo med minljivim bivanjem in Nirvano, med vesoljnim bivanjem in absolutnim duhovnim bivanjem. Prav tako ne zahtevata izbire od Absoluta ali

vesoljnega Bitja ali Moči, ki mu ni mar za njune zahteve in mirno in z gotovostjo nadaljuje svoje mogočno večno delovanje, ampak to pričakujeta od posameznika, človeške duše, ki se ustavlja zmedena pred nasprotji svoje umskosti. Potem bi se zdelo, da je v našem posamičnem bitju nekaj, kar ima nekakšno stvarno svobodo volje, neko možnost izbiranja, ki ima velike posledice in velik obseg. Kaj je potem tisto, kar na tak način izbere, kakšne so omejitve, kje je začetek ali konec njegove dejanske ali možne svobode?

Težko je tudi razumeti, kako ima netvarna Minljivost takšno velikansko moč ali kako lahko razodeva to moč večne časovne nepretrganosti – prav gotovo mora obstajati Trajno, bi pomislili, ki se izraža v tej nepretrganosti, *dhruvam adhruvesu*; ali kako lahko Utvara – kaj je utvara drugega, kot neposledične sanje ali nesnovna halucinacija? – zgradi ta mogočni svet pravičnega zaporedja in trdne zakonitosti ter povezane nuje. Obstajati morata neko skrivno samospoznanje in modrost, ki usmerja energijo Karme v njeni zamisli in ji predpisuje poti, ki jih mora utirati v Času. Da imajo stvari tak vpliv na naše misli in voljo, je to zato, ker vztrajajo pri načelih v vseh minljivih stvareh določene oblike. Zato, ker je svet tako resničen, tako zelo čutimo njegov prijem in naše razpoloženje se obrne nanj s prijemom rokoborca. Res je za nas pogosto preveč kruta resničnost in zato iščemo svobodo v sanjah ali na ravni idealov, in ker je tam ne najdemo v zadostni meri, ker nimamo prostosti in ne moremo razviti spretnosti, da bi tej dejavni resničnosti vsilili svoj ideal, jo iščemo onkraj, v oddaljeni in neskončni veličini Absoluta. Bolje bi torej storili, če bi se ustalili na drugi bolj splošno sprejemljivi razliki, to je med svetom Karme kot praktično ali relativno stvarnostjo in nenehnim bivanjem Duha za njo ali nad njo kot veličastno najvišjo stvarnostjo. Potem moramo ugotoviti, ali je kanček svobode vsaj v zadnji ali (kar

mora zagotovo biti, če je Duh tisti, ki načeluje Energiji pri delu in nad njenimi dejanji) je tu tudi kakšen element ali vsaj začetek svobode. In če je, čeprav majhen in relativen, v tem časovnem koraku, v teh kar-mičnih odnosih ne moremo narediti te svobode velike ali resnične s tem, da zavestno bivamo v veličini Duha. Ali ne bo to suverenost, ki jo bomo našli, ko se povzpne na vrh evolucije?

Naj omenimo, da sta pritisk po obvladovanju in vtis svobode nekakšna orientacija in vzdušje, ki se držita dejavnosti uma in naraščata v Naravi ob tem, ko se ona vzpenja k umskosti. Zdi se, da svet snovi ne ve ničesar o svobodi. V njem se vse zdi, kot pisanje v sibiličnih zakonih na kamnite plošče; zakoni, ki vsebujejo postopek, a nimajo izvirnega razloga, služijo harmoniji namena ali vsaj proizvedejo veselje trdnih posledic, ne kaže pa, da bi jih oblikoval kakšen spoznaven Razum. Lahko razmišljamo o tem, da v naravnih stvareh duša ni prisotna, ker v njih ne vidimo zavestne dejavnosti uma, zavesten dejavni razum pa je za naše pojmovanje sam temelj in podlaga obstoja duše, če že ne kar celota. Če je Snov vse, potem zlahka sklenemo, da je vse karma snovne energije, ki ji vlada neka notranja nedojemljiva Nuja, ki mehanično postavlja zakonitosti. Toda potem vidimo, kot da bi bilo življenje iz drugačne tvarine; tu se pojavljajo različne možnosti, stvarjenje postane željno, pritiskajoče, mnogostransko. Pri tem se zavedamo iskanja in izbiranja, številnih možnosti in izbire obstoječega, podzavestne ideje, ki tipa naokrog, da bi se vitalno samoizrazila in oblikovala instinktivno tudi z akcijo – pogosto, čeprav znotraj meja, z nezmotljivim intuitivnim vodenjem življenja k neposrednemu cilju ali pa zelo oddaljenemu namenu – podzavestne volje v naravi vsega tega obsežnega iskanja in nestalnega zagona. Vendar tudi to poteka v mejah, v okovih, v opredeljenem dosegu potekanja.

Ko pa pridemo do uma, postane Narava mnogo bolj zavestna

o možnostih in izbiri. Um se zaveda potencialnosti in opredeljenosti v ideji, ki se razlikuje od neposredne pomembnosti ali od stalno nujnih posledic celote preteklih in sedanjih okoliščin. Zaveda se nešteti "lahko je tako" in "lahko bi bilo tako", zadnji pa niso popolnoma zavrjene stvari, ampak se lahko ponovijo s pomočjo Ideje, vplivajo na prihodnje opredeljenosti in se lahko izpolnijo vsaj v notranji resničnosti svoje ideje, čeprav v drugačnih oblikah in okoliščinah. Še več, um lahko in tudi gre še dlje. Zamisli si lahko neomejeno možnost izza samoomejitev dejanskega bivanja. Iz tega gledanja vznikne ideja o svobodni in neskončni Volji, Volji neomejivih možnosti, ki opredeljuje vsa ta nešteta čuda svojega lastnega vesoljnega nastajanja ali stvarjenja v prostoru in času. To pomeni popolno svobodo Duha in Moči, ki ju ne omejuje karma, marveč onadva omeujeta karmo. Navidezna Nujnost je otrok svobodnega samoopredeljevanja duha. Tisto, kar učinkuje na nas kot Nujnost, je Volja, ki deluje nepretrgoma, ne pa slepa Sila, ki bi jo gnal njen lastni slepi me-hanizem.

To pa ni obvezujoča povezava in vedno ostaja sporna zaradi treh glavnih pojmovanj razuma, ki jih lahko oblikujemo o bivanju. Prva je ideja, uslužna našemu razumu, o neke vrste slepi mehnični Nujnosti – proti temu ali za tem pa ni nič ali le nekakšno absolutno nebivanje. Narava te Nujnosti naj bi bila utrjen proces, ki ga vežejo nekatere začetne in splošne opredelitve, katerih posledica je vse drugo. Toda to je le prvi videz splošnih stvari, pečat pojavnih vtisov, ki jih dobimo z vidika snovnega vesolja. Potem je ideja o svobodnem neskončnem Bitju, Bogu ali Absolutu, ki na ta ali oni način ustvarja iz nečesa ali iz ničesar v resničnosti ali samo v zamisli ali pa iz sebe izlije v pojavnost svet nujnosti svoje volje ali maje ali karme, v katerem so vse stvari, vsa bitja vezana kot žrtve nujnosti, ne mehnične ali zunanje, ampak duhovne in notranje, sile

Nevednosti ali sile karme ali pa druge vrste arbitrarne vnaprejšnje določitve. Končno je še ideja o absolutno svobodnem Bivanju, ki podpira, razvija in navdaja veselje razmerij, ideja o Moči kot vesoljnemu Duhu našega bivanja, o svetu kot razvoju teh razmerij, o bitjih v vesolju kot o dušah, ki jih oblikujejo z določeno svobodo duha kot svoje podlage – kar notranje tudi so – ob spoštovanju zakonitosti razmerij kot njihovih naravnih okoliščin.

Ta zakonitost bi bila pojavno ali ob površnem videnju izključno zunanje mašinerije navidezni člen nujnosti, dejansko pa bi bila svobodna samoopredelitev Duha v bivanju. Svobodna bit in duh bo navdajal vse dejavnosti snovne energije, skrivno zavestne v svoji nezavednosti. Njegov bo življenjski trenutek in njegov bo duh vodenja; v umu bo nekaj prve luči njegove prisotnosti. V Naravi razvijajoča se duša, *prakritir dživabhuta*, mu bo nesmrtna mračna Moč, ki bo rasla v luč duha in zato k zavesti in resničnosti svobode. Sprva bo vezana v Naravi in v vseh svojih dejanjih nemočno ubogala pobudo karme, saj bo delovanje energije na površju vsa resnica njenega kinetskega bivanja. Drugo: svoboda, izvor sta prisotna, vendar skrita spodaj, podpražno in zato nerazodeto v dejanjih. Delovanje karme bo glavno dejstvo celo v umskosti. Vse bo opredeljeno z naravo sile našega dejavnega bitja, ki deluje na vplive okolja, se nanje odziva, in od značaja kakovosti našega dejavnega bitja, ki bo obarvalo in oblikovalo značaj teh storitev in odzivov. Toda tista sila je sila, kakovost je kakovost duše. In kot se duša vedno bolj zaveda sebe, bo vzniknila zavest Prostosti, se potrdila, vztrajala, si prizadevala rasti v krepkeje občuteno in posedovano resničnost. Svoboda v duhu v notranjosti, pogojenost in opredeljenost v Naravi, prizadevajoč si v duši, da bi na plan prinesel duhovno luč, obvladovanje in svobodo učinkovati na mračnost in težavo svojih prvih naravnih okoliščin in njihovih ozkih opredelitev – to bo narava človeka, umskega bitja.

Na tej osnovi postane možno, da se pride do nekaterih jasnih in ne popolnoma paradoksalnih razmerij med človekovo nujnostjo in človekovo svobodo, med njegovo zemeljsko človeško naravo pri vrtenju v mašineriji uma, življenja in telesa, in vodilno Dušo, Božanstvom, pravim Človekom v ozadju, katerega pristanek podpira ali katerega ukaz obvladuje njegove gibe. Človeška duša je moč samobivanja, ki razodeva veselje, ne pa bitje in suženj mehanične Narave. Je samó naravno orodje njegovega bivanja, um, življenje in telo ter njegove funkcije in udje pa so nemočen aparat in mehanizem mašinerije.

Te stvari so podrejene delovanju Karme, toda človek, pravi človek v notranjosti ji ni podrejen, *na karma lipjate nare*. Prej je Karma njegovo orodje, njene posledice pa gradivo, ki se ga poslužuje. In uporablja ga vedno, iz življenja v življenje, da oblikuje omejeno in posamično, ki pa bo nekega dne morda božanska ali vesoljna osebnost. Saj večni duh uživa absolutno svobodo. Ta svoboda se nam nedvomno kaže v določenem stanju, izvoru ali ozadju celotnega bivanja kot neka nepogojena neskončnost bivanja, hkrati pa je v razmerju do vesolja svoboda bivanja, ki predstavlja neskončno možnosti in zmore iz lastne možnosti hoteno oblikovati ubranosti vesolja. Tudi človek je zmožen odrešitve, *mokše*, v nepogojeno Neskončnost z ustavitvijo vseh dejavnosti, uma in osebnosti. Toda to ni vsa absolutna svoboda duha. Prej gre za nepopolno svobodo, saj vztraja samo z njegovo nedejavnostjo. Svoboda duha ni odvisna. V vsej tej dejavnosti Karme lahko ostaja neprizadeta in se s tem, da izliva svoje energije v vrtinec vesolja, ne zmanjša ali razveljavi. Lahko tudi rečemo, da človek ne more uživati dvojne svobode, ker je kot človek posameznik in zato stvar Narave, podrejen Nevednosti in Karmi. Da bi bil svobodni, mora ven iz posameznosti, narave in Karme, potem pa kot človek preneha obstajati, ostaja samo nepogojeno Neskončno. Toda to pomeni

domnevo, da ni sposobnosti duhovne posameznosti, pač pa samo sposobnost individuacije v Naravi. Vse je potemtakem oblika spleta umske, vitalne in fizične Karme s katero posamezna bit dolgo pomotoma istoveti svoj obstoj z iluzijo ega. Če pa nasprotno obstaja kar koli takega kot posamična sposobnost duha, se mora na kateri koli stopnji resničnosti udeleževati v združeni sili in svobodi samoobstoječe Božanskosti, saj je ta bitje njegovega bivanja.

Nekje v našem bivanju in delovanju svoboda obstaja, samo videti je treba, kako in zakaj je v naši zunanji naravi omejena, zakaj smo sploh pod gospostvom Karme. Izgleda, da nas večje zakonitosti neke zunanje in vsiljene energije samo zaradi tega, ker obstaja ločenost med našo zunanjo naravo in najnotrajnejšo duhovno bitje in v tej zunanosti ne živimo s celotnim bitjem, pač pa z obliko, izkrivljenostjo in umsko tvorbo o samem sebi, čemur pravimo ego ali naša osebnost. Zdi se, da je iz istega razloga tako vezan tudi sam vesoljni duh v snovi. Začel je z nekim zunanjim strnjenim dejanjem, zakonitostjo in ureditvijo snovne energije, ki ji je treba dovoliti, da razvije svoje posledice, sebe pa drži v ozadju in skriva svoje poteze oblikovanja. Še vedno pa sta prisotna njena podpora in spodbuda, kar postane očitneje, ko se z življenjem in umom vzpne sama Narava. Ne glede na to moram pripomniti, da je Karma prva zakonitost celo v umu in celo v njegovih pojavih zavestnega hotenja in zato zame tam ne more biti popolne svobode. Take stvari kot je popolnoma svobodna umska volja, ni. To pa je zato, ker je um del dejavnosti zunanje Nevednosti, dejavnosti, ki išče spoznanja, a ne poseduje svoje polne luči in moči, ki bi razumela bit, duha in neskončnost ter ju odrazila, vendar pa ne bi živel v celoti v njih, take, ki bi lahko trepetala od neskončnih možnosti, pač pa se lahko ukvarja samo omejeno, napol učinkovito z zmanjšanimi možnostmi. Nevednosti ni mogoče

dovoliti popolne premoči, čeprav jo po svoji naravi lahko vsebuje. Nikakor ne bi šlo, če bi nevednemu umu in volji dali široko in pristno svobodo, saj bi to postavilo na glavo pravi red energije, ki jo je v delovanje pognal Duh, in proizvedlo strašno zmešnjavo. Treba ga je prisiliti, da uboga, če pa se upira, pretrpeti posledice Zakonitosti. Njegovo delno svobodo zamegljenega in omahljivega spoznanja je treba nenehno premagovati tako v njegovi dejavnosti kot v posledici po zakonitosti vesoljne Narave in volji vesoljnega Duha, ki obvladuje ureditev in posledice Karme. Ta zadrževana premagovana dejavnost je dejansko značaj našega umskega bitja in delovanja.

Pa vendarle obstaja nekaj takega, čemur lahko rečemo relativna svoboda. Ne pripada našemu vnanjemu umu in volji oziroma tisti naši senci, ki jo razkrivamo v svojem umskem egu, kajti to so orodja, ki delujejo po karmičnih posledicah. Še vedno pa čutijo kako moč nenehno prihaja na dan in odobrava ali pa posreduje v delovanju narave. To moč pa pripisujejo sebi. Zavedajo se svoje relativne svobode v delovanju in vsaj potencialno absolutne svobode za tem, ob zamenjevanju tega dvojnega pa vsi: um, volja in ego enoglasno kričijo: "Svoboden sem!" Ta svoboda in moč so vplivi duše. Če uporabimo znani metafizični jezik, simbolizirajo privolitev in voljo Puruše, brez katere se Prakriti ne more premakniti na svoji poti. Prvi in večji del tega dušnega vpliva se kaže v obliki pristanka Naravi, v sprjaznenju z njo – in z dobrim razlogom. Saj pričenjamo z delovanjem vesoljne energije, ki jo je v gibanje pognal Duh in ko se vzpenjamo iz nevednosti k spoznanju, se od nas najprej zahteva da naberemo izkušnje te zakonitosti in svojih razmerij z zakonitostjo in se zato delno sprijaznimo, si dovolimo, da nas delno gane, da vidimo in spoznamo naravo gibanja, da prenašamo in ubogamo zakonitosti, da razumemo in spoznamo Karmo.

Ta ubogljivost je vsiljena nižjemu nevednemu stvarstvu.

Misleči človek pa, ki od ene generacije do druge, iz življenja v življenje doživlja naravo stvari in razvije miselno spoznavanje in pomen svoje duše v Naravi, porodi v njej sposobnost inicirajoče volje. Ni vezan na okoliščine, ki jih postavlja, saj lahko svojo privolitev odkloni. Stvar v naravi pa, v katero ni privolil, se res še nekaj časa nadaljuje in na pobudo Karme proizvaja svoje rezultate, vendar pa sčasoma izgublja svojo moč, zapade v nemoč in zastari. Lahko stori več: V svoji naravi lahko sproži novo dejanje in usmeritev.

Privolitev je bila izraz dušne moči, kot tistega, kar daje podporo, *anumanta*, to pa je moč duše kot dejavnega gospodarja narave, *išvara*. Potem Narava še vedno vztraja bolj ali manj pri svoji običajni poti z logiko svojih preteklih pobud ali pravilnosti prejšnjih podpor in se, sorazmerno s svojo nenavajenostjo na samoobvladovanje, upira in kliče sovražne sile, naše lastne stvaritve, otroke naših preteklih hotenj. Potem gre za bitko v naši lastni hiši, za bitko med gospodarjem in njegovo soprogo ali med staro in novo naravo ter za poraz duše ali njeno zmago. In to je prav gotovo svoboda, vendar pa relativna svoboda in celo največje umsko samoobvladovanje je v najboljšem primeru relativno in odvisno od okoliščin. Če gledamo nanjo z višjega mesta, se ta svoboda ne razlikuje mnogo od olajšane vezanosti.

Mentalno bitje v nas je v šoli svobode lahko učenec, ne pa popoln adept. Prava svoboda nastopi, ko se od uma umaknemo v življenje duha, od osebnosti k Osebi, od Narave k Gospodarju Narave. Tu pa je svoboda spet pasivna moč; po naravi privolitve poslušna in pozorna svoboda v kateri je dejavni del bitja orodje najvišjega Duha in njegova vesoljna dejavnost. Toda gre za privolitev volji Duha, ne pa mehanični sili Narave in um osvetljuje svoboda duhovne luči, čistosti in pravilne spoznave razmerij ter jasno odmaknjena privolitev na božansko delovanje. Če pa naj bi človek, kot Božji sin, imel tudi svobodo do moči, sodelovanja, tovarštva v večjem božanskem obvladova-

nju, potem ne zadošča, da se samo odmakne od uma, ampak mora v svojih mislih in celo v svoji volji stati nad ravnijo umskosti ter tam najti mesto za oporno točko vzvoda, duhovni *pou sto*¹⁸, od kjer bo suvereno premikal svet svojega bivanja. Takšno mesto zavesti je v naših nadumskih področjih. Ko je duša eno z Najvišjim in z vesoljnim ne samo v jedru zavesti in duhovni resnici bivanja, ampak tudi v izraznem delovanju zavesti in bivanja, ko uživa v začetni in povezujoči resnici duhovne volje in spoznanja ter dušni preplavljajoči radosti v Bogu in bivanju, ko je pripuščena k duhovni polnosti privolitve biti in njeni ustvarjalni svobodi, njenemu pritisku večne radosti v samobivanju in samorazodevanju, postane sama po sebi ritom svobode in rojstvo pritisk nesmrtnosti¹⁹.

¹⁸ "Kam opreti" (grško, op. prev.), oporna točka vzvoda iz katere bi Arhimed lahko premaknil svet, če bi vedel zanjo.

¹⁹ Sambhutja amritam ašnute, "z rojstvom uživa nesmrtnost."

Karma, volja in posledica

Volja, karma in posledica so tri stopnje Energije, ki premika vesolje. Toda karma in posledica sta samo proizvoda volje ali celo njeni obliki. Volja jima daje vrednost in brez nje ne bi bili nič. Nič vsaj za človeka, mislečo in rastočo dušo, in nič – lahko ugibamo – za Duha, katerega plamen, moč in prav tako stvaritev je. Ko gledamo na zunanji mehanizem vesolja, najprej vidimo (ali pa se nam to samo dozdeva) energijo in njena dejanja, delovanje in posledice. A samo po sebi in brez luči bivajoče volje v njem, je to delovanje le velikanski brezdušni mehanizem, glasno ropotanje ročic in škripčevja, pošastno tolčenje vzmeti in batov. Pomen daje delovanju šele prisotnost duha in njegove volje, vrednost posledice, ki jo ima njegov učinek na dušo, pa daje globlji pomen vsaki veliki ali mali posledici. Za nikogar in ničesar, niti za samo vesolje, ne bi bilo pomembno, če bi se ta vesoljni nemir jutri ustavil ali pa ne bi bil nikoli ustvarjen, če ta sonca in sistemi ne bi bili polje zavesti, ki v njih razvija svoje moči, svoja dejanja, uživa v svojih stvaritvah, planira in triumfira v svojih velikanskih ciljih in posledicah. Smisel bivanja so Duh in zavest in moč duha in Ananda. Če mu odvzamemo duhovni pomen, bo ta svet energije postal mehansko naključje ali slepa in toga maja.

Človeško življenje je del tega velikanskega smisla, in ker se v njem na tej snovni ravni izrazi v polnem pomenu, je zelo

pomemben in osrednji del. Volja v vesolju deluje nanj z ustvarjalnimi koraki svoje energije in iz njegove narave izdelava bogov, na katerem stoji med svojim delovanjem, gleda na svoja dejanja prav od spredaj in nič več izza ali iznad dejanj Narave in nadaljuje do končnih posledic in popolnega razvoja svojih namenov. Človekova volja, ki razkriva njegov skrit smisel v snovnem stvarstvu, je predstavnica Večnega. Človekov um se loti vseh vozlov problema in jih razvozla z močjo duha v sebi ter jih približa polni moči in stopnji njihovih posamičnih in vesoljnih rešitev. To sta človekovo dostojanstvo in veličina in nič drugega ne potrebuje, da upraviči svoje rojstvo, dejanja, umiranja in ponovna rojevanja, vračanje, ki se mora nadaljevati – in kaj je tu takega, kar naj bi obžalovali ali pred čimer naj bi bežali – dokler delo Večnega v njem ni izpolnjeno ali dokler se ciklusi ne ustavijo k počitku po svojem slavnem delu.

Ta pogled na svet je stališče, s katerega moramo gledati na vprašanje človekove zavestne volje in njenega ravnanja z življenjem, saj potem vse stvari padejo na svoje naravno mesto, mi pa ubežimo pretiranim in prenizkim ocenam. Človek je zavestna duša Večnega, eno z Neskončnim v svojem najnotrajnejšem bitju, in duh, ki je v njem, je gospodar njegovih dejanj in njegove usode. Kajti usoda je *fatum*²⁰, tista oblika delovanja in ustvarjanja, ki jo vnaprej napove Volja v njegovi notranjosti in v vesolju kot nekaj, kar je treba storiti, doseči, izpeljati in narediti, da se bo v tem izražalo in razodelo njegovo duhovno bitje. Usoda je adrišta, nevidno, ki ga Duh skriva v načrtu svojega videnja, posledica, skrita pred prizadevajočim si umom, ki je zatopljen v delo trenutka pred zastrtimi bližinami zelo nevidnih razsežnostih Časa. Usoda je nijati, stvar, ki jo je hotela in izvedla Narava, ki je Moč Duha glede na uveljavljene zakonitosti svojega samoobvladanega delovanja. Ker pa je to Večno in Nes-

²⁰ Usoda, napoved, lat. (Op. prev.)

končno naša večna Bit, je tudi vesoljna bit, človek v vesolju, nerazdružljivo eno z vsem ostalim bivajočim, ni duša, ki bi uresničevala svojo lastno duhovno usodo in naravo, medtem ko druga bitja ne bi bila nič drugega kot njegovo okolje in sredstva ali ovire (kar v resnici so, vendar so zanj tudi mnogo več), kar je vtis, ki ga napravijo umu z mišljenjem ali verstvom, ki preveč poudarjajo njegovo središče posameznosti ali njegov cilj osebne odrešitve. Res je, da človek ni samo del vesolja. Večna duša je, ki se, čeprav za določene zemeljske namene omejena v svoji zunanji zavesti, mora naučiti, da se razširi čez te meje, najti in napraviti učinkovito svojo enost z večnim Duhom, ki oblikuje in presega vesolje. Ta duhovna nujnost je resnica v ozadju verske dogme.

Toda človek je tudi eno v Bogu in eno v Naravi z vsemi bitji v vesolju, meji na vse druge duše, jih vključuje, povezan je z vsemi močmi Bitja, ki se razodevajo v tem vesoljnem delovanju. Njegova duša, misel, volja in delovanje so tesno povezani z vesoljno dušo, mislijo, voljo in delovanjem. Vse učinkuje nanj in skozi njega in je pomešano z njim, pa tudi on deluje na vse in njegovo življenje, misel in volja se mešajo s skupnim življenjem in postanejo njegova moč. Njegov um je oblika in delovanje vesoljnega uma. Ni poklican zato, da bi se ukvarjal samo s svojo lastno rastjo in izpopolnjevanjem ter naravno usodo ali duhovno svobodo. Dodeljeno mu je širše delovanje. Je delavec v vesoljnem delu, življenje drugih je njegovo življenje. Njegovo delo so tudi za svet in razvoj sveta pomembne stvari. Saj je ena bit z bitjo vseh drugih bitij.

Ravnanje naše volje s karmo in posledicami je treba gledati v luči te dvojne resnice o človekovi individualnosti in njegovi univerzalnosti. V takšni luči pa dobi vprašanje svobode naše posamične volje drugačno podobo. Dovolj jasno postane, da je naš ego, naša zunanja osebnost lahko le manjša, začasna in

instrumentalna oblika našega bitja. Volja ega, zunanja, umska osebna volja, ki deluje v gibanju, ne more biti svobodna v nobenem popolnem ali ločenem smislu svobode. Ne more biti svobodna zato, ker jo veže njena delna in omejena narava in jo oblikuje mehanizem njene nevednosti, poleg tega pa tudi zato, ker je individualizirana oblika in delovanje vesoljne energije in nanjo vsak trenutek zadevajo okoljne volje, moči in sile, jo spreminjajo in obširno oblikujejo.

Volja ne more biti svobodna tudi zato, ker je vezana s svojo delno in omejeno naravo, in oblikovana z mehanizmom nevednosti, kakor tudi zato, ker je individualizirana oblika in delovanje vesoljne energije, vsak trenutek pa lahko trči na volje, moči in sile iz okolja, ki jo prilagajajo ter pretežno oblikujejo. Prav tako ne more biti svobodna zaradi višje Duše, ki je izza uma, ki opredeljuje delovanje in posledice glede na voljo v svojem bitju in naravi, svojo zmožnostjo bivanja, ne v danem trenutku, ampak v celotnosti Časa, ne samo s takojšnjo prilagoditvijo okolju, ampak z namero, ki je izoblikovala okolje in v večjem delu že dovolila sedanje dejanje in posledico. Notranja volja v biti, ki je tej Moči blizu, je prava volja, to zunanje pa je samo instrumentacija za izvajanje od trenutka do trenutka, vzmet karmičnega mehanizma. To notranjo voljo najdemo takrat, ko se k njej vračamo, kot da je svobodna volja, ki ni zaljubljena v ločeno svobodo, pač pa je svobodna v sozvočju s svobodo Duha, ki vodi in prisili Naravo v vseh dušah in v vseh dogajanjih. Tega naš zunanji um ne more zlahka dojeti, ker je praktična resnica, ki jo zaznava energija Narave, ki hkrati deluje na nas od zunaj in oblikuje naša dejanja od znotraj in sega po sebi z voljo uma, s svojim orodjem, da bi še naprej samooblikovala nadaljnjo Karmo in nadaljnje posledice. Vendar se svoje biti zavedamo in njena prisotnost vsiljuje našim umom idejo nekoga, ki hoče, nekoga, ki oblikuje celotno naravo in je odgovoren za posledice.

Da bi to razumeli, ne smemo več vztrajati izključno pri dejanju in volji trenutka in pri njegovih neposrednih posledicah. Našo sedanjo voljo in osebnost omejuje mnogo stvari: naša fizična in vitalna dednost, preteklo stvarjenje naše umske narave, sile okolja, omejenost, nevednost. Naša duša v ozadju pa je večja od naše sedanje osebnosti. Duša ni posledica naše dednosti, ampak je to dednost pripravila s svojim lastnim dejanjem in nagnjenji. S svojo preteklo karmo in posledičnostjo je pritegnila okrog sebe te sile okolja. Umsko naravo, ki se je sedaj poslužuje, je ustvarila v drugih življenjih. Starodavna, dolgotrajna duša, večna v bivanju, *purušah puranah sanatanah*, je sprejela zunanje omejitve, zunanjo nevednost kot sredstva s katerimi, pri od trenutka do trenutka omejenem delovanju, razbere pomen svoje neskončnosti in posledico svojih dejanj moči. Živeti v tem spoznanju ne pomeni jemati vrednosti in vplivnosti volji in dejanjem tistega trenutka, ampak jim pripisati velikanski pomen in pomembnost. Potem postane vsak trenutek poln neskončnih stvari in vidi se ga lahko, kako prevzema delo preteklo in oblikuje delo prihodnje večnosti. Vsaka naša misel, volja, dejanje, nosi s seboj svojo zmožnost za bodoče samoodločanje in je hkrati pomoč in ovira pri duhovnem razvoju tistih okrog nas in sila v vesoljnem delovanju. Naša duša namreč sprejema vplive, ki jih dobi od drugih za svoje lastno samoodločanje, in oddaja vplive, ki jih duše uporabljajo za svojo rast in izkušnje. Posamično življenje se brezmejno poveča in je hkrati prepričano v vseobsegajočo enotnost pri vesoljnem pohodu.

Širši smisel dobiva tudi karma in posledičnost. Sedaj preveč pripisujemo tako izjemni volji in dejanjem danega trenutka kakor tudi izjemnim posledicam v danem času. Toda izjemno dobi svojo vrednost le z vsem, česar del je, z vsem iz česar izhaja in v kar se giblje. Preveč pripisujemo tudi predmetnosti

karme in posledičnosti, temu dobremu ali onemu slabemu dejanju in rezultatu dejanja. Toda prava posledica, ki se tiče duše, je rast v pojavnosti njenega bivanja, povečevanje njenega dometa in dejanja moči, njen obseg radosti bivanja, radosti njenega stvarjenja in samostvarjenja, ne le lastnega, ampak tudi pri drugih, s katerim sta večje nastajanje in radost eno. Karma in posledičnost dobivata svoj pomen iz svoje vrednosti za dušo, to sta stopnici, po katerih se vzpenja k popolnosti svoje pojavnosti narave. Celotakrat, ko je ta cilj dosežen, naj bi se naše delovanje ne ustavilo, kajti sila bo ohranjala svojo vrednost in bo pomagala vsem drugim, s katerimi smo v biti eno. Ne bo mogoče niti reči, da ne bo imela svoje lastne vrednosti za dušo, ki je zrasla zavedajoč se svobode in neskončnosti. Le kdo me lahko prepriča, da je moja neskončnost lahko le nekakšna večna pika, počitek brez konca, neskončen zastoj? Prej bi bila neskončnost zmožna neskončnega samoizražanja.

Rojstva duše so niz nenehnega duhovnega razvoja in lahko bi se zdelo, da se z zaključeno evolucijo – kar se mora zgoditi – zaključi tudi niz naših rojstev, ko se duša, zavita v nevednost, vrne k samospoznanju. Toda to je samo ena plat, dolgo dejanje večne drame, ki opravlja karmo. Duh, kateri smo, ni samo večna zavest in večna bit, njegove značilnosti so večna zmožnost bivanja in večna Ananda. Stvarjenje za duha ni težava in muka, pač pa tudi radost, ki se izrazi, čeprav v vseh svojih globinah neizrekljiva, brezdanja, neskončna in neizčrpna. Omejeno delovanje uma v nevednosti je tisto, ki si prizadeva, da bi posedoval in odkrival, hkrati pa je nesposoben, da bi našel skrito moč duha, ki naredi iz radosti delovanja in stvarjenja strast ali trpljenje. Z omejenimi zmožnostmi in zmeden od življenja in telesa, ima še vedno večje želje, kot so njegove zmožnosti, saj je orodje rasti in seme neomejlivega samoizraza, in to z bolečino rasti, bolečino ovir in bolečino nezadostnosti svojega

delovanja in radosti. Če bo ta samostvarnik in delavec enkrat zrasel v zavest in moč skritega neskončnega duha v sebi, bodo vse te strasti in trpljenje minili v neizmerljivi radosti osvobojenega bitja in njegovega osvobojenega delovanja.

Budistična zaznava karme in trpljenja kot dveh neločljivih zadev, kar je Budo gnalo v iskanje sredstev, s katerimi bi ugasnil voljo po bivanju, je samo prva faza ali delna slika. Najti bit je zdravilo za trpljenje, saj je bit neskončno posedovanje in popolna zadovoljitev. Toda najti bit v mirovanju ni ves smisel duhovnega razvoja, ampak najti jo tudi v njeni moči bivanja, kajti bivanje ni samo večno stanje, ampak tudi večno gibanje, ne samo počitek, ampak tudi delovanje. Obstajata radost mirovanja in radost delovanja, toda v celoti duha si ti dve nič več ne nasprotujeta, ampak sta eno in neločljivi. Stanje duha je nekakšen večni spokoj, a tudi njegovo samoizražanje v bivanju sveta je brez vsakega začetka ali konca, saj večna moč pomeni večno stvarjenje. Ko dosežemo eno, nam ni več treba izgubiti njegovega nasprotnika in naslednika. Da pridemo do temeljev, ni treba porušiti vseh možnosti za nadgradnjo.

Karma ni nič drugega kot volja Duha v delovanju, posledičnost ni nič drugega, kot ustvarjanje volje. Kar obsega volja bitja, se izrazi v karmi in posledicah. Ko voljo omeji um, se karma kaže kot vez in omejitev, posledičnost kot reakcija ali vsiljenost. Ko pa je volja bitja neskončna v duhu, postaneta karma in posledičnost namesto tega radost ustvarjalnega duha, konstrukcija večnega mehanika, beseda in drama večnega pesnika, harmonija večnega glasbenika, igra večnega otroka. Manjša, vezana, navidezno ločena evolucija je le korak v svobodnem samoustvarjanju Duha iz njegove lastne neomejljive Anande. To je vse za tem, kar smo in kar počnemo. Prikrivanje tega pred umom in počasno prinašanje tega v ospredje bivanja in delovanja je sedanja igra Duha z Naravo.

Prerajanje in karma

Starodavna ideja o karmi, je bila neločljivo povezana s prepričanjem v neprekinjeno prerajanje duše v novih telesih. Ta povezanost pa ni bila zgolj naključna, ampak popolnoma razumljiva in zares neizogibna zveza dveh povezanih resnic, ki sta potrebni za spolnitev vsake, in bi le s težavo obstajali ločeno. Ti dve stvari sta dušna plat in naravna plat enega in istega vesoljnega niza. Prerajanje je brez karme nesmiselno in karma brez prerajanja nima vira za neizogiben izvor, nobenega razloga in moralne upravičenosti če ni instrumentalna za nize nenehnega dušnega doživljanja. Če verjamemo, da se duša ponovno rojeva v telesu, moramo tudi verjeti, da je zveza med prejšnjimi in prihodnjimi življenji ter da ima preteklost duše vpliv na njeno prihodnost. To pa je duhovno bistvo zakona karme. Zanikanje tega bi pomenilo vzpostavitev vlade najbolj kaotične neurejenosti, takšne, kakršno najdemo samo v skokih in preobratih uma v sanjah ali norih mislih, pa tudi tam težko. In če bi bilo to obstajanje takšno, kakršno si predstavlja vesoljni pesimist, sanje ali utvara, ali še slabše, kot bi dejal Schopenhauer, delirij in blaznost duše, moramo sprejeti tak zakon neposledične posledice. A četudi vzamemo najslabšo možnost, se svet življenja razlikuje od sanj, utvare in blaznosti po svojem načrtu finih, kompleksnih in subtilnih nizov, medsebojne odvisnosti in uporabnosti kljub nesoglasjem, splošni in

posebni ubranosti svojih odnosov, ki ima, če ne bi bili ubranost, ki bi jo imeli, ne naša idealna ubranost po kateri težimo, še vedno na vsaki točki žig Modrosti in Ideje, ki delujeta. Ne gre za dejavnost raztrganega Uma ali motnje stroja. Neprekinjen obstoj duše v prerajanju naj bi pomenil razvoj, če že ne biti, za katero pravijo, da je nespremenljiva, pa vsaj njene bolj navzven dejavne duše ali biti izkušenj. Razvoj pa ni mogoč brez povezujočega niza iz življenja v življenje, posledice akcije in izkušnje, razvojne posledice za dušo, zakona karme.

S strani karme pa: Če temu pripišemo celovit in neokrnjen pomen, moramo sprejeti prerajanje za polje njenega delovanja. Kajti karma ni isto kot materialni ali stvarni zakon vzroka in posledice; predhodnost s svojimi mehaničnimi posledicami. To bi povsem sprejelo karmo, ki bi lahko potekala v času, posledice pa so gotove na pravem mestu, v pravi meri, z vpeljavo ravnotežja sil, vendar se na vsak način ne dotakne človeka, ki je zadevo sprožil, ki bi ob času, ko se pojavijo posledice, izginil s prizorišča. Mehanična Narava bi lahko obiskala za grehe očetov ne njih, ampak njihovo štiristoto generacijo, kar fizična narava tudi stori in ne more sprožiti nobenega ugovora glede nepravilnosti oziroma kakega drugega umskega ali moralnega ugovora, kajti edina pravičnost in razlog mehanizma sta v tem, da deluje po zakonu svoje zgradbe in fiksne možnosti svoje sile, ki deluje. Od nje ne moremo zahtevati uma ali moralne pravičnosti ali kakršne koli nadfizične odgovornosti. Vesoljna energija nezavedno zmelje svoje učinke in posamezniki so le nenamerni ali posredni pripomočki njenega delovanja. Sama duša, če duša obstaja, je samo del mehanizma Narave; ne obstaja zase ampak kot koristna za posel. Karma pa je več kot mehanični zakon predhodnosti in posledic. Karma je delovanje: obstajajo storjeno, storilec in dejavne posledice. To so trije členi, tri zapornice, trije *sandhiji*, navezave karme. Gre za sestavljenost

umskega, moralnega in fizičnega delovanja, kajti njena zakonitost ni nič manj veljavna za umske in moralne kot za fizične posledice storilčevega dejanja. Gonilna sila delovanja sta volja in ideja, in momentum ne izhaja iz nekih dogajanj v mojih fi-zičnih atomih ali nekega delovanja iona in elektrona ali kake usodne biološke kuhinje. Zato morajo imeti dejanja in posledice nek odnos do volje in ideje, obstajati pa mora tudi umska in moralna posledica za dušo, ki ima voljo in idejo. Če štejemo posameznika za resnično bitje, to pomeni zanj nepretrganost dejanj in posledic, torej prerajanje za polje njenega delovanja. Očitno je, da v enem življenju ne izpeljemo in ne moremo izpeljati in izčrpati vseh njenih vrednot in moči, ampak lahko samo nadaljujemo preteklost, stkemo nekaj sedanjosti in neskončno več pripravimo za prihodnost.

Če bi bila samo ena Vse-Duša vesolja, posledice prerajanja ne bi izhajale iz same narave karme. Saj bi potem tisto, kar v milijonih oblik nosi preteklost, povzročilo nek sedanji rezultat, tkalo prejo karme za prihodnji votek posledic. Vse-Duša je tista, ki bi bila tvorec, nosilec sile za delovanje, ki bi sprejela in potrošila povratne sile posledic ali jih spet pobrala za nadaljnjo uporabo. Nič bistvenega ne bi bilo odvisno od njenega učinkovanja na vse te stvari prek iste posamične maske njenga biva-nja. Posameznik bi bil namreč le podaljšani trenutek Vse-Duše. In kar bi izviral v tem trenutku iz njenega bitja, čemur pravimo jaz, lahko proizvede svoj rezultat v nekem drugem trenutku istega bitja, ki bi bil z vidika mojega ega nekdo povsem drugačen od mene in nepovezan z menoj. Nobene krivice niti nelogičnosti ne bi bilo, v taki očitno namestniški žetvi sadov ali prenašanju posledic. Saj kaj ima maska, čeprav živa in trpeča maska, opraviti s tem? In dejansko v naravi tega snovnega vesolja vsepovsod velja zakonitost izpeljave posledic dejanj enega v življenju mnogih, učinek posameznikovega dejanja na skupino

ali na celoto. Kar sem sejal v eni uri, bodo moji nasledniki želi več generacij. Temu potem lahko rečemo družinska karma.

Za kar se današnji ljudje kot skupnost ali narod odločijo in kar izvajajo, se kot blagoslov ali meč povrne v prihodnosti, ko so že pomrli in jih ni več tu, da bi se veselili ali trpeli. Temu pravimo narodova karma. Tudi človeštvo kot celota ima svojo karmo. Kar je bilo storjeno v preteklosti, bo oblikovalo njegovo prihodnjo usodo. Zdi se, da so posamezniki le začasne enote človeške misli, volje in narave, ki delujejo skladno s pritiski človeške duše in izginejo. Toda narodova karma, ki so jo pomagali oblikovati, se nadaljuje skozi stoletja, tisočletja, cikle.

Ko pogledamo vase, pa lahko vidimo, da ima ta odnos med posameznikom in celoto drugačen pomen. Ne pomeni, da ne bivam razen kot bolj ali manj razvlečen trenutek v vesoljnem nastajanju Vse-Duše. Tudi to je namreč površni videz, resnica mojega bivanja pa je finejša in veličastnejša. Saj za izvirno in večjo Resničnost, ki je alfa in omega, Bog v posamezniku ni niti ločen niti edini in izključni Pantheos, vesoljni duh. On je hkrati večni posameznik in večna Vse-Duša tega in mnogih vesolij, obenem pa je veliko več od tega. To vesolje se lahko konča, toda on bo obstajal še naprej. In tudi jaz lahko še vedno obstajam v njem, čeprav se vesolje lahko konča. Tako kot je večno njegovo bivanje, je večni niz teh stvarstev. Če bi se eno stvarstvo končalo, bi se samo začelo novo in novo bi s svežim začetkom in uvodom nadaljevalo možnost, ki ni bila dodelana prej, saj Neskončnemu ne bi bilo konec razodevanja. *Nasti anto vistarasja me.* Vesolje se najde v meni prav tako, kot se jaz najdem v njem, saj sva le dva obraza ene same večne Reničnosti. Za razodetje je namreč individualno bivanje potrebno prav toliko kot vesoljno bivanje. Posamično videnje stvari je prav toliko resnično kot vesoljno videnje, oboje je način samovidenja Večnega. Sebe lahko ne vidim kot stvaritev, ki je vsebovana v

vesolju, ko pa pridem do spoznanja samega sebe, vidim tudi vesolje kot nekaj, kar je vsebovano v meni, fino z vpletenostjo v moji posameznosti, razsežno v večjem povsesoljenem jazu kot postanem potem. To so podatki starodavnega izkustva, stvari, ki so bile znane in izrečene že zdavnaj, čeprav se lahko zdijo pozitivističnemu sodobnemu umu, ki je dolgo tako natančno razmišljal o zunanjih stvareh, da je postal zaslepljen in zbezan in da le počasi obnavlja zmožnost videti skozi svoje plasti ob vsaki večji luči, nejasne in presežne. Toda one so za vse to vedno veljavne in jih lahko vsakdo izmed nas, ki se usmeri h globljemu načinu notranjega izkustva, dandanes izkusi. Sodobna misel in znanost, če gledamo na nova spoznanja, ki so nam bila dana, v njihovi celoti, jim ne nasprotujeta, ampak nam odkrivata zunanji učinek in delovanje teh resničnosti. Saj na koncu vedno pridemo do tega, da ne nasprotujeta resnici o biti, ampak jo ponavljata in tu izražata z zakoni Energije in Snovi.

Če na nujnost prerajanja gledamo z zunanje strani, s strani energije in procesa, se kaže v vztrajnem trdovratnem dejstvu splošnosti običajnega zakona in zvrsti in tvori najglobljo skrivnost čudeža bivanja, edinstvenost posameznika. Ta edinstvenost pa je povsod, a se kot podrejeni dejavnik kaže samo na nižjih ravneh bivanja. Čim bolj se vzpenjamo po lestvici, tem pomembnejši in izrazitejši je, razširi se v umu in zavzame velikanska razmerja, ko pridemo do duhovnih stvari. To bi lahko nakazovalo, da je vzrok za to značilno edinstvenost nekaj, kar je povezano s samo naravo duha. Je nekaj, kar je ta držal v sebi in se vedno bolj pojavlja, ko iz materialne Narave vznika v samozavest. Zakoni bivanja so v svojih temeljih isti za nas vse, zato ker je vse bivanje eno samo bivanje. Na delu je en duh, ena bit, en um, eno življenje, ena energija procesa. Ena sama volja in modrost je načrtovala ali razvila iz sebe vso zadevo stvarjenja. Pa vendar je v tej enosti vztrajna različnost, ki jo najprej vidi-

mo v podobi skupinskih variacij. Vsepovsod je skupinska energija, skupinsko življenje, skupinski um, in če je duša, potem imamo razlog, da verjamemo, da kakor koli varljivo naj bo naše prilaščanje, obstaja skupinska duša, ki je podpora in temelj (nekateri bodo rekli posledica) te skupinske različnosti. To nam daje osnovo za skupinsko karmo. Saj se skupinska ali kolektivna duša iz generacije v generacijo obnavlja in podaljšuje, pri človeku pa razvije vsaj njegovo naravo in izkustvo. In kdo ve, če skupnost ali narod, potem ko je ena oblika razpadla, ne omahuje in zavzame druge oblike, v katerih se njena volja bivanja, njen tip narave in umskosti, njen poskus izkušanja prenaša naprej, se preseljuje, skorajda bi lahko rekli, v novorojena kolektivna telesa v drugih dobah ali ciklikih? Človeštvo samo ima to ločeno skupinsko dušo in skupinsko bivanje. In na tej skupnosti je utemeljena skupnost karme. Delovanje in razvoj celote proizvaja karmične posledice in izkušnje za druge, za skupino in za celoto. Posameznik pa je tu. Ne morete ga zreducirati na nič ali utvaro. Je resničen, živ, edinstven. Skupinska variacija duše se vzpenja nad vse drugo, presega, vnaša ali prinaša na plano nekaj več, nekaj novega, dodaja nove zmožnosti v razvoju. Posameznik se na enak način vzpenja in presega skupnost. Pri njem, v njegovih največjih višavah, najdemo plamen samorazodevanja, s katerim se Edini najde v Naravi.

Vprašanje pa je, kako do tega sploh pride? Rodim se ne kot ločeno bitje, ampak v življenju celote, zato tudi podedujem življenje celote. Fizično sem rojen v generaciji, ki nosi svojo neprekinjeno zgodovino. Telo, življenje, fizična umskost vsega preteklega bivanja se podaljšujejo v meni, zato sem podrejen zakonu dednosti. Starši, pravi Upanišada, se obnavljajo z energijo svojega semena in se ponovno rodijo v svojem otroku. Toda kakor hitro se začnem razvijati, nastopi nov, neodvisen in obvladujoč dejavnik, ki ni moji starši, ni moji predniki, niti ni preteklo človeštvo, ampak moja lastna bit.

To pa je res pomemben, najvišji, osrednji dejavnik. Kar je v mojem življenju najpomembnejše, ni to, kar sem podedoval. To mi predstavlja samo priložnost ali oviro, moj dober ali slab material, in na noben način ni bilo dokazano, da bi jaz črpal iz tega vira. Najpomembnejše je to, kaj sam storim s svojo dednostjo, ne pa, kaj moja dednost stori z menoj. V meni so preteklost sveta, minulo človeštvo, moji predniki. Pa sem še vedno umetnik samega sebe, svojega življenja, svojih dejanj. In tu je sedanj svet, človeštvo, moji sodobniki prav tako kot moji predniki. Vame vstopa tudi življenje mojega okolja, mi ponuja nov material, me oblikuje s svojim vplivom, pušča svoj neposredni ali posredni dotik na mojem bitju. Obdajajoče bivanje in delovanje, v katerem sem in delujem, me napada, spreminja, delno obnavlja. Toda tu se kot odločilna moč, fino in osrednje, pojavi posameznik. Najpomembnejše je, kaj napravim iz vsega tega okolja, ki je prisotno, in ne, kaj ono napravi iz mene. V medsebojnem vplivanju individualne in splošne karme so vzroki drugi, saj učinkujejo na moje bivanje, jaz pa sem tudi vzrok in učinkujem nanje, živim za druge, če to hočem ali ne, drugi pa živijo zame in za vse. Osrednjo moč moje psihologije še vedno barva gledanje, da jaz živim zase, za druge in za svet le kot podaljšek moje biti kot stvari, s katero sem vezan v nekakšno enost. Zdi se, da sem duša, bit in duh, ki s pomočjo vseh nenehno ustvarja iz moje preteklosti in sedanjosti moje prihodnje bivanje, sam pa pomagam v okolju ustvarjalne evolucije.

Kaj je potem ta vsepomembna in samostojna moč v meni in kaj je začetek in konec samostvarjenja? Ali sama nima, ne glede na to, da je nekaj neodvisnega od fizične in vitalne preteklosti in prihodnosti, ki ji daje toliko svojega materiala, niti preteklosti niti prihodnosti? Ali gre za nekaj, kar se pri mojem rojstvu nenadoma pojavi iz Vse-Duše in konča ob moji smrti? Ali je njeno vztrajanje pri samostvarjenju, na izdelavi nečesa iz sebe za sebe, za svojo lastno prihodnost in ne samo za svojo hitro

potekajočo sedanost in prihodnost rodu, ničevu ukvarjanje, robata zajedalska napaka? To bi nasprotovalo vsemu, kar vidimo v zakonitostih bivanja sveta. Našega življenja ne bi reduciralo v večjo konsistentnost z okvirom stvari, pač pa bi vneslo muhavo sestavino in nekonsistentnost s prevladujočim načelom. Smiselno je tudi domnevati, da se ni pojavilo nenadno iz nekega nepovezanega bivanja in ne premine po kratkem posredovanju. Njegova tesna zveza z življenjem sveta je bolj nadaljevanje dolge povezanosti v preteklosti. To naenkrat vnese celotno nujo preteklega rojstva in karme. Sem nenehno bitje, ki sledi svoj razvoj v nenehnem bivanju sveta. Razvil sem svoje človeško rojstvo in nenehno pomagam v razvoju človeštva. S svojo preteklo karmo sem ustvaril svoje lastne razmere in svoja razmerja do življenja drugih in do splošne karme. To oblikuje mojo dednost, moje okolje, moja nagnjenja, moje stike, moj material, moje priložnosti in ovire, del mojih vnaprej določenih sposobnosti in rezultatov, ki niso vnaprej določeni arbitrarno, ampak z mojo stopnjo narave in preteklimi dejanji. Na tem temeljnem delu pa gradim novo karmo in še naprej krepim ali prefinjam svojo zmožnost naravnega bitja, povečujem izkušnost, nadaljujem svoj dušni razvoj. Ta proces je prepleten s splošnim razvojem in vse njegove poteze so vključene v mrežo bivanja, zato ni samo štrleča točka ali njegov trenutek ali kratek trakec, vtkan v tkivo. To je tisto, kar prerajanje pomeni v zgodovini moje pojavne biti in vesoljnega bitja.

V nasprotju s tem pa se stara ideja prerajanja moti s pretiranim individualizmom. Preveč vase usmerjena je rojevanje in karmo pretirano obravnavala kot zadevo posameznika, ostro odmerjeno gibanje znotraj celote, ki se je preveč naslanjalo na ukvarjanje človeka s samim seboj, in celo takrat, ko je sprejemala splošne odnose in enost s celoto, je vseeno razmišljala o človeku kot tistem, ki vidi v življenju predvsem okoliščino in

sredstvo lastne duhovne koristi in ločeno odrešitev. To izhaja iz gledanja na vesolje kot gibanje, ki izhaja iz nečesa onkraj, iz česar vsako bitje vstopa v življenje in kamor se nato vrača kot v svoj vir, in sprejemanja ideje, da je ta povratek edino, kar je pomembno. Ob takšni obravnavi se je na naše bivanje v svetu nazadnje gledalo kot v bistvu nečastno in sramotno epizodo v nespremenljivi večnosti Duha v bivanju. Gotovo je, da je, medtem ko smo tu, naše prerajanje in karma, celo ko poteka po lastnih smernicah, intimno eno z istimi smernicami vesoljnega bivanja. Toda moje samospoznanje in tudi samonajdenje ne odpravita moje enosti z drugim življenjem in drugimi bitji. Intimna univerzalnost je del sijaja duhovne popolnosti. Ideja vesoljnosti, enosti ne samo z Bogom ali večno Bitjo v meni, ampak s celotnim človeštvom in z vsemi drugimi bitji, postaja najizrazitejše teženje v naših umih in pri vsaki prihodnji ideji ali računanju pomembnosti prerajanja in karme, zato jo je treba bolj upoštevati. To so v starih časih sprejemali. Tako priznanje njenega pomena je bil budistični zakon usmiljenja. Toda treba ji je dodati še več veljave v splošnem pomenu.

Samoizvrševanje Duha v svetu je resnica, na kateri postavljamo svoje temelje in se veličastno samoizvaja skozi čas. Prerajanje je nadaljevanje tega samoizvrševanja pri posamezniku, vztrajnost ubiranja. Karma je proces, sila, delo energije in posledičnosti v snovnem svetu, notranja in zunanja volja, delovanje ter umska, moralna, dinamična posledica v razvoju duše, katere skrivno prizorišče je snovni svet. To je koncept, ostalo je vprašanje splošnih in posebnih zakonitosti, načina, na katerega karma izvaja namen duha in mu pomaga pri prerajanju in v življenju. In vse, kar koli že so te zakonitosti in načini, morajo biti podrejeni temu duhovnemu samoizvrševanju in prevzemati od njega ves pomen in vrednost. Zakonitost je sredstvo, smer delovanja za duha in ne obstaja zaradi same sebe ali zaradi služenja kateri koli abstraktni ideji. Ideja in zakonitost

delovanja sta samo smernici in pot napredovanja duše ter kora-
ka njenega bivanja.

Karma in pravičnost

Kakšne so smeri karme? Kakšen je notranji značaj in dejavna zakonitost te dušne energije, njene volje in razvoja posledic? Postaviti takšno vprašanje, je isto kot vprašati, kakšno obliko zavzame tu dinamični pomen našega bivanja in kakšne so smeri vodenja njene razvijajoče se samostvaritve in dejanja. Na takšno vprašanje pa ne moremo odgovarjati v ozkem duhu ali obsedenosti z eno samo zamisljivo, ki ne upošteva večstranskosti in bogate sestavljenosti tega subtilnega sveta Narave. Zakon karme ne more biti nikakršen tog in mehaničen kanon ali grobo praktično pravilo, ampak naj bi bilo njegovo vodilno načelo prožno kot glasbenik, kot je tudi sam Duh, katerega volja po samospoznanju, ga uteleša. Prilagoditi pa se mora potrebi po samorazvoju različnih posamičnih duš, ki občutijo svojo pot v smeri k pravemu ravnotežju, sintezi, harmoničnosti svojih dejanj. Ideja o karmi ne more biti – saj je njen vzrok duh, ne um – vesoljni odsev našega omejenega povprečnega človeškega razuma, pač pa zakonitost višje duhovne modrosti, sredstvo, ki za vsemi svojimi nemimi okultnimi videzi uteleša neko razumevajoče vodstvo in prefinjeno upravljanje k naši celoviti popolnosti.

Običajno je dandanašnje pojmovanje karmične zakonitosti pretežno etično, toda ne vzvišeno etično. Pojmovanje karme je mehanična in materialistična etika, grobo natančno pravno pre-

sojanje in uporaba nagrade in kazni, posebna spodbuda za vrlino in prepoved greha, kodeks, tehtanje. Ideja je ta, da mora obstajati pravičnost, ki obvladuje podeljevanje sreče in bede na zemlji, človeško razumljiva nepristranost, ki naj bi jo predstavljala karmična zakonitost, ki nam posreduje svoj obrazec. Toliko dobrega sem storil, *punja*. To je moj kapital, moj kup in bilanca. Treba mi jo je izplačati v tolikih novcih blaginje suverene in božanske Themis, zakaj bi sicer moral delati dobro? Toliko zla sem storil. Tudi to se mi mora povrniti v obliki natančne in točne kazni in nesreče. Slediti mora toliko in toliko zunanjega ali notranjega trpljenja, ki ga povzroči zunanji dogodek ali pritisk. Saj če ne bi bilo te fizične, občutne, vidne neizogibne posledice, kako bi našli pravično kazen in kje v Naravi bi našli kakšno zastraševalno sankcijo proti zlu? Ta nagrada pa je nagrada natančnega sodnika, natančnega uradnika, skrupuloznega trgovca z dobrim za dobro in zlim za zlo, ki se ni ničesar naučil in se nikoli ne bo naučil krščanskega ali budističnega idealnega pravila, nima občutka za usmiljenje in sočutje, ne odpušča grehov, ampak se strogo oklepa neke večne Mojzesove postave: oko za oko, zob za zob, polnega, počasnega ali hitrega, a vedno umerjenega in natančno neusmiljenega *lex talionisa*²¹.

Od tega komercialnega ali matematičnega računovodje se včasih pričakuje, da bo deloval s presenetljivo natančnostjo. Zadnjič je bila objavljena zanimiva zgodba, ki je navajala svež dogodek bogataša, ki je nasilno zatiral druge. Žrtev se rodi kot sin zatiralca in v deliriju smrtne bolezni se izkaže, da je zavezal svojega bivšega tirana, sedanjega očeta, da je trošil zanj in tako izgubil denarno protivrednost lastnine, ki jo je prigrabil in še določeno vsoto, ki jo je treba plačati takoj. Dolg je odplačan in zadnji novčič potrošen, ponovno rojena duša odide, saj je bil edini cilj rojstva izpolnjen, računi poravnani in duhu karme je

²¹ Zakon povračila, maščevannja (lat., op.. prev).

bilo zadovoljeno. To je mehanično pojmovanje karme na višku svoje natančnosti. Istočasno običajni um, pri poskusu, da bi povezal idejo o življenju po smrti z vprašanjem prerajanja, predpostavlja dvojno nagrado za vrlino in dvojno kazen za prestopke. Za svoja dobra dela sem nagrajen po smrti v nebesih, dokler dinamična vrednost moje vrline ni izčrpana. Potem se ponovno rodim in sem spet materialno nagrajen na zemlji. Kaznovan sem s peklom skladno s svojimi grehi in spet v novem življenju v telesu. To izgleda nekoliko odvečna in pretirana pravičnost in celo natančni računovodja postane zelo verjetno nezavedno stoodstotni oderuh. Morda bi lahko rekli, da je onkraj zemlje duša tista, ki trpi – za prečiščenje –, tu pa trpi fizično bitje za koncesijo življenjskim silam in za simetrijo stvari. Še vedno pa je duša tista, ki plača dvojno – v svojem subtilnem doživljanju in svojem fizičnem utelešenju.

Preden razrešimo pravo vrednost teh idej, je treba razvozlati zapletenosti naše narave, ki se mešajo v tem naravnem, a komajda filozofskem pojmovanju. Zdi se, da je prvi motiv etični, saj je pravičnost etični pojem. Toda prava etika je *dharma*, prava izpolnitev in pravo delovanje višje narave. Pravo delovanje pa mora biti pravilno motivirano, imeti mora svojo lastno upravičenost in se ne premikati na berglah pohlepa in strahu. Pravilno opravljeno zaradi dejanja samega je resnično etično in oplemeniti rastočega duha. Pravilno opravljeno v poželenju materialne nagrade ali zaradi strahu pred maščevalnimi udarci krvnika ali obsodbo sodnika je lahko zelo praktično in trenutno koristno, vendar ni niti najmanj etično. Prej bi lahko rekli, da je za človeka poniževalno. Nazadnje je to načelo koncesija njegovi nižji živalski in neduhovni naravi. Pri naravnem človeku, ki je rojen pred višjo dharmo, se kot močnejši in običajnejši motiv delovanja pojavita dve zelo vztrajni zadevi: *kama* in *artha*, želja in ugodje z ustrežajočim strahom in trpljenjem, z interesom po

posedovanju, prisvajanju, uspehu z dodatno bolečino pomanjkanja in razočaranja. To pa je tisto, kar najizraziteje obvladuje normalnega barbarskega ali še vedno napol barbarskega naravnega človeka. V ne ravno majhnem obsegu potrebuje, če naj prilagodi svoje sledenje željam in interesom etičnim normam, dosledno povezanost ali istost posledice vrednote z nekolikšnim doseganjem svojih interesov in užitka ter posledice greha z izgubo materialno ali vitalno zelenih stvari in povzročitvijo umske, vitalne ali fizične bolečine.

Človeški zakon nadaljuje po tem načelu, s tem da sooča bolj grobe, očitnejše prekrške s kaznovanjem in maščevalno bolečino ali izgubo, na drugi strani pa v neki meri posamezniku zanesljivo zagotavlja njegov legitimni užitek in interes, če sledi zakonskemu pravilu. Popularna teorija karme pa od vesoljnega zakona pričakuje, da se bo s človekom ukvarjal po njegovem lastnem načelu in to opravljal strožje ter z neizogibno trdnostjo uporabe in avtomatsko nujnostjo posledice.

Če tako gledamo, je vesoljna Bit potemtakem nekakšen povečan božanski Človek, lahko pa bi tudi rekli, da je višje antropoidno Božansko, torej vesoljni Zakon, popolnost in veličina človeških metod in meril, ki se s človekom ukvarja tako kot s svojim sosedom – samo ne z grobo človeško učinkovitostjo, pač pa bodisi z zanesljivejšo vsevednostjo ali nezmotljivim avtomatizmom. Kakršna koli resnica se že skriva za tem pojmovanjem, to najbrž ni ustrezno mnenje o zadevi. Če v dejanskem življenju pustimo teorijo prerajanja ob strani, so sledi te metode, a ne deluje z nikakršno opazno doslednostjo – tudi če sprejmemo nezadovoljivo in komajda nadomestno kaznovanje kot delo sistema. Kakšno zagotovilo imamo potem o njenem boljšem ali brezhibnem delovanju v prerajanju, razen nekaterih delnih znamenj in kazalcev, in da izpolnimo praznine, naš splošni občutek o ustreznosti zadev? In kje pride v ta sistem

prava narava etike? Zdi se, da je plemenitejše dejanje idealni vzgib manjše uporabnosti za praktično vodenje življenja kot pa del priprave za četrto in zadnjo človekovo potrebo²², njegovo potrebo po duhovni odrešitvi, odrešitev pa končno zaključí našo karmo ter odvrže ureditev hkrati z mislijo in voljo po življenju. Želja je postava življenja in delovanja in zato tudi Karme. Početi stvari nad snovno ravniyo zaradi njih samih, njihove čiste pravičnosti ali čiste radosti pomeni gibati se proti razsežnostim neba ali tišini Nedojemljivega. Toda to je vidik pomena bivanja, proti kateremu lahko um, ki vidi višje in človekovo bitje, protestirata in vprašata, če poti Duha v svetu niso zmožne višjega, plemenitejšega in modrejšega pomena.

Ker pa je človekov um del vesoljnega uma in nekaj slednjega odraža na še tako pretrgan ali še ne popoln in izkrivljajoč način, mora biti za tem gledanjem nekaj čiste resnice, čeprav ni verjetno, da gre za celovito in dobro razumljeno resnico. Obstajajo neki gotovi ali verjetni zakoni vesoljnega delovanja, ki so s tem povezani in jih je treba upoštevati. Prvič, prav gotovo ima Narava zakone, katerih spoštovanje vodi ali pomaga k dobremu počutju in katerih kršenje povzroča trpljenje; toda vsem ne moremo pripisovati moralnega pomena. Potem je tu gotovost, da mora v celotnem spletu njenega tkanja obstajati moralni zakon vzroka in posledice, kar bomo vstavili v obrazec, da dobro povzroči dobro, zlo pa zlo, kar je predpostavka neizpodbitne resnice, čeprav v tem zapletenem svetu vidimo tudi, da se iz tistega, kar imamo za dobro, rodi zlo, prav tako pa se lahko iz zla sprosti nekaj, kar se spreobrne v dobro. Morda je naš vrednostni sistem preveč togo natančen in premalo relativen. V celotnosti obstajajo fine zadeve, mešanice, prepletanja, navzkri-

²² Po šastri so štiri človekove potrebe: *artha* (materjalni, gospodarski in drugi cilji in telesne potrebe), *kama* (zadovoljevanje vseh vrst želja), *dharma* (etično obnašanje in prava postava posameznikovega in družbenega življenja) in *mokša* (duhovna osvoboditev).

žni tokovi, potlačeni ali skriti pomeni, ki jih ne upoštevamo. Obrazec je pravilen, a ni popolna resnica, vsaj ne v svojem površnem pomenu, kot ga sedaj razumemo.

V običajnem pojmovanju karme kombiniramo dva različna pojma dobrega. Popolnoma razumem, da moralno dobro ustvari ali mora ustvariti ali povečati moralno dobro in moralno zlo povečati ali ustvariti moralno zlo. Tako je pri meni. Navajenost ljubiti utrdi in okrepi mojo zmožnost za ljubezen. Prečisti moje bitje in ga odpre vesoljnemu dobremu. Navajenost sovražiti pa nasprotno pokvari moje bitje, ga napolni s strupom, s slabo in morbidno strupeno snovjo ter ga odpre splošni moči zla. Moja ljubezen bi morala s podaljšanjem ali vračanjem povzročiti ljubezen pri drugih, moje sovraštvo pa povečati sovraštvo. To se prav gotovo zgodi v velikem obsegu, a ni nujno in tudi ni nespremenljiva ali toga posledica. Še vedno lahko vidimo in verjamemo, da ljubezen sproži širjenje valov in pomaga izboljšati svet, medtem ko ima sovraštvo nasprotni učinek. Toda kakšna je povezava tega dobrega in zla na eni strani ter ugodja in bolečino na drugi? Ali se mora etična zmožnost vedno popolno spremeniti v nek izraz sorodne hedonistične posledice? Ne nujno. Saj je ljubezen sama po sebi radost, a tudi ljubezen trpi. Sovraštvo je neprijetno in boleče, a vendarle daje tudi izkrivljeno radost in njena zadovoljstva. Vendar na koncu lahko rečemo, da ljubezen, zaradi tega, ker je rojena iz vesoljne Radosti, zmaga v svoji naravi, sovraštvo pa, zato ker je zanikanje ali izkrivljenost, vodi do večje bede zame in za druge. Za vse pravo moralno dobro in za resnično zlo je mogoče reči, da eno teži k neki višji Pravičnosti, *ritam* vedskih rišijev, najvišji postavi višje Resnice našega bitja, ki predstavlja vrata Anande duha, njegovo blaženo naravo, drugo pa je pomanjkanje ali izkrivljenost Pravičnosti in Resnice ter nas izpostavlja svojemu nasprotju, lažni radosti in trpljenju. In celo v zapletenih

korakih življenja se mora pojaviti nek odsev te istosti.

Ta skladnost je še vedno, bolj bistveno resnična na notranjem področju, v duhovni, umski in čustveni posledici in odzivu dobrega ali zla ali učinkov njunega delovanja navzven. A kje je trdna povezava skladnosti kar zadeva bolj vitalne in fizične hedonistične življenjske zmožnosti? Kako se moja etična dobrota spreobrne v smehljajočo se usodo, ovenčan uspeh, lesketajoče se materialno dobro in zadovoljstvo zame, moja hudobija pa v mrko bolezen nesrečo, surovo nesrečo, bedno telesno in trpljenje – saj je to tisto, kar se zdi, da zahtevata človekova željna duša in razum, ki ga ta obvladuje – in kako se poročuna ali izvede preobrazba med tema zelo različnima energijama potrjevanja in zanikanja dobrega?

Vidim lahko le toliko, da se dobro ali zlo, ki je v meni, prevede v dobro ali zlo dejanje, ki med drugim povzroči veliko umskega ali materialnega zadovoljstva in trpljenja drugim. Tej navzven usmerjeni moči in učinku pa je potreben enak odziv navznoter usmerjene moči in učinka, čeprav ne kaže, da samo deluje takoj ali razločljivo natančno skladno. Še vedno se zdi, da v Naravi obstaja načelo povračila. Naše dejanje ima v neki meri povratno gibanje bumeranga in se vrača nazaj proti volji, ki ga je pognala v svet. Kamen, ki ga vržemo proti vesoljnemu življenju, poleti nazaj in lahko zdrobi, pohabi ali rani naše lastno umsko ali fizično bitje. Vendar to mehanično povratno delovanje ni celotno načelo karme. Karma tudi ni v celoti etično-hedonistični red v svojem celotnem pomenu, kajti vpletajo se druge sile naše zavesti in bitja. S svojo voljo niti ne sprožamo čistega mehanizma in potem nemočno sprejemamo rezultat. Saj volja, ki je povzročila učinek, lahko tudi posreduje, da ga priredi. Predvsem pa zavest, ki je sprožila in sprejela, lahko spremeni vrednosti in koristi reakcij in iz življenja naredi nekaj drugega, kot je ta avtomatski mehanizem zanesljivega povračila ali nado-

mestila napol slepemu utelešenemu igralcu v nemi nujnosti nepopustljivega naravnega zakona.

Odnos naše zavesti in volje do Karne je tisto, od česar morajo biti odvisne vse fine smeri dejanj in posledic. Odvisnost zasledovanja etičnih vrednot od podpore nižjih hedonističnih vrednot, snovnih, vitalnih in nižjega umskega ugodja, bolečine, trpljenja se močno obrača na našo normalno zavest in voljo. Ni pa več kot podrejena sila in končno, ko rastemo k višjim višavam svojega bitja, izgubi vso moč. Ta odvisnost potemtakem ne more biti celotna ali končna moč ali vodilno merilo Karne. Odnos volje do delovanja in posledice je treba postaviti na finejše in liberalnejše podlage. Vesoljni Duh se mora v zakonitosti Karne ukvarjati s človekom na nižji stopnji vrednot le kot del transakcij in kot koncesija človekovih lastnih sedanjih motivov. Človek sam postavlja te vrednote, postavlja zahteve po ugodju in sreči in se boji njunih nasprotij, si želi nebes, bolj kot ljubi vrlino, se bolj boji pekla, kot se izogiba greha, in ko tako počne, mu smisel in barvo predpisuje razdajanje sveta. Toda duh bivanja ni samo zakonodajalec in sodnik, ki se ukvarja s tem, da ohranja standarde pravne pravičnosti, deli zavrnitve in podpore, nagrade in kazni, krute peklenške bolečine, uživaško veselje nebes. On je Božansko v svetu, Mojster duhovnega razvoja in rastoče božanstvo človeštva. Čeprav še tako počasi, to Božanstvo raste mimo odvisnosti od sankcij ugodja in bolečin. Bolečina in ugodje obvladujeta naše primarno bitje in na tej primarni lestvici je bolečina reklama Narave za tisto, česar naj bi se izogibali, ugodje pa vaba k tistemu, kar naj bi počeli. Ta sredstva so prvi empirični preizkus za omejene cilje. Jaz pa rastem, presegam njihovo ozko uporabo. Nenehno moram omalovaževati izvorna svarila in pasti Narave, da bi dosegel višjo naravo. Razviti moram plemenitejši duhovni zakon Karne.

To je očitno, če obravnavamo svoje višje motive za delovan-

je. Sledenje Resnici mi lahko naprti kaznovanje in trpljenje. Služenje domovini ali svetu lahko od mene zahteva izgubo svoje zunanje sreče in blagostanja ali pa uničenje mojega telesa. Povečanje moči volje in veličine duha je možno le s trpljenjem in odločnim odrekanjem veselju in užitkom. Še vedno moram slediti Resnici, služiti moram svojemu narodu, kot zahteva od mene moja duša. Povečati moram svojo moč in notranjo veličino in ne smem zahtevati ustrezne nagrade, se izmikati kaznovanju ali se pogajati o dejanskih sadovih svojega dela. In kar velja za moje delovanje v sedanjem življenju, mora enako veljati s povezano dejavnostjo in samorazvojem v več življenjih. Veselje in žalost, sreča ali smola se me ne tičejo niti v tem niti v prihodnjih življenjih, pač pa moja popolnost in višje dobro človeštva, ne glede na to koliko trpljenja in bridkosti stanejo. Spinozin rek, da je radost prehod k višji popolnosti in trpljenje k manjši, je preveč zgoščen epigram. Seveda bo Radost vzdušje popolnosti in bo prisotna tudi v muki našega dela, za njeno doseganje, vendar najprej višja radost za ceno mnogih težav, potem pa najvišja duhovna Ananda, ki ni odvisna od zunanjih okoliščin, ampak je zmožna na novo oblikovati njihov pomen ter preobraziti njihove reakcije. Te stvari so lahko nad prvo formulacijo svetovne energije, so lahko vplivi z višjih ravni vesoljnega bivanja, a so še vedno del tukajšnje ekonomije Karne, potek duhovnega razvoja v telesu. Vnašajo pa višjo dušno naravo, voljo, dejanja in posledice, višje pravilo Karne.

Zakon Karne zato ni preprosto podaljšek človeške ideje o praktični pravičnosti v prihodnjih rojstvih in tamkajšen popravek očitne nepravilnosti življenja. Pravica, ali bolje pravičnost, mora biti prisotna v vseh dejanjih energije sveta. Gotovo se Narava zdi tankovestna v svojih odmerkih. Toda v človekovem življenju je mnogo dejavnikov, ki jih je treba vzeti v račun. So tudi etape, stopnje in ravni. Na višji stopnji našega

bivanja pa stvari niso (videti) enake ali skoraj enake kot na nižji ravni. Celó na prvi normalni stopnji je več dejavnikov in ne le etično-hedonistični kriterij. Če bi bil samo ta, potem bi moral biti človek vrlin v nekem času, v nekem življenju, na zemlji, v nebesih ali peklu nagrajen z uspehom in srečo, hudobnež pa kaznovan s polomom in bolečino. Pravično je tudi, da bi bil močan človek nagrajen za kultiviranje moči, razumnik za kultiviranje sposobnosti, volje, ki pridela sad njegovih prizadevanj in dejanj na katerem koli področju. Vendar, boste rekli, ne deluje pravično, moralno, skladno z etično postavo. Toda kaj je pravo delovanje v tej povezavi volje, dejanj in posledic? Lahko je religiozno in častno, toda če sem jaz top, šibak in nekompetenten? In lahko sem sebičen in nepobožen, a imam hitre razumske prebliske, razumevajoče možgane, spretnost prilagajanja sredstev ciljem, trdno pogumno voljo, ki je usmerjena k svojemu cilju. Imam torej neko pomanjkljivost, ki vsili svoje posledice, imam pa tudi sposobnosti, ki si morajo utreti pot. Resnica je, da obstaja več redov energije, in preden lahko v harmonijah Narave pravilno razkrijemo njihova razmerja, je treba videti njihovo ločeno delovanje. Razmotati moramo zapleteno mrežo. Ko vidimo dele v celoti, elemente in njihovo privlačnost v množici, lahko spoznamo delovanje Karme.

II. DEL: SMERNICE KARME

Temeljni pomen karme

Ideja o karmi ima v ozadju dve ideji, ki sta njena sestavna dejavnika: zakon Narave, energije ali dejanj Narave, in dušo, ki živi pod tem zakonom, izloči akcijo v to energijo in dobi od nje povračilo, ki je skladno z značajem svojih lastnih dejavnosti in v obsegu z njimi. Tu pa so nenadoma posredovali določeni premisleki, ki jih ne gre zanemarjati. To povzročanje delovanja in njegovo povračilo ima lahko le mehaničen pomen, ne pa umskega, moralnega in duhovnega pomena, če naj bi bilo delovanje vesoljne narave nekaj popolnoma različnega od dušne dejavnosti po značaju, pomenu v zakonitosti njenega bivanja, ki jo določa, če samo ni energija, delo Uma, Duše, Duha. Če je posamična energija v tem, da duša povzroči akcijo, v zameno pa od vesoljne energije prejme v enaki meri fizično, umsko, moralno in duhovno, bi morala tudi vesoljna energija, ki daje povračilo, izhajati iz neke Vse-Duše, v kateri in v razmerju do katere živi ta posamični plamen Vse-Duše. Če štejemo, da posameznikova energija delovanja ni nekaj čudežno ločenega in neodvisnega, je očitno, da ni moči, ki bi bila rojena zase, živela v sebi, delovala v svoji ločeni in v celoti samooblikovani moči. Nasprotno, vesoljno je, ki deluje v posamični energiji in nedvomno deluje s posamično uporabo, ampak v univerzalni smeri in skladno z njeno univerzalno zakonitostjo. Toda če bi bila to vsa resnica, potem ne bi bilo pravega posamičnega in

nobene odgovornosti, razen odgovornosti vesoljne Narave, da izpelje idejo ali silo, ki jo Vse-Duša, kozmični Duh, razodeva tako v posamičnem kot v vesoljnem. Vendar pa obstaja tudi posameznikova duša, ki je bit Neskončnega ter zavesten in dejaven del Vse-Duše, poslanec ali predstavnik, ki izraža dano mu energijo skladno s svojo lastno možnostjo, tipom, omejitvami z voljo, ki je v nekem smislu njegova lastna. Duh v kozmosu je gospod, *išvara* vse Narave, toda podobno je tudi posamična duša predstavnik, delegirani *išvara*, vsaj podgospod, če že ne nadgospod svoje narave, – prejemalec, zastopnik in nadzornik, naj tako rečemo, svoje oblike in uporabe vesoljne energije Narave.

Dalje vidimo, da je vsako bitje dejansko posameznik v življenju in posameznik v vrsti, vsaka vrsta pa ima svojo lastno naravo, *svabhavo* ali način samobivanja, vsak posameznik pa svojo naravo, posamičen način svojega samobivanja znotraj tistega, ki ga ima vrsta. Zakon delovanja je na splošno opredeljen s to *svabhavo*, individualno pa s *svabhavo* posameznika a v večjem krogu. Človek je hkrati on sam, na določen način poseben in edinstven, medel delček Boga in naraven del človeštva. Z drugimi besedami, obstaja splošna in posamezna *svadharmo* ali naravno načelo in zakonitost vseh dejanj za vrsto in posameznika v njej. Prav tako je jasno, da mora biti vsako dejanje posebna uporaba, edini rezultat, popolna ali nepopolna, pravilna ali izkrivljena uporaba splošne in znotraj te posamezne *svadharme*.

Vendar pa v primeru, da bi se vsak človek rodil s svojo sedanjjo naravo, ki bi bila zanj nepreklicno določena, in bi moral delovati skladno z njo, ne bi bilo prave odgovornosti. Delal bi namreč dobro skladno z dobrim in zlo skladno z zlom v svoji naravi, bil bi pomanjkljiv skladno z njeno pomanjkljivostjo ali pa popoln glede na njeno popolnost. prenašal bi povračilo za

svojo dobroto ali hudobijo ter bil deležen natančno upravičenih posledic svoje popolnosti ali nepopolnosti, a mehanično in ne po svoji izbiri. Njegova navidezna izbira bi bila prisila njegove narave, na noben način ne bi mogla biti neposredno ali posredno posledica volje njegovega duha. Dejansko pa v njegovem bitju obstaja zmožnost razvoja, zmožnost spremembe, ali v jeziku naših sodobnih pojmovanj, evolucijska zmožnost. Njegova narava je to, kar je, ker tako določa njegova preteklost. Svoje sedanje početje je povzročil z voljo svojega duha v preteklosti. Do človeškosti se je povzpel s silo svojega duha in z močjo Vse-Duše izmed nešteti možnosti vesoljne Narave. Z evolucijo te človeškosti je razvil značaj in zakonitosti delovanja svojega sedanjega individualnega bitja. Zgradil si je svoj lasten obseg in podobo človeške narave. Kar je naredil, lahko spremeni. Če gre za možnosti v okviru vesolja, se lahko celo pov-spne prek človeškosti v nadčloveško naravo ali v njeno smer. Njegovo naravno bitje in dejanja opredeljujejo možnost vesoljne Narave in njene zakonitosti. Del njene zakonitosti pa je, da se podreja duhu, zato se bo razvijala kot odziv na vztrajen klic, saj se mora odzvati, zagotoviti potrebno energijo, mora opredeliti dejanja v tej smeri, zagotoviti mora svoj izhod. Njegova pretekla in sedanja narava ter okolje, ki si ga je zagotovil, lahko predstavljajo nenehne ovire, toda še vedno se morajo nazadnje vdati evolucijski volji v sebi sorazmerno u njeno pristanostjo, celotnostjo in vztrajanjem. V sebi ima vse možnosti Vse-Bivanja in za njim je vsa moč Vse-Volje. Ta evolucija in vse njene okoliščine, njegovo življenje, njegova oblika, njegove prigodbe, vrednote izhajajo iz te potrebe in so oblikovane glede na prete-klo, sedanjo ali prihodnjo dejavno voljo njegovega duha. Kakršna je njegova raba energije, takšno je bilo in mu bo sedanje in bodoče povračilo vesoljne energije. To je temeljni pomen karme.

Istočasno pa delovanje in evolucija duha, ki se rodi v telesu, nista lahka in preprosta zadeva, kot bi lahko bila, če bi bila Narava izcela (skladna) in evolucija samo večanje stopnje ene same moči. Ostaja namreč mnogo nizov, mnogo stopenj, mnogo oblik energije Narave. V svetu rojevanja je energija fizičnega bitja in narave, iz fizičnega se dviga energija vitalnega bitja in narave, iz vitalnega se dviga energija umskega bitja in narave, iz umskega se dviga energija duhovnega ali nadumskega bitja in narave. Vsaka od teh oblik energije pa ima svoje zakonitosti, linije lastnega delovanja, pravico do svojega načina delovanja in bivanja, kajti vsaka je temeljna za neko potrebo celote. Zatorej vidimo, da v svoji pobudi vsaka sledi svojim linijam ne glede na ostale in vsaka v kombinaciji vsili toliko svoje prevlade, kot more. Umsko bitje je samo po sebi zapletena zadeva in ima več oblik energije: razumsko, moralno, čustveno, hedonistično energijo umske narave, volja v vsaki od njih pa je absolutna za svoje vladanje, a vendar prisiljena k modifikaciji v delovanju, ker se vanjo stekajo in jo prečkajo drugi nizi. Poti in gibanja delovanja v svetu so res težaven in zapleten proces, *gahana karmanogatih*, in zato tudi način in gibanje našega lastnega delovanja, ki ga glede njegove zakonitosti ne moremo ločiti od zakonitosti svetovnega delovanja ne glede na to, koliko bi si naš um to želel. In če so vse te energije oblike energije narave Duha, je verjetno, da lahko upamo, da bomo dojeli vso celovito skrivnost in zakon karme, samo če se dvignemo v zavest najvišjega duhovnega bitja.

Zaradi tega lahko služi samo delno, a končno le malo koristno, če poskušamo presekatii vozeli uganke, s tem da vse očitne zapletenosti vesoljnega delovanja poenostavimo v zakon ene same energije. Vesolje ni samo etična predpostavka, vprašanje antimonije med dobrim in zlim. Vesoljnega Duha si nikakor ne moremo predstaviti kot togega moralista, ki se doslej

le malo uspešno ukvarja samo s tem, da bi vse stvari ubogale zakon moralno dobrega, ali se usmerile k pravičnosti, da bi to prevladovalo in vladalo, ali pa strogega Sodnika, ki bi bitja nagrajeval in kaznoval v svetu, ki ga je sam napravil, ali pa si prizadeval, da bi bil poln hudobije, trpljenja in zla. Vesoljna Volja ima očitno več drugih in voljnejših modusov, neskončno število interesov za razodetje mnogih drugih elementov svojega bitja, sledenje številnim smerem, zakonitostim in namenom. Zakon sveta ni samo to, da nam naša dobrot prinese dobroto in naše zlo prinese zlo, niti ni njegov zadostni ključ etično-hedonistično pravilo, da nam naše moralno dobro prinese veselje in uspeh, naše moralno zlo pa nam prinese žalost in nesrečo. Obstaja pravilo o pravičnosti v svetu, a to je pravičnost resnice Narave in resnice Duha, ki pa je obsežno in pestro pravilo ter zavzema mnoge oblike, ki jih je treba razumeti in sprejeti, preden dosežemo bodisi njegovo najvišje ali njegovo celovito načelo.

Volja v razumskem bitju lahko kot prevladujoče načelo Duha dvigne znanje in resnico spoznanja, volja volativnega bitja lahko gleda na Voljo ali Moč kot na Boga, volja estetskega bitja ustoliči lepoto in harmonijo kot suveren zakon, volja v etičnem bitju lahko nanj gleda kot na Pravičnost ali Ljubezen ali Pravico in tako naprej. Toda celo če so to res najvišji vidiki Najvišjega, ne bi veljalo zapirati dejanj Neskončnega in zakona karme opredeljevati z enim samim obrazcem, Za začetek ga je najbolje opredeliti toliko na splošno in neopredeljeno, kot je le mogoče, in ga preprosto postaviti brez kakšne določene obarvanosti ali vsebine, da bo povračilo skladno z izločeno energijo, ne z matematično natančno zavestno voljo in njenimi matematičnimi posledicami, ampak odvisno od zapletenega delovanja številnih svetovnih sil. Če svoje temelje zastavimo tako široko, bo izginila preprostost običajnih rešitev, toda to predstavlja izgubo

samo za ljubezen do dogme ali za lenobnost uma. Celoten zakon vesoljnega delovanja ali celo edini zakon, ki vlada vsem drugim ne more biti določena mera fizične, me-hanske ali kemične energije niti zakonitost življenjske sile niti moralni ali umski zakon ali sila idej; očitno je namreč, da nič od navedenega samo zase ne pokriva ali zajema vse temeljne sile. Verjetno je nekaj drugega, česar energije in sredstva so vse. Za začetek je naš obrazec lahko le splošno mehanično pravilo, še vedno pa je najbrž praktično pravilo vseh delov organizma in samo potrjuje samo sebe ter sprva ne počne ničesar drugega, vendar nepristransko upoštevanje različnosti njegovih operacij lahko nakaže mnogo pomenov in nas vodi do bistvenega pomena.

Praktična in učinkovita osnova karme je ves odnos duše do energij Narave, uporaba s strani Puruše in Prakriti. Duša je tista, ki zahteva, pristaja ali uporablja energije Narave ter povratek ali refleksijo njenih energij na dušo, ki mora določiti stopnje našega napredka ob naših rojstvih, če naj napredovanje poteka v dani smeri ali dolgih nihajih ali v stalnem kroženju. Je pa še drug posreden vidik zakona o karmi, ki pa visi ne samo na tem, kakšne so naše akcije do nas samih, ampak tudi do drugih. Narava energij, ki jih izločamo, in celo povračilo in odsev njihovih posledic na nas ne vplivajo samo na nas, ampak na vse okrog nas, zato moramo upoštevati tudi usmeritev svojih dejanj na druge, njihov učinek nanje in povrnitev smeri ter odboj posledic učinka na naše celotno življenje in bivanje. Toda energija, ki jo izločimo na druge, je navadno mešana: fizična, vitalna, moralna, umska in duhovna, kot so mešana tudi povračila in posledice. Fizično dejanje, vitalni pritisk, ki ga izvržemo iz sebe, nosi v sebi umsko, moralno kot tudi fizično in vitalno moč in pogosto sega prek naše zavestne volje in spoznanja, posledice za nas in za druge se pokažejo različne po značaju in obsegu, drugačne od vsega, kar smo nameravali in predvidevali. Račun

nam ne uspe, ker je vesoljna energija, ki deluje prek nas, preveč zapletena in naša zavestna volja posreduje v njej preprosto kot orodje. Pravzaprav sprejemamo bolj temeljno moč v notranjosti, skrivnost, podpražni pristanek našega podzavestnega in nadzavestnega duha. Prav tako je s povračilom. Naj gre za kateri koli dejavnik, je iz iste sestavljene vesoljne energije in opredeljen z neko zahtevno povezanostjo sile, ki deluje, in sile, ki deluje nanjo.

Obstaja pa drugi, končni in bistveni pomen karme, ki vsebuje razmerje med dušo v nas in Najvišjim ali Vse-Jazom. Na tem temelji vse in k vsemu temu vse vodi in nanj se mora na vsakem koraku vse nanašati. Tudi to razmerje ni preprosta zadeva, kot si jo predstavljajo verstva. Saj mora odgovarjati zelo velikemu duhovnemu pomenu, ki je podlaga celotnemu procesu karme, hkrati pa mora obstajati povezovanje vsakega od naših dejanj pri uporabi vesoljne energije za ta temeljni in najbrž neskončni pomen. To troje: volja duše v Naravi, delovanje Narave v duši in nanjo ter prek nje in nazaj k njej, učinek prekrižanja med delovanjem duše na druge in povračilo, ki ji ga daje sila njene akcije, ki jo zapletejo njihove (duše), ter pomen delovanja duše v odnosu do svojega najvišjega Jaza in Vse-Jaza, do Boga, izoblikuje med njimi vsa ravnanja karme.

Zakonitost Zemlje

Obravnavanje linij karme bi se gotovo moralo začeti s preučevanjem delovanja sveta takšnega kot je, kot celote, najsi bo pravilo ali želja našega moralnega ali intelektualnega razuma še tako nasprotujoča, in pogledati, ali ga lahko razložimo z njegovimi lastnimi dejstvi. Če dejanska resnica sveta izbruhne iz preveč togih kadrov, ki bi jih naš moralni občutek ali naš razum rad videl naložene svobodnemu, ali neizogibno samoopredeljujočemu gibanju Neskončnega, neizmerljivi obsežnosti njegovega bitja ali mogočnim kompleksnostim njegove volje, je zelo verjetno, da je to zato, ker sta naš moralni občutek in naš razum, ker sta umska in človeška, preozka, da bi ga razumela ali vezala. Vsako prelaganje temelja vprašanja, s katerim naj bi se izkopal iz težave, nalaga naše omejitve tistemu, kar nas presega, in sili Boga, da bi bil enak nam. To pomeni izmikanje in razumski pripomoček, ne pa pot k resnici. Vprašanje spoznanja je navsezadnje to, da odseva in vidi vzgibe Neskončnega, ne pa ga sili v kalup, ki mu ga je pripravil naš razum.

Običajna ideja o karmi sledi zadnji nesmiselni metodi. Za naše pojme svet, ki ga vidimo, če že ni nemoralen, vendarle ni moralen in je nasproten naši ideji o tem, kakšen naj bi bil. Zato mu sledimo, odkrijemo, da zemeljsko življenje ni vse, v njem na novo postavimo svoja moralna pravila ter se razveselimo, če

ugotovimo, da vesolje navsezadnje uboga človeško pojmovanje, in je zato vse v redu. Skrivnostni konflikt, manihejski boj, nerazrešljivi vozle dobrega in zla je pravično uravnavan glede na svojo zvrst: ta primerno nagrajen in oni primerno kaznovan v drugih svetovih ali drugih rojstvih, zato obstaja prevladujoč moralni zakon in lahko gojimo vero, da bo prevladalo dobro, da bo zmagal Ahuramazda, ne pa Ahriman, in da je v celoti tako, kot naj bi bilo. Če pa ne, če je vozle nerazrešljiv, če je svet hudoben ali samo bivanje velikanska napaka in se torej človek nagiblje k razmišljanju, da ne ustreza njegovim željam in pojmovanju, potem se vsaj jaz kot posameznik razrešim vozla s tem, da zadovoljim moralni zakon, uidev k ugodjem boljšega sveta ali k nirvanskemu miru brez telesa in brez uma.

Vprašanje pa je, če to ni le bolj otroško in nepotrpežljivo razpoloženje in če se te rešitve kakor koli približajo rešitvi celotne zapletenosti vprašanja. Vzemimo, da prevladuje moralni zakon in ne delovanje – kajti to je bodisi svobodno ali, če že ni svobodno ali vsaj nujno večvrstno –, pač pa posledica delovanja v svetu, in da bo na koncu izpeljano najvišje dobro. Težava ostane v tem, zakaj naj bi tisto dobro uporabljalo zlo kot edini in skoraj glavni pripomoček ali prevladujoč moralnega zakona kot suverene, neizbežne, kategorične, imperativne, praktičnega voditelja, če že ne vzrok našega bivanja. Zakaj naj bi bilo prisiljeno, da se izpolni prek tolikšne nemoralnosti in z zastopstvom nemoralne sile, prek pekla na Zemlji in pekla v onstranstvu, prek majhnih krutosti kaznovanja in velike neučakanosti po maščevalnem razdejanju, prek neizmerljivega in, zdi se, brezkončnega zaporedja bolečine, trpljenja in mučenja? Prav gotovo mora biti, saj so v Neskončnem še druge stvari in zato so tu tudi drugi zakoni in sile, ki jih mora moralni zakon, naj bo še tako velik in zase suveren, upoštevati, in je prisiljen prilagoditi svoje lastne smeri njihovim krivuljam

gibanja. Če je to naša jasna smer, če vidimo prave zveze, je treba začeti s preučevanjem posameznih zakonov in zahtev teh drugih sil: dokler to ni storjeno, namreč ne moremo prav vedeti, kako učinkujejo in pogojujejo ali kako nanje učinkuje in jih uporablja kakšno moralno pravilo, da lahko razločimo posredovanje v zapletenosti svetovnega delovanja. Najprej pa pogledajmo zakon Zemlje, saj je del vsakega vprašanja o prerajanju, pridruževanju, igri, pravilu, namenu sil tu: kajti celoten princip je lahko že tam in ponovno rojstvo veliko ne popravi ali spremeni njegovega pomena.

Na Zemlji pa je prva energija fizična. Poteze fizične energije, ustvarjanje oblik, razvrščanje sil snovnega vesolja, so prvi očitni pogoji našega rojstva in tvorijo praktično podlago ter izvirni kalup našega zemeljskega bivanja. In kakšna je zakonitost te prve energije, njena lastna narava, svabhava in svadharna? Očitno ni moralna v človeškem naziranju sveta. Elementarni bogovi fizičnega vesolja ničesar ne vedo o etičnih razlikah, saj samo razkrivajo prozaično pravilo energije, prave kolesnice in krogotok gibanja sile, njeno pravilno delovanje in odzivanje, pravilen rezultat njenega delovanja. Nobene moralnosti ni, nobenega obotavljanja v naših elementih ali elementih sveta. Ogenj ne spoštuje oseb, in če vanj vržemo svetnika ali misleca, se ne bo izogibal njegovega telesa. Morje, vihar, skala, na katero zavozila ladja, ne vprašajo, ali je pravičnež, ki se je utopil, to zaslužil. Če obstaja božanska ali vesoljna pravica, ki deluje v teh krutostih, če je strela, ki nepristransko udari drevo, žival ali človeka – to bi se zdelo edino pri človeku, za druge je nesreča –, božji meč ali orodje karme, če je uničenje, ki ga povzroči vulkan, tajfun ali potres, kazni za kolektivne ali individualne grehe v prejšnjem življenju vsakogar, ki trpi ali umre, o tem vsaj naravne sile nič ne vedo in jih to nič ne briga ali pa pred nami v slepi nepristranskosti svojega besa skrivajo vsako

tako namero. Sonce sije in dež pada enako na pravične in krivične. Dobrohotnost in zlohotočnost Narave, milostne in grozne Matere, svojo lepoto in teror, svojo koristnost in svojo nevarnost podarja in nalaga neglede na uslugo ali neuslugo vsem svojim otrokom in dobrotnik zanj ni večji favorit kot grešnik. Če se zakon moralnega kaznovanja izvaja prek akcije njenih fizičnih sil, potem je ozadju Volja, ki je nad njeno voljo, ali Sila, ki deluje nad njo neznana v njenem nezavednem naročju.

Toda takšna Volja ne more biti volja moralne Biti, etične po človeškem pojmovanju, – razen če resnično spominja na njegovo najbolj mrzko brezobzirno in divjaško moralno razumnost ali nerazumnost. Saj vsebuje njeno delovanje strahovlado kaznovanja, ki bi se studila kot krutosti vsakega vsemogočnega človeškega vladarja in nič drugega kot pošastnost moralnega Božanskega Vladarja. Osebni Bog, ki bi tako deloval, bi bil Jehova-Moloh, neusmiljen, in nepravičen zahtevnik pravičnosti in usmiljenja. Na drugi strani pa bi bila nezavedna Sila, ki brez avtorja ali gibalca mehanično izvaja večno etično pravilo, paradoks: Moralnost namreč ustvarja zavestni um; nezaveden stroj ne more imeti ideje o dobrem ali zlu, nikake moralne nagnjenosti ali pomena. Neka neosebna ali vseosebna zavestna Volja ali Duh v vesolju bi lahko udeležila tak zakon in zagotovila njegovo izvajanje, a bi morala biti, čeprav bi nam nalažala dobro in zlo in njune posledice, sama onkraj dobrega in zla. Kaj pa je to drugega, kot če rečemo, da vesoljna Bit uide našim etičnim omejitvam in je nadmoralna, a se zdi nam tu v fizični Naravi kot podmoralna, Neskončnost?

Da je zavestno Neskončno prisotno v fizični naravi, nam zagotavljajo številna znamenja, čeprav ne gre za zavest, ki bi bila narejena ali omejena kot naša. Vse njene zgradbe in vzgibi izhajajo iz neomejene intuitivne modrosti, prevelike, spontane

in skrivnostno samodejne, da bi jo lahko opisali kot razum, z Močjo in Voljo delujočo za Čas v večnosti z neizogibnim in napovedljivim vrgibom na vsakem koraku, celo v tistih korakih, ki se nam v svojem zunanem ali površinskem zagonu zdijo nezavedne. Ker je v njej ta velika zavest in velika moč, je v njenih zgradbah tudi nek neomejen duh ubranosti in lepote, ki ji nikoli ne manjka, čeprav njegova dejanja ne omejujejo naši estetski kanoni. Prisoten je tudi neomejeni hedonizem, neomejeni duh radosti, ki se ga zavemo, ko se z njo podamo v neosebno enost. In celo tisto v njej, kar je grozno, je del njene lepote, tisto, kar je v njej nevarnega, krutega, uničujočega, je del njene radosti, njene vesoljne Anande. Če potem vse drugo v nas: naš razum, naše dinamično in volativno, naše estetsko, naše hedonistično bitje (v tem ko gledajo fizično veselje), čutijo intuitivno zadovoljstvo nečesa večjega in neomejenega, a še vedno na svoj način skrivnostnega, ali ne mora naš moralni občutek, naš čut za Pravičnost, najti tam zadovoljstva nečesa, česar odraz je sam. Intuitivna zaznava te vrste je pri koreninah naše zahteve po moralnem redu v vesolju. Da, toda tudi tu ne zadostujejo naše pristranski moralni pojmi, naši lastni moralni kanoni. To je večja in neomejliva Pravičnost, ki ni vezana na etični obrazec in njeno prvo načelo je, da mora vse spoštovati postavbo svoje lastne energije in vsaka enegija se giblje po svojih lastnih smereh v celotni shemi, izpolniti svojo lastno funkcijo in doseči svoja lastna povračila. Fizični zakon sta pravičnost in pravica, dolžnost, obveznost fizičnega sveta. V Upanišadi je Duh vprašal boga ognja: “Kakšno moč imaš?” Ta mu je odgovoril: “Moja moč je v tem, da kar koli vržejo vame, sežgem.” Podobne odgovore so dale vse fizične stvari do življenja in uma. Drži se smernice fizične energije in se je ne tičejo nobeni drugi zakoni in zakonitosti. Noben zakon karme vključno z moralnim zakonom ne bi mogel obstajati, če se ne bi

začenjalo s tem načelom kot prvim temeljem reda.

Kakšen je torej odnos človeka do fizične Narave, te duše, ki se vmešava in je fizično porojena iz nje v telesu, ki je podrejeno njeni zakonitosti delovanja? Kakšna je njegova funkcija kot nekoga, ki je več kot ona, življenja, uma in duha? kakšna je njegova svabhava, svadharma? Prvič ji dolguje mehanično ubogljivost, za katere delovanje v telesu sama skrbi. Dalje je človeku kot duši, ki v razvija moč zavesti, skrito v njej, je njegovo delo poznati in upoprabljeni njen zakon in celo ob poznavanju in uporabljanju presegati svoje bolj materialne omejitve, navade, namene in obrazce. Sledenje Naravi, a tudi preseganje prve narave, je trajni namen Duha v njem. Nenehen niz preseganj je najpomembnejše v delovanju sveta, sam razvoj je le nenehna pobuda Narave in prizadevanje za preseganje samega sebe, večjega samonastajanja, je njen način, da vedno več izraža, dosega veličastnejšo podobo rojstva in prebujene moči prisotnosti biti, ki je v njej. Življenje prinese s seboj celoto paleto teh preseganj, um drugačen in veličastnejši obseg in ker je tako očitno nepopoln in pomanjkljiv, stvar, ki po svoji naravi išče, mora prav gotovo biti področje mnogih področij preseganj nad umom. Z možnostimi svojega uma človek najde pravila fizičnega delovanja in zakon vitalne karme, doprinese zakonumske in moralne karme in se po lestvi teh karm dvigne do nečesa višjega, do možnosti duhovnega delovanja, ki ga lahko privede celo do tega, da preseže samo karmo, se osvobodi rojevanja in nastajanja, izpolnjujoče preseganje.

Človekovo preseganje fizikalnih zakonov ne nastopi samo z njegovim razvojem občutka za moralo v nemoralnem svetu Narave. Prej je njegovo bistveno pravilo usmeritev zavestnega razuma in volje na življenje in snov, sama moralnost le znanje in volja, ki iščeta pravilo te resnice in pravice delovanja, *satjam ritam*, v svojem odnosu do svoje notranje biti in do soljudi. Toda njegovo ravnanje v čisto fizični smeri Narave je nemoralno,

predvsem stvar dolžnosti kam mora, zadovoljitve z instinktivno ali izkustveno uporabo, trpljenja v njenih rokah s prisilo itn. s tem ko raste, prizadevanje njegovega spoznavanja in volje, da bi spoznal in ovladal njene sile za svojo uporabo in ugodje, za orodja in pripomočke za večjo podlago in krog priložnosti, za sam užitek volje in spoznavanja. Iz njenih sil napravi svoje priložnosti in da bi jih povečal, se sooči z nevarnostimi. Kljubuje njenim močem, presega njene omejitve, nenehno krši njene prve prepovedi, sprejema kazni in jih premaguje. Ob spopada-nju svojega uma in volje z njo se seznanja z njenimi večjimi možnostimi, ki jih sama ni uporabila, ko je čakala na njegov prihod. Njegovovemu prizadevanju zoperstavi fizično oviro in nasprotovanje, z Ne-jem, ki se nenehno umika, z masko lastne nevednosti, s pretnjo lastne nevarnosti. Lahko bi predlagali domišljijo, – s tem, da se ji pripiše odpor, s katerim določeni človeški instinkti nasprotujejo drznosti duhovne dogodivščine, novim širitvam spoznanja, novim oblikam volje ali novim merilom obnašanja, bedasto gledajoč nanje kot na grehe in nespoštljivost, zato ker prekoračijo tisto, kar je bilo vzpostavljeno, – da je za fizično Naravo, da je življenje s kateim začne, odkloni, spotikanji in trpljenjem greh proti njeni postavi gotove fizične ubranosti, natančni meri in več uma z njegovimi smelostmi, njegovim grehom neizmerne dogodivščine, končnimi hrepenenji k neizmernemu, nadzakonitostjo, neskončnim.

Dejansko pa je vse, s čimer se bog fizične Narave ukvarja v človeških dejanjih z njo to, da upošteva za to naprežanje pravičen zakon povračila njenih energij. Kjer koli se lahko njegovo spoznanje in volja uskladi s smermi njenih energij ona povrača glede na njegovo delovanje na njo: kjer deluje nanjo pomanjkljivo, z nevednostjo, neskrbnostjo, zmoto, tam ona uniči ali poškoduje njegovo prizadevanje. Kolikor več on hoče in več

odkrije, toliko več mu ona povrne koristi in sadov njenih moči, pristaja na njegove oblasti in podpira njegove neobzdranosti. Znjo je dosegel enost, jogo z njenimivišnjimi skritimi možnostmi, – osvobodil jih je in kot jih uporablja, tako mu jih ona povrne. On opazuje in zanjo razširi njene smeri, ona pa se odzove z enakm služenjem in ubogljivostjo. Zaenkrat lahko on vse to stori v okviru določenih fizičnih meja in smereh delovanja, pri čemer je možno prilagajanje, ne pa radikalna sprememba. Obstajajo indikacije, da bi bil ob večjem neposrednem pritisku umske in psihične energije na fizično, odziv lahko bolj spremenljiv, fizični odmik od tega, kar se zdi kot trdne meje in navade. Razumljivo, da postane delovanje fizične energije na področje višjih in še višjih moči, s tem ko vstopita spoznanje in volja, popolnoma odzivno in daje vsakršno povračilo, ki se od nje zahteva, njegove smeri pa popolnoma elastične. Vendar mora celo to preseganje upoštevati velike izvirne mere, ki jih je postavila Vse-Volja: lahko bi šlo za prosto uporabo, morda obsežno preobrazbo fizične energije, vendar pa ne odstopalo od njenih temeljnih zakonitosti in namena.

Vse to osnuje vladavino zakonitosti, načelo pravičnega povračila energije, ki je nevtralna esenca karme, ki pa ne upošteva nobenih etičnih meril in moralnosti. Človek lahko, in to tudi počne, iznajde kruta in nemoralna sredstva za doseg fizičnega znanja in njegovih moči ali pa jih preusmeri k neetičnim ciljem in energiam, ki mu jih ona da na razpolago, toda to je zadeva med njegovo voljo in njegovo dušo in njegovimi odnosi z drugimi živimi bitji, zadeva, ki se tiče njega in njih, ne pa nje. Fizična Narava nepristransko daje svoje sadove in nagrade človekovega izpolnjevanja fizikalnega in ne moralnega zakona: zahteva neoporečno znanje in tankovestno prakso njenih fizičnih smeri in nič drugega. Od nje ni karmičnega povračila za mnoge krutosti znanosti, nobenega upora zoper

neetično uporabo njenih ugodnosti, več kaznovanja nevednosti, a nobenega zaradi zlobe. Če je na nižjih ravneh Narave kaj takšnega, kar se odziva na določene prekrške moralnega zakona, se to začenja skrito na višji lestvici, z življenjem. Obstaja vitalen odziv te vrste in ta proizvede fizično-vitalne učinke, toda pri tovrstnem odzivu ni upoštevanja naših meja in meril, pač pa nekakšna pomešana nepristranost kot pri dejnjih fizične Narave. Na tem področju moramo pristati na zakon nadomestnega kaznovanja, nenehno klofutanje nedolžnega za grehe krivih, kar se zdi pretresljivo in brutalno neetično in do nas nepravično, če ga je povzročil človek. Zdi se, da življenje kaznuje samo sebe za svoje napake in prekrške, brez vsakršne skrbi, da bi omejilo odziv na storilca prekrška ali napake. Tu gre za nek red v smereh energije, ki ni niti najmanj izvirno ali po namenu etično, ampak zavzeto s sistemom povračil, ki jimne vladajo naše moralne ideje.

Zdi se, da so življenjski vzgibi prav tako malo vodeni z etičnimi smernicami kot fizični. Temeljna pravica in pravičnost življenja je, da se sledi krivulji vitalnih energij, sledi funkcijam življenjskih energij, ohranja funkcije življenjske sile in daje povračila njenim lastnim močem. Njena funkcija je preživetje, samoreprodukcija, rast in posedovanje in uživanje, podaljševanje, povečevanje in zagotavljanje svoje dejavnosti, moči, posesti in ugodja, kolikor bo dovolila Zemlja. Da zagotovi doseganje teh ciljev, so dobra vsa sredstva: ostalo je stvar pravilnega ravnotežja med vitalno energijo in njenimi fizičnimi sredstvi, za uporabo svojih moči in neke vrste povračila, ki ga dobi zanje. Prvič – in to e nadaljuje celo po pojavu uma v življenju in toliko časa, dokler um služi življenjski sili, – to je vse, kar vidimo. Vitalna narava dovolj brežhibno uresničuje svoje cilje, ne pa na vsak način brežhibno v etičnem smislu. Njeno drugo sredstvo samoohranjanja je smrt, njeno stalno orodje za spreminjanje in

obnavljanje je uničevanje in napadek, trpljenje, ki ga naloži sebi in drugim pa najpogostejša cena zmage in ugodja. Vsako življenje živi na račun drugega življenja, si pripravlja prostor z zlorabo in izkoriščanjem, poseduje s priključevanjem, še več pa z bojevanjem. Življenje deluje z medsebojnimi trzaji in vzajemno uporabo bitij, toda le malo deluje z medsebojno pomočjo in precej z medsebojnimi napadi in požiranjem. Njegova reprodukcija je vezana na sredstva, ki jih etični čut, celo kadar je najbolj strpen, pojmuje kot živalska in nižja, vidi po sebi nemoralna, ko pa se dvigne do svojih asketskih čistosti, jih zavrne kot nizkotna. Ko enkrat opustimo svoja omejena človeška pojmovanja, in gledamo brezosebno na to obširno, pestro in čudovito vitalno naravo v kateri smo se rodili, pa jo vendarle najdemo skrivnostno popolno urejeno, kot delo globoke in neomejene intuitivne modrosti, neizmerno moč in voljo pri delu, ki zgleda popolno, veličastna celota lepote in ubranosti, zgrajena, tako se nam zdi, iz sistema neubranosti, mogočna radost življenja in stvarjenja, ki je ne utruji ali ji vzame pogum niti največji davek v obliki posameznikove smrti ali trpljenja. Slednjemu so te stvari, takrat ko vstopi v enost z veliko Anando njegovega vzgiba, za olajšanje in v primerjavi z nianso njegovega navdušenja tega odtenka ne gre upoštevati. V teh korakih vitalne narave in zakonitosti njenih energij je tudi resnica neskončnega. Resnica vztrajanja Neskončnega na življenju, kot bi obstajalo zaradi njega samega in za radost stvarjenja, pa ima svoja merila za to, kaj je prav in v harmoniji, pravilno ravnotežje in mero, uravnano akcijo in reakcijo energije, ki se jo ne more presojati po človeških pravilih. Gre za predumski in še vedno brezosebni *tapas* in Anando in zato za še vedno nemoralni red.

Človekovo razmerje z naravo naj bi bilo prav tako eno z upoštevanjem in poslušnostjo njenim pravilom, njeno spoznavanje in usmerjanje z zavedno inteligenco in voljo in s tem

usmerjanjem preseganje prve zakonitosti življenja, njegovega pravila in navad, obrazca, prvotnega pomena. Najprej je prisiljen ubogati njene instinkte in delovati celo kot žival, toda z razširjenimi izrazi poumljene pobude ter vse bolj jasno zavestjo in odgovorno voljo pri tem, kar počne. Tudi on mora najprej stremeti k obstanku, napraviti prostor zase in svojo vrsto, rasti, posedovati in uživati, da bi podaljšal, razširil in si zagotovil prve vitalne smeri svojega življenja. Tudi on to stori tako kot drugi: z bojem in pobijanjem, žretjem, z lastitvijo, s položitvijo svojega jarma na zemljo in njene proizvode, na njene surove otroke in na soljudi. Njegove vrline, njegova dharma vitalne narave, *virtus, arete*²³, je sprva zavezanost moči, okretnosti in pogumu ter vsemu, kar prispeva k preživetju, obvladovanju in uspehu. Kar je pri njem in razvije etični pomen, pri korenu večinoma nima resnično etičnega, ampak dinamičen značaj – takšni so sa-moobvladovanje, *tapasja*, disciplina. To so vitalno-dinamične, ne etične energije, pravilno zbrane in zgoščene, pravilno urejene, izražajoč poumljene vitalne sile, kot povračilo iščejo in tudi dobijo, so vitalne in dinamične vrste, moč, uspeh, obvladovanje, povečane zmožnosti vitalnega posedovanja in širjenja oziroma vitalno-hedonistične posledice teh stvari, kot so, zadovoljitev njegovih želja, vitalno zadovoljstvo, uživanje in ugodje. ja, vitalno zadovoljstvo, uživanje in ugodje.

Kot prvo naj bi človek uporabil svojo zavestno inteligenco in voljo, da bi povečal smernice življenja posameznika, vrste. Tudi za ti dve sili je prvotnega pomena, da življenjska energija daje svoja povračila, in sta le drugotno in delno zavezani kakšni moralni sili. V okviru primitivnih življenjskih vrednot je bitka za močne in dirka za urne, zato si šibki in okorni kot svojih pomembnih vrednot ne morejo lastiti ciljev in odlikovanj. In v tem je pravičnost, medtem ko bi bilo moralno načelo nagrade v tem primeru krivica, saj bi zanikalo načelo pravičnega povračila energije, ki je temeljno za vsak možen zakon karme. Sprožitev dejanj z močmi uma ter še večji uspehi, slava in zmaga pripadajo ljudem visoke inteligence in mo-

²³ Vrlina lat. in gr. (op. prev.).

čne volje, ne pa nujno etične inteligence ali bolj moralizirane volje. V tem dinamičnem vidiku življenja šteje moralnost le kot preudarna ovira ali zgoščujoča tapasja. Življenje pomaga tistim, ki najbolj modro in zvesto sledijo njegovim pobudam, medtem ko upoštevajo njegove omejitve in ovire, ali tistim, ki najmočneje pomagajo njegovim večjim pobudam za širitev. To so tisti, ki od njega potegnejo najbolj razumen dobiček, največ njegove moči, gibanja in veselosti.

Večje gibanje istočasno prinese moč večjega trpljenja kot tudi radosti, večje grehe življenja in njegove večje vrline. Kot si človek upa tvegati nevarnosti fizične narave, si drzne tvegati tudi nevarnosti vitalne energije pri čemer krši varna pravila in omejitve, ki jih ona avtomatično vsili živali. Obstajajo ravnotežja njene uporabe energij, varnostni ukrepi in zadržki, ki omogočajo kar najbolj varno življenje. Normalno, da je vsakemu življenju pretita nevarnost in izpostavljanje, vendar določena razsodnost v naravi zmanjša izpostavljanje, kolikor se ujema z njenimi nameni. Človekova inteligenca pa poskuša zagotoviti še večjo varnost, izključiti največje negotovosti iz urejenosti njegovega življenja. Toda človekov gon po širjenju nenehno podira naravna vitalna ravnotežja ter spregleduje svoje lastne meje in ukrepe. Želi si izkušenj, neizmerjenega in neznanega po moči in doživljanju kot tudi običajnega, znanega in varnega, nevarnih skrajnosti in razumnih povprečij. Pregledati mora vse življenjske možnosti, preizkusiti tako napačno kot pravilno uporabo njegovih energij, plačati svoj davek trpljenja in dobiti svoje plačilo za bolj blesteče zmage. Na življenjskih področjih mora umsko deovanje v največji možni meri razširiti smernice življenja in preobraziti njegovo delovanje in njegove možnosti. Doslej je šlo za večanje oblik, ki ni nikoli prišlo tako daleč, da bi doseglo radikalno spremembo ali

preseгло njegovo prvotno naravo. Samo prek preobrazbe svojega notranjega življenja lahko presežemo povečano, poumljeno, razmišljajočo in zavestno hotečo žival, kajti ta večina nas večji del je. Le s tem, da jo dvignemo v enotnost s kakšno duhovno močjo, ki je še nismo dosegli, lahko upamo, da bomo preobrazili vitalno naravo in iz nje napravili prosto orodje višjega duha. Človek je res lahko tisto, po čemer hrepeni: gospodar svojega telesa, ki obvladuje vitalno in fizično naravo.

Medtem pa lahko prek notranjega preobrata svojega uma doseže nekaj takega, kot je presežnost, življenje ne za življenje, ampak za resnico, za lepoto, za moč duše, za dobro in pravilno, za ljubezen, za pravico. S tem prizadevanjem prinese v nižje energetske kroge sile višjega ranga, nekaj umskega in na koncu resnično moralnega nagnjenja, da postane duhovni zakon delovanja in sadov delovanja karme.

Narava uma in zakon karme

Človek navsezadnje v svojem človeškem bistvu ali v notra-nji resničnosti svoje duše ni vitalno in fizično bitje, ki se je povzpelo do določene zmožnosti umske volje in inteligentnosti. Če bi bilo tako, potem bi vera, ki napravi naše bivanje za manifestacijo Volje po življenju, življenjska sila, ki je ne giblje noben drug cilj kot njegova lastna igra, stopnjevanje, učinkovita moč, širjenje, imeli veliko možnost postati zadovoljliva teorija našega vesolja in zakon naše karme; pravilo za naše delovanje bi bilo popolnoma skladno s tem edinim smotrom in urejano s tem dominantnim načelom. Gotovo v velikem delu zunanjih svetovnih dogajanj – če gledamo nanja kot na pretežno vitalno igro duha vesolja in jih štejemo za človekovo glavno početje in glavno stvar, ki je pomembna – za tako omejeno gledanje na človeka obstajajo pisane utemeljitve. Toda bolj ko gleda vase in bolj ko gre navznoter ter živi globoko, predvsem v svojem umu in duši, tem bolj razkriva, da je v svojem bistvu umsko bitje zaprto v telesu in zapleteno v življenjske dejavnosti: manu, manomaja puruša. On je več kot misleči, hoteči in čuteči rezultat fizičnega mehanizma ali razumevajoče jedro vitalnih sil. Obstaja umska energija njegovega bitja, ki prekaša, prežema in uporabljaja zemeljsko delovanje in njegovo lastno zemeljsko naravo.

Tak značaj človeka nam preprečuje, da bi zadovoljno počivali z vitalističnim zakonom karme: smeri vitalne energije

se za človeka prepletajo, povzdigujejo in speminjajo s posredovanjem prebujene umske energije duha, ki se pojavi v snovnem vesolju in ustvari na Zemlji za svoje bivanje podobo človeka, njegovo zapleteno naravo kot svojo izrazno moč, lestvico svoje glasbe, dejavnost svojega mišljenja, zaznave, volje, čustev in zapis svojih harmonij. Navidezna nezavednost fizične narave, lepe in grozne, prijazne in krute, zavestne in nemoralne življenjske sile, ki je prva stvar pred nami, ni celotni samoizraz tukajšnjega vesoljnega Bitja in zato tudi ne celotne narave. V tem se človek pojavi, da bi izrazil in uresničil višji zakon narave in zato višji sistem smeri karme. Umska energija se razdeli in ubere razne smeri, ima rastočo lestvico svojih dejanj, veliko različic in kombinacij svojih dinamičnih ciljev in namenov. Obstaja mnogo pramenov njenega prepletanja in vsak poteka v svojo lastno smer in večstransko povezuje svoje niti z nitmi drugih. V njem je energija misli, ki se izpostavi za povračilo in nenehen porast spoznanja, energija volje, ki se izlije za povračilo in porast zavestnega obvladovanja, izpolnitev bitja, izvajanje volje v delovanju, energija zavestne aesthesis, ki se čuti za povečilo in porast ustvarjanja in uživanja lepote, energija čustev, ki zahteva v svojem delovanju povračilo in nenehen porast uživanja in zadovoljsva čustvene moči bitja. Vse te energije na nek način delujejo zase, a so odvisne druga od druge, delujejo vzporedno in se med seboj mešajo. Istočasno se je um spustil v snov in mora delovati v njej in prek sveta vitalnega in prek fizične energije, ter pristajati na smeri vitalne in fizične karme ter iz njih kaj napraviti.

Ker je torej človek umsko bitje, sredstvo evolucije umskega samoizražanja duha, ne more omejiti pravila svoje dejavnosti in narave poslušnosti vitalemu in fizičnemu zakonu in njegovi razumni uporabi za višje bolj urejeno, popolnejše uživanje svojega vitalnega in fizičnega bivanja, ohranitve, razmnoževan-

ja, posedovanja, uživanja in širjenja.

Obstaja višji zakon umskega bivanja in narave, ki ga veže, da se zave in ga poskuša uvesti v svoje življenje in delovanje. Sprva ga pretežno obvladujejo njegove življenjske potrebe in vzgibi življenjskih energij, in prav s tem, da na njih in svetu okrog sebe uporabi svoje umske energije, povzroči najhitrejši razvoj njegovih zmožnosti spoznavanja in volje ter vzgoji grobe pobude, ki ga vodijo na pot njegovega čustvenega, estetskega in moralnega razvoja. Vedno pa je prisoten nek skrit element, ki uživa v delovanju umskih energij zaradi njih samih, in to je tisto, kar sprva še tako pomanjkljivo glede samozavesti in inteligence predstavlja značilno nameru njegove Narave in povzroči neizogibnost njegovega umskega in končno duhovnega razvoja. Vztrajanje zunanjega sveta okrog njega in potreba po uporabi njegovih priložnosti ter soočanje z njegovim obleganjem in nevarnostmi povzročijo, da je njegov um precej obseden z življenjem in zunanjim delovanjem ter koristjo misli in volje in zaznave za njegovo ravnanje s fizičnimi in življenjskimi silami, v tej zaposlenosti pa se finejše, bolj nepristransko delovanje in finejša vrsta motivov umske narave, ki zahtevajo svoj notranji razvoj, hrepenijo po spoznanju, mojstrstvu, lepoti, čistejši čustveni radosti zaradi njih samih, ter težnje, značilne za njegovo višjo energijo umske narave, pojavljajo skoraj kot stranski proizvod in v vsakem primeru kot drugotne stvari, ki jih je vedno mogoče odložiti in podrediti potrebam in zahtevam poumljenega vitalnega in fizičnega bitja. Toda pri človeštvu se je finejši in razvitejši um vedno usmeril k nasprotnemu opazovanju samega sebe, nagnjen k čislanju tega kot najznačilnejše in najvrednejše sestavine našega bitja ter pripravljenosti žrtvovati precej, včasih pa vse, njegovim klicem ali obveznemu poslanstvu. Potem bi bilo življenje za človeka res le področje razvojnega delovanja, priložnost za novo izkuš-

njo, stanje težav-nega prizadevanja in obvladovanja umskega in duhovnega bitja. Kakšne bodo potem smeri te umske energije, kakšen bo njihov vpliv in kako bodo nanje vplivale smeri vitalne in fizične karme?

Tri gibanja človekove umske energije, ki se projicirajo vzdolž življenjskih smeri, zaporedni zgibi, ki pa se vendarle prekrivajo in vstopajo drug v drugega, so ustvarili trojni pramen zakonitosti njegove karme. Prvi, prvenstveni, očiten, splošen, prevladujoč v svojih začetkih v katerem se um podredi in asimilira zakonitosti življenja v snovi, zato da bi iz zemeljskega bivanja napravil čim več za svoje ugodje in dobiček, *artha*, *kama*, ne da bi kakor koli spremenil ali popravil prejšnje smeri, se vpleta v sam vpliv človeškega razuma, volje, čustev, estetike. To so sile, ki se povzdignejo, zelo povečajo, neskončno razredčijo in požlahtnijo z zavestno regulirano in vse bolj večšo in izbrano uporabo sprva grobih, ozkih in v bistvu živalskih ciljev in vzgibov, ki so običajni za vsa živa bitja. Ta prvina poumljenega vitalnega bivanja, te smeri njegovega gibanja, ki tvorijo glavno sivo trdno tvarino življenja povprečnega ekonomskega, političnega, družbenega, družinskega človeka, lahko zavzamejo veliko amplitudo in občudovanja vreden sijaj, a vedno ostajajo pri svojem značilnem, izvirnem in še vedno vztrajnem značaju, smereh gibanja in načinu karme. Misleča, hoteča, čuteča, vedno bolj bistra človeška žival – ne da bi jo zaničevali ali izključevali iz našega celotnega načina bivanja, ko se vzpenjamo na višje ravni pojmovanja in delovanja –, je vendarle samo majhen del človeške zmožnosti zato kot glavna zaposlitev ali najbolj imperativna zakonitost človeškega bivanja, človeka omejuje in ponižuje. Omogočene do določene točke, da razširijo, dinamizirajo in obogatijo, ampak ne presežejo samih sebe, so te smeri koristne za vzpon samo tedaj, ko se dvignejo in preobrazijo z višjo zakonitostjo in plemenitejšim motivom. Zagon te energije je

lahko zelo močna umska dejavnost, vključuje lahko veliko razuma, volje in estetske zaznave ter porabo čustvene sile, toda povračilo, ki ga išče, je vitalni uspeh, užitek, posedovanje in zadovoljstvo. Ni dvoma, da um krepi svoje moči s prizadevanjem in svojo polnost s plačilom, vendar je na svoji paši voden. Gre za mešan vzgib: po svojih sredstvih je umski, po svojih povračilih pa pretežno vitalen. Njegova vrednostna merila povračil temeljijo na zunanjem uspehu, povnanjenem ali zunaj povzročinem uživanju ali trpljenju, sreči ali smoli, usodi življenja in telesa. Močna vitalna zaposlenost je tista, ki nam je dala en element sedanjega pojmovanja zakona karme, njegovo idejo o nagradi vitalnega ugodja in trpljenja kot merilu vesoljne pravice.

Drugo gibanje uma, ki poteka v smereh življenja, postane vidna dejavnost, ko človek iz svojega izkustva razvije idejo umskega pravila, merila, ideala, konkretizirano abstrakcijo, ki jo sprva narekuje življenjska izkušnja, a preseže dejanske potrebe in zahteve vitalne energije ter se vrne k njej, da vsili neko idealno umsko pravilo, nek kanon postave življenja, ki uteleša splošno pojmovanje Pravice. Njegovo bistvo je odkritje ali umsko prepričanje, da ima vsaka stvar pravo pravilo, pravo merilo, pravi način razmišljanja, volje, čustvovanja, zaznavanja, delovanja, ki se razlikuje od prvih ravnanj uma, ki iščejo samo dobiček vitalne narave s pretežno vitalnim motivom – saj je odkrilo pot razuma: pravilo samovladajočega razuma.

To pripelje do iskanja vitalnega ugodja in dobička, *artha*, *kama*, do moči pojma umske resnice, pravičnosti, pravice, do pojma dharme. Večji del dharme je etičen, njegova ideja je moralni zakon. Prvi umski vzgib ni moralen ali sploh zanj moralnost ni značilna, vsebuje samo, če sploh, pojmovanje meril delovanja, ki jih upravičuje običaj, sprejeto življenjsko pravilo in zato pravico ali moralnost, ki je nerazločljiva od pri-

kladnosti, sprejete in podkrepljene, zato ker se je izkazalo potrebno ali koristno za učinkovitost, moč, uspeh, za zmago, slavo, odobravanje, srečo. Ideja dharme je nasprotno temu v svojem bistvu pretežno moralna. V svojih višavah dharna podpira moralni zakon z njegovo pravico in zaradi njega samega, da ga ljudje sprejmejo in mu sledijo. Širša ideja dharme pa je pojmovanje pravega zakona vseh enegij in vključuje vest, poštenje v vseh stvareh, pravičen zakon mišljenja in spoznavanja, estetike, vseh drugih človeških dejavnosti, ne samo našega etičnega dejanja. Kljub temu je v pojmu dharme vedno skušal prevladovati etični element in celo monopolizirati pojem pravice, ki ga oblikuje človek – ker se etika ukvarja z dejavnostmi življenja, z njegovim ravnanjem z vitalnim bitjem in s njegovimi soljudmi, to pa je vedno njegova prva skrb in najbolj otipljiva težava, in ker se tu želje, interesi, nagoni vitalnega bitja kot prvi in najbolj pritiskajoči znajdejo v ostrem in zelo učinkovitem konfliktu z idealom pravičnosti ter zahtevo po višji postavi. Človeku se na tej stopnji zdi pravilno etično delovanje edina stvar, ki ga veže med mnogimi merili, ki jih postavlja um, moralne zahteve so edini kategorični imperativ, moralni zakon vsa njegova dharna.

Sprva se človekovi moralni pojmi, usmeritev, izid in zahteva po povračilu etične energije zdijo nerazrešljivo pomešani z njegovimi vitalnimi pojmovanji in zahtevami, pa tudi kasneje se nanje zelo običajno in v precejšnji meri naslanjajo za podporo in spodbudo. Človeška morala najprej prevzame velikansko množico običajnih pravil in dejanj, konvencionalno in tradicionalno prakso, katere velik del je zelo dvomljive moralne vrednosti, jim podeli oblastno podporo pravilnosti in podtakne ali naloži nezreli množici, a še vedno kot del skupnega ali enakega koda, prave stvari etičnega ideala. Privlačna je vitalnemu bitju, njegovim željam, upanjem in bojznim, spodbuja

človeka h krepostim z upanjem na nagrade in strahom pred kaznimi, posnemajoč s tem sredstvom svojo nezrelo in okorno družbeno prakso. Ko najde svoj zakon in pravilo, naj bo dobro ali slabo, ga hoče napraviti za obvezo, ker meni, da je vsaj najbolje pretehtan za red in učinkovitost skupnosti. Po drugi strani s podkupovanjem in strahovanjem nasprotuje človekovemu vitalnemu bitju prav tako kot nanj vpliva, ga izšola in prepriča za njegov sprejem. Moralnost veleva človeku, ki se prilagaja svoji nepopolnosti, večinoma skozi usta verstva, da je moralni zakon sam po sebi imperativ, pa tudi to, da je zanj zelo prikladen, da mu osebno sledi, saj je pravičnost nazadnje najvarnejša politika, krepost na dolgi rok najboljši blagajnik – kajti to je svet Zakona ali svet, ki mu vlada pravičen in kreposten Bog ali vsaj takšen, ki ljubi krepost. Zagotovljeno mu je, da bo pravičnik uspešen in hudobnež pogubljen ter da se poti krepostnih vijejo po prijetnih krajih. Ali pa mu, če to ne bo delovalo, ker je po izkušnjah otipljivo zgrešeno, zato človeka ni mogoče zavajati, ponuja zagotovila podelitve vitalnih nagrad, ki jih tu ni bilo, v prihodnjem življenju. Nebesa in pekel, zadovoljstvo in trpljenje v drugih življenjih se postavljajo predenj kot podkupnina in grožnja. Rečeno mu je, da čim bolje zadovolji svoj lahko zadovoljiv razum, da svetu vlada etični zakon, ki opredeljuje mero njegove zemeljske sreče, da vlada pravica, pravica pa je to, da ima vsako dejanje natančno povračilo in da bo njegova dobrotta prinesla dobroto in njegova hudobnost hudobnost. Ta pojmovanja, ta ideja moralnega zakona o pravičnosti in pravici, ki je sama po sebi obvezujoča, a še vedno potrebuje podkrepitev s podkupnino in grožnjo naši človeški naravi – za kateri bi se zdelo, kot da kažeta, da vsaj za to naravo nikakor nista obvezujoči –, to vztrajanje na nagradi in kazni, zato ker se moralnost spopada z našim prvim nepopoljšanim bitjem, mrajo predstavljati zelo obsežno množico omejitev in pre-

povedi, kar pa ne more biti podkrepljeno brez nekega dejstva ali videza prisiljujoče ali sprožilne zunanje situacije. Ta diplomatski kompromis ali prizadevanje po enakovrednosti med brezosebnim etičnim in osebno egoistično zahtevo, ta poroka udobnosti med pravo in vitalno koristjo, krepostjo in željo, – to so tiste prilagoditve, ki so utelešene v trenutnih pojmovanjih zakona o karmi.

Kakšna prava resnica je za trenutnimi pojmovanji o karmi v pravih dejstvih ali v temeljnih močeh človekovega življenja ali v vidnem delovanju zakona o energijah vesolja? Očitno obstaja bistvena resnica, vendar je samo del celote; njeno vladanje ali prevladovanje pripada samo določenemu elementu, poudarku ene smeri prehodnega gibanja med zakonom vitalne energije in večjim in višjim zakonom uma in duha izmed mnogih. Zmes katerih koli dveh vrst energije postavi mešano in sestavljeno delovanje proizvodnje energije in povračila, poleg tega pa je preostro pravilo, ki dodaja vitalna povračila snovnemu in moralnemu proizvodu sile, odprto za preveč izjem, da bi lahko bilo celotna notranja resnica zadeve. Toda kjer obstaja povpraševanje po vitalnem povračilu, po uspehu, zunanjem zadovoljstvu, imetju, blaginji, je to znamenje prevladujoče namere v energiji in kaže na ravnotežje sil, ki so odmerjanje v nakazano smer. Če je uspeh zaželena stvar, potem na prvi pogled ni jasno, kaj bi imela v tej zadevi povedati moralnost. V večini zadev namreč vidimo, da je gonilno silo bitja, katerega naravna posledica je uspeh, pravilno razumevanje, razumna ali intuitivna raba sredstev in okoliščin ter vztrajna moč volje. Človek lahko s sistemom kazni vsili brzdanje egoistične volje in razuma, da ne bi sledil njunim vitalnim ciljem, lahko ustvari moralne pogoje za svetovne nagrade, kar pa se lahko izkaže kot zbirka določenih vitalističnih teorij, umetno posiljevanje narave ter ustvarjanje siromašenja proste in močne igre medsebojno povezanih umske

in življenjske sile v njuni zvezi. V resnici je največja sila za uspeh prava koncentracija energije, *tapasja*, v kateri pa je neizogiben moralni element.

Človek je umsko bitje, ki hoče nadzirati življenjske sile, ki jih uteleša ali uporablja. Za takšno obvladovanje je potrebno samoobvladovanje, zadržanost, red, disciplina, naložena njegovemu umskemu, vitalemu in fizičnemu bitju. Živalsko življenje se samodejno podredi določenim merilom; je področje instinktivne vitalne dharme. Človek, osvobojen teh samodejnih zadržkov s prosto igro svojega uma, jih mora zamenjati s hotelnimi razumnimi omejevanji, razumljivo mero, prostovoljnim redom. Pogoj njegovega uspeha in trdnosti v življenju ni samo intenzivna uporaba in prosta igra njegovih energij, pač pa tudi prava mera, zadržanost in nadzor nad njimi. Morala ni edina sestavina. Ni res, da vedno prevladuje moralna pravičnost ali da je tam, kjer je pravičnost, tudi zmaga. Vmesni uspeh lahko pripišemo drugim silam in celo končna zmaga Pravice je navadno posledica neke povezave z določeno obliko Moči. Pa vendarle je moralna sestavina vedno navzoča med mnogimi dejavniki posameznega, skupinskega ali narodnega uspeha, zato omalovaževanje priznanih pravic včasih naleti na uničujoče ali pogubne odzive. Še več. Pri uporabi svojih energij mora človek upoštevati energije soljudi, njihovo pomoč in nasprotovanje, njegovi odnosi z njimi pa mu nalagajo zadržke, zahteve in pogoje, ki imajo ali razvijejo moralni pomen. Skoraj od začetka so mu celo v prizadevanju po vitalnih uspehih in zadovoljitvah naložene številne obveznosti, ki postanejo empirična podlaga etične ureditve.

Obstajajo vesoljne kot tudi človeške sile, ki se odzivajo na to ravnotežje umske, moralne in vitalne urejenosti. Predvsem je tu nekaj finega, zagonetnega in gromozanskega, s čimer se srečamo na svojih poteh, Sila, ki so ji stari Grki posvetili veliko

pozornosti, Moč, ki bdi nad človekovimi prizadevanji po njegovi širitvi, posedovanju in užitkih ter se zdi sovražna in nasprotna. Grki so si jo predstavljali kot ljubosumje bogov ali kot usodo, nujo, požeruha. Človekova sebična sila lahko v svojem zmagoslavju in zmagovitosti daleč napreduje, toda paziti mora, sicer bo našel te moči bedeti pri vsakem spodrsanju njegovih moči ali dejanj, pri vsaki zadostni priložnosti za njeov poraz in padec. Zasleduje njegovo prizadevanje z ovirami in zavorami ter izkorišča njegove pomanjkljivosti, se z njim pogosto poigrava, popušča, zaostaja in mu jemlje čas – pa ne samo v njegovih moralnih pomanjkljivostih, ampak v napakah volje in razuma, njegovih preseganjih in pomanjkljivostih moči in razuma, vseh pomanjkljivostih njegove narave. Zdi se, da ga prekašajo energije *tapasje*, toda to čaka na svoj čas. To zasenči neprekinjen ali skrajen razcvet in pogosto preseneti z nenadnim preobratom v razsulo. Sproža varnost, samopozabljenje, ponos in nadutost zaradi uspeha in zmage ter privede svojo žrtev do tega, da se zaletava ob skriti sedež pravice ali ob zid nevidnega ukrepa. Kot da je enako usoden za slepo samopravičnost in prevzetnost egoistične kreposti kot za izprijen izpad in sebično nasilje. Človekovim zahtevam, zahtevam posameznikov in narodov se kaže, naj se držijo v mejah in merilih, medtem ko vse, kar je onkraj, prinaša nevarnost. Zato so Grki zagovarjali zmernost v vsem kot največji del kreposti.

V življenjskih silah je za nas nekaj nejasnega, nekaj, kar je za naša neobjektivna počutja usodno, ker onemogoča naše želje, a uboga določeno zakonitost in namere vesoljnega uma, vesoljnega sklepanja ali Logosa, katerega delovanje v vesolju so zaznali naši predniki. Ko jo zazna groba zvrst religioznega uma, proizvede njena prisotnost idejo razdejanja kot kazen za greh – ne da bi opazil, da je kazen tudi zaradi nevednosti, zaradi pomote, neumnosti, šibkosti, pomanjkanja volje in *tapasje*. To je

resnično upor Neskončnega, ki deluje proti zahtevam pomanjkljivega človekovega ega, da bi se povečal, posedoval, užival in bil ob tem, da bi ostal pomanjkljiv, popolno in trajno srečen in blažen v svojem izkustvu sveta. Rečemo lahko, da je zahteva nemoralna, zato lahko Silo, ki ji nasprotuje ter za naše videnje še tako negotovo in pozno, vrača trpljenje kot povračilo za naše spodrsaljaje, lahko štejemo kot moralno silo, predstavnika pra-vične karme, čeprav ne samo v ozko etičnem pomenu karme. Zakonitost, ki jo predstavlja, je zakonitost, da naj bi naše pomanjkljivosti imele svoje bežne ali usodne posledice, da lahko napako pri izločanju energije popravimo ali uravnotežimo in posledično zmanjšamo, če vztraja, pa deluje celo ob presežku svojih očitnih zaslug, da se zdi, kot da izniči vsak rezultat tapasje, ker izvira iz korenite zmote namer volje, srca, etičnega občutka ali razuma. To je prva smer prehodne zakonitosti karme.

Druga smer karmičnega odziva vesoljnih sil na naša dejanja si tudi nadene videz, ki nas izziva, da bi ji dali moralni značaj. Kajti v naravi je mogoče razlikovati določeno prvino zakona enakega povračila ali – morda ustrežnejša podoba, ker se to dejanje zdi bolj mehanično kotracionalno in hotno – gibanje bumeranga, ki se vrne k svojemu pošiljalcu. Kamen, ki ga vržemo, neka skrivna sila v življenju zaluča nazaj na nas, dejanje, ki ga storimo drugim, se povrne, ne vedno z neposrednim odzivom, ampak pogosto po ovinkastih in nepovezanih poteh, našim lastnim življenjem in včasih, čeprav to nikakor ni pravilo, v enaki podobi in obsegu. To je pojav, ki tako zbuja našo domišljijo ter vpliva na naš moralni občutek, in vitalno počutje, da je v mislih različnih kultur dobilo posebno svečane reke: “Kar si storil, moraš pretrpeti”, “Kdor uporablja meč, bo z mečem pokončan” ali “Kdor seje veter, žanje vihar” – in izzvani smo, da jih povzdignemo na raven splošnih pravil in sprejmemo kot zadosten dokaz moralnega reda. Toda skrbni mislec se bo

zaustavil mnogo prej, kot pa pohitel s takšnim sklepom, saj je precej takšnega, kar mu nasprotuje, tako da je tovrstna reakcija bolj izjema kot pa običajno pravilo človeškega življenja. Če bi bila običajna, bi se ljudje hitro privadili kodeksu drakoničnega brezosebnega zakonodajalca ter vedeli, čemu se izogibati in katere življenjske prepovedi in veta spoštovati. Toda takšna jasna kazenska zakonodaja narave ne obstaja.

Od vitalne in umske narave ni pričakovati matematične natančnosti delovanja fizične narave. Ne le, da postane vse neskončno subtilnejše, kompleksnejše in bolj spremenljivo, čim bolj se dvigamo na lestvici, tako da se v naši življenjski dejavnosti pojavlja izjemno prepletanje sil in zmes mnogih vrednot, ampak se psihološke in moralne vrednote istega dejanja razlikujejo pri različnih primerih glede na okoliščine in pogoje, motiv in um storilca. Zakon povračila ni ravno etično pravilo, kadar ga en človek uporabi nad več ljudmi kadar bi ga uporabil nadčloveški delitelj pravice ali brezosebni zakon z grobim praktičnim pravilom za kočljiv zaplet človekovih življenjskih dejanj in življenjskih motivov, ne bi bil nič boljši. Prav tako je očitno, da bi bile dolgotrajne, počasne in fine namere vesoljne Moči, ki delujejo pri ljudeh, s splošnostjo teh natančnih in zgoščenih postopkov, prej poražene kot podprte. Prav tako ugotovimo, da je njeno delovanje občasno in v presledkih, ne pa redno, spremenljivo in za naše razmišljanje bolj muhasto kot avtomatično in preprosto razumljivo.

V življenju posameznika je takšen povratni udarec tovrstne karme prepričljivo, pogosto strašno jasen in kazenska pravičnost izvršena, čeprav se lahko zgodi na nepričakovan način, zapozneno in s čudne strani; toda ne glede na to, kako zadovoljivo je za naš občutek, to ni običajna metoda maščevalne narave. Njena pota so bolj vijugasta, prefinjena, nevsiljiva in jih je težje razvozlati. Pogosto je narod tisti, ki na ta

način plača svoje pretekle zločine in napake, lastnoročni podpis zakona povračila pa je tu, da pokaže lekcijo, čeprav so tisti, ki trpijo, posamično nedolžni. Komericalno razmišljajoči belgijski kralj se je nagibal k temu, da bi se dobro izkoristilo narodne nasade gumijevca in farmo človeške živine v Afriki. Njegovi zastopniki so morili, pohabljali in žrtvovali na tisoče cenenih življenj, da bi povečali pridelek in napolnili njegove zakladnice. Ta sposobni monarh je umrl v sijaju svojega bogastva in svetem vonju premoženja, njegovi predstavniki nikakor niso trpeli. Nenadoma pa se je poja-vila Nemčija, ki si je teptala svojo oboroženo pot k sanjam o vojaškem in gospodarskem imperiju preko uspešne Belgije. Pobiti moški in ženske ter pohabljeni otroci pa nas presenetljivo spominjajo na karmo in slikajo nekakšen mračen in muhast zakon povračila. Tu je sokriv vsaj narod kot skupno bitje, pri nekaterih drugih ljudeh, ki plačajo, pa ni kriv niti posameznik niti narod, ampak kakšen dobro misleči krepostni tepec dobi račun za pora vnavo zla, ki naj bi ga plačali močni despoti pred njim, ki so šli svojo pot ter se ob tem veselili moči, sijaja in ugodja.

Očitno je, da ne moremo kaj prida opraviti s silo, ki deluje na tako čuden način., pa naj bo njeno kazanje na vzrok in posledico še tako priložnostno presenetljivo in dramatično. V svojem odrejanju kazni je preveč negotova, da bi služila koncu, ki ga človeški um pričakuje od sistema kazenske pravičnosti, preveč zagonetno spreminjajoča se v obsegu svojega delovanja kot kazalec tiste prvine v človeškem temperamentu, ki pričakuje primernost in ureja njene korake z očesom previdnosti glede na posledice. Ljudje in narodi še naprej delujejo na isti način kljub občasnemu izbruhu bliskov maščevalne pogube, občasnim natančnostim karmične pravice med negotovostmi vesoljnih kompleksnih ukrepov. Ta sila resnično ne deluje na um in voljo ljudi – razen v določeni meri na fin in nepopoln način na podza-

vestni um – kot delna kontrola in regulator, ki pomaga ohranjati ravnotežje povračil energije in življenjskih smislov duha sveta. Njeno delovanje je takšno kot tisto s prve linije prehodne karme, ki ima namen preprečiti uspeh človeškega vitalnega egoizma in služi kot vmesna zgostitev in pritisk, dokler lahko odkriva in uspeva svojemu vitalnemu jazu navkljub prisluhniti višjemu zakonu svojega bitja in čistejšemu dinamizmu motiva v svojem usmerjajočem umu in vladajočem duhu. Tako služi določenemu moralnemu namenu v volji v veselju, a niti sama niti v kombinaciji z drugimi ne zadostuje, da bi bila zakon moralne vrste.

Tretja možna in na zunaj manj mehanična smer karme narekuje dikcijo, da enako ustvarja enako, skladno s tem zakonom dobro poraja dobro in zlo mora ustvarjati zlo. Povedano z izrazi moralnega povračila ali bolje poplačila moralnim energijam, bi to pomenilo, da se nam ljubezen povrne z ljubeznijo, sovraštvo pa se povrne s sovraštvom; če smo usmiljeni ali pravični do drugih, bodo tudi drugi z nami pravični ali usmiljeni, splošna dobrot, ki jo izkazujemo soljudem, bo povrnjena z dobrim z njihove strani in nam poslana na naš naslov, registrirana na moralnem poštnem uradu uprave veselja. Stori drugim, kot pričakuješ od njih, kajti potem bodo res tako storili tebi, je, kot kaže, obrazec tega moralnega sredstva. Če bi bilo to res, bi se človeško življenje izoblikovalo v zelo simetrični sestav harmoničnega moralnega egoizma in merkantilnega prometa z dobrinami, kar bi izgledalo dovolj pošteno in lepo za tiste, ki so prizadeti s takšno moralno estetiko. Na srečo, za napredovanje človekove duše navzgor, je v praksi to pravilo doživelo polom, ker je imel duh sveta pred seboj za uresničitev večje cilje in večje postave. Pravilo kot težnja do neke mere sicer včasih velja in dobro deluje in človekov razsodni razum nanj v svojem delovanju nekoliko računa, vendar vedno in vsakič ne drži. Dovolj je očitno, da sovraštvo, nasilje, krivica radi

povzročijo kot odziv sovraštvo, nasilje in krivico ter da se tem nagnjenjem lahko prepuščam nekaznovano, če sem dovolj močan, da kljubujem odporu, ali pa toliko časa, dokler sem hkrati dovolj močan in dovolj preudaren, da sem kos njihovim naravnim reakcijam. Res je, da s tem, ko delam dobro in sem prijazen, ustvarjam dobrohotnost pri drugih in se lahko v običajnih ali ugodnih okoliščinah zanašam ne toliko na hvaležnost in povračilo enake vrste, kot na njihovo podporo in ustrežljivost. Toda to dobro in to zlo sta oba vzgiba ega, na mešani egoizem človeške narave pa se ni mogoče varno pozitivno zanašati. Egoistična sebična moč, če ve, kaj storiti in kdaj se zaustaviti, celo ob določeni meri nasilja in krivičnosti, če je močna in spretna, zvita, nepoštena, uporablja več vrst hudobije, se pri človekovem ravnanju z drugimi dejansko komaj kaj manj izplačajo kot med živalmi, po drugi strani pa se dobrodelnik, ki se zanaša na povračilo ali nagrado, znajde prav tako pogosto razočaran nad povračilom, na katerega je računal. Šibkost človekove narave časti moč, ki po njej gazi, se klanja uspešni moči, se povrne k vsakovrstnemu močnemu ali spretnemu vsiljevanju prepričanj, sprejemanj, ubogljivosti: počepne in klečeplazi ter občuduje celo sredi sovražnosti in nasilja. Je nenavadno zvesta in polna nerazumnih instinktov. Tudi njegove nezvestobe so kot nerazsodnost lahkožive in muhaste: kot svoj prav jemlje pravično ravnanje in dobrotljivost ter pozabi na poplačilo ali pa ga to ne briga. Je pa še huje. Pravičnost, usmiljenje, dobrotljivost, prijaznost dovolj pogosto dovolj nagradijo njihova nasprotja in zlohota kot odgovor na dobrohotnost je običajna izkušnja. Če kaj v svetu ali pri človeku vrne dobro za dobro in zlo za zlo, prav tako pogosto povrne zlo za dobro, z zavestno moralno namero ali brez nje, oziroma dobro za zlo. Celu neka nesebična krepost ali božansko dobro in ljubezen, ki prihaja na svet, prebudi sovražne odzive. Atila ali Džingiskan na

prestolu do konca, Kristus na križu, Sokrat, ki pije svoj delež trobelike, niso preveč dobri kazalci za kakršno koli optimistično pojmovanje zakona moralnega povračila v svetu človeške narave.

V svetovnih razmerjih obstaja nekoliko večje znamenje o njegovem zagotovem obstajanju. Dejansko v kozmični porazdelitvi zlo izhaja iz dobrega in dobro iz zla, in kot kaže, ni natančnega skladja med moralnimi in vitalnimi merili. Vse, kar lahko rečemo, je, da storjeno dobro teži po povečanju vsote in spošne moči dobrega v svetu. Bolj ko ta narašča, tem večja je verjetno vsota človeške sreče. Storjeno zlo pa teži k povečevanju vsote in celotne moči zla v svetu. Bolj ko raste, večja je verjetno tudi vsota človeškega trpljenja. Končno pa mora človek ali narod, ki počne zlo, to poplačati, vendar pogosto ne v jasno stopnjevani ali določeni meri in ne vedno v jasno prevajanih izrazih dobre ali zle usode.

Skratka, kar imenujemo tradicionalne smeri karme, obstaja in je treba upoštevati v našem gledanju na delovanje svetovnih sil. Ne more pa biti celoten zakon karme. Razlog je v tem, da so te smeri prehodne. Dobro in zlo sta namreč moralni in ne vitalni vrednoti ter imata jasno pravico samo do moralnega, ne pa tudi vitalnega povračila, ker kaznovanje in nagrada kot posledica doobrega in slabega ravnanja ne sestavljata in ne moreta ustvariti pravega moralnega reda, samega načela. Ne glede na to kakšnemu začasnemu namenu služita, je z višje točke prave in čiste etike gledano to v temelju nemoralno, ker obstajajo še druge sile, ki jih je treba vpoštevati in imajo svoj prav – znanje, moč in še mnoge druge. Skladnost moralno in vitalno dobrega je zahteva človeškega ega in se podobno kot mnoge druge od njegovih zahtev odziva na določene težnje svetovnega uma, veendar ni celoten zakon ali najvišji namen. Lahko obstaja moralni red, toda na nas je – in zaradi njega samega –, da ga us-

tvarimo. Šele ko ga ustvarimo in najdemo njegov pravi odnos do drugih življenjskih moči, se lahko nadajamo, da bo v vsej svoji vrednosti veljal v prid ureditvi človekovega vitalnega bivanja.

Višje smeri karme

Tretji vzgib našega uma se trudi, da bi prinesel človeško dušo iz zapletenosti vitalnih in umskih sil ter si odprl polje, na katerem bi se nad vitalne zahteve in merila dvignil sam, kjer bi dvignil vsaj glavo svojih misli in volje, tam, pa pri vrhu svojih dejavnosti, ne glede na druge koncesije nižji karmi, pa živi zaradi pravih vrednot, pravih zahtev umskega bitja, čeprav zaprt v telo in postavljen za spoprijemanje z življenjskimi pogoji v snovnem veselju. Naravna zahteva umskega bitja je umsko izkustvo, mnogostranske umske moči, njegove zmožnosti, veselja, rasti, izpolnitve, in za te stvari zaradi njih samih, zaradi neizogibnih zadovoljitev, ki jih dajejo njegovi naravi – zahteva razuma po resnici in spoznanju, zahteva etičnega uma po pravici in dobrem, zahteva estetičnega uma po lepoti in radosti lepote, zahteva čustvenega uma po ljubezni in radosti, ki jo dajejo odnosi s soljudmi, zahteva volje po obvladovanju samega sebe, obvladovanju stvari in sveta našega bivanja. Vrednote, ki jih ima umsko bitje za najvišje in učinkovite, pa so vrednote resnice in spoznanja, resnice in dobrega, lepote in estetske radosti, ljubezni in čustvene radosti, obvladovanja in notranjega gospostva. To so stvari, ki jih hoče spoznati in jim slediti, jih posedovati, odkriti, uživati, povečati. Zaradi te dogodivščine naj bi prišlo na svet, da bi težko korakalo po neskončnih področjih, ki mu jih daje, da bi preizkušalo, si upalo, preizkušalo skrajne meje vsake zmožnosti in sledilo vsaki

možnosti in njeni sledi do konca, kot tudi zato, da bi v vsaki opazovalo trenutno odkrito postavo in mero. Tu, kot tudi na drugih področjih, kot v vitalnem in fizičnem, tako tudi na umskem, je delo, ki je dodeljeno njegovemu razumu in volji, ne samo to, da prek vedno večjih izkušnjah pogojev naraščajoče luči, moči, pravice in resnice, veselja, lepote in širjave spozna in obvlada, ne pa zgolj odkrije Resnico in Postavo ter postavi ureditev in red, ampak nenehno širi njegove smeri in meje. Zato se človek, umsko bitje, niti v življenju niti na teh področjih ne more predolgo zadržati pri delni resnici nekega vzpostavljenega sistema, ki je začasno zamenjan za večni red – najmanj tu, kajti s tem ko napreduje, je vedno izzivan naprej, dokler ne spozna, da je iskalec neskončnega in moč absoluta. Njegov temelj se tu pogrezne v mračno neskončnost življenja in snovi; medtem ko se njegova glava dvigne proti svetli neskončnosti duha.

Tretji vzgib umske energije jo zato vodi na lastno rodno polje in v vladavino nad morečo podrejenostjo ponižujočim in omejujočim zahtevam vitalne in fizične karme. Res je, da njegovo nižje bitje ostaja podrejeno zakonu življenja in telesa, kot je tudi res, da si mora prizadevati za to, da najde v življenju ali da prinese v svet okrog sebe neko postavo resnice pravega in dobrega, lepote, ljubezni in radosti, volje uma in spretnosti, saj je zaradi tega prizadevanja človek in ne žival ter brez tega ne more najti zadovoljstva v življenju. Sta pa dve zadevi, ki ju mora vedno bolj čutiti in uresničevati. Prvič, da življenje in snov sledita svoji zakonitosti namesto, kot je blizu človekovemu pojmovanju, moralni, razumski, umsko opredeljeni estetiki ali kakšnemu drugemu umskemu pravilu; če želi vanju uvesti kar koli takšnega, mora to ustvariti kar sam s preseganjem fizičnega in vitalnega zakona ter odkrivanjem drugega in boljšega. Drugič, čim bolj sledi tem stvarjem zaradi njih samih, tembolj odkriva njihovo pravo obliko, *svarupa*, in razvije njihovo moč, da pre-

vladuje nad njimi in dvigne življenje v vzdušje višje narave. Drugače povedano, preide od praktičnega iskanja uporabnega znanja, morale, estetike, čustvene in volativne moči – uporabne za njegove življenjske namene, za življenje kot se najprej kaže – k idealnemu iskanju teh stvari in preobrazbi življenja v podobo svojega ideala. Zaenkrat tega ne zmore uresničiti in je prisiljen ohranjati ravnotežje in kompromis, ker še ni odkril celotne skrivnosti, kako spraviti tisto, kar počiva onkraj njegovih idealov. Je pa tako, kot da bi jim sedil v njihovi čistosti, zaradi njihove lastne vrojene notranje obveznosti in privlačnosti v smeri njihove tendence proti lastnemu neskončnemu in absolutemu, ki se mu približuje v svojem celovitem doživljanju proti skrivnosti. Tako obstaja možnost, da bo odkril, da sta lepota in neovrgljiva ureditev življenja in snovi posledica radosti Neskončnega v življenju in snovi ter zvestobe Sili, ki je tu na delu, skritemu spoznanju in volji ter ideji Biti in Duha v njih. Tako obstaja tudi v njegovi skriti biti, njegovem širnem in skitem duhu, skrivnost samospoznanja, volje, veselja, ljubezni in radosti, spretnosti, pravice in resnice veselja in dejanj Neskončnega, s katerimi bo njegovo večje življenje, medtem ko se bo vzpenjalo nad vitalne in umske omejitve, lahko odkrilo neskončno popolnost in lepoto ter radost po sebi in hkratno neovrgljivo ureditev.

Medtem tretji vzgib uma odkrije zakon povračila umskih energij, čiste zavesti in prav toliko gotov kot vitalni ali fizični, zvest samemu sebi, biti uma in umski naravi, ne zakon vitalnih povračil umskemu dinamisu, ampak napredovanja duše v bitju in sili dobrega, lepote in moči – moči uma in moči duše –, veličine, ljubezni, veselja in spoznanja. Vzpenjajoč se etični um nič več ne sledi dobremu za nagrado sedaj na Zemlji ali v drugem bivanju, pač pa zaradi dobrega, ne izogiba se hudobnega zaradi strahu pred kaznijo na Zemlji kasneje v tem življenju ali v drugem življenju ali v peklu, pač pa zato, ker je početje zla ponižujoče in

užaloščujoče za bitje ter odklon od njegovega prirojenega in obveznega prizadevanja. To ni obveznost njegove moralne narave, ampak resnično kategorični imperativ, klic, ki ga je v celoti bolj sestavljene človeške narave mogoče omiliti, zatrei ali izključiti na zahtevo drugih delov in potreb, toda za etični um je obvezujoč in absoluten. Krepost, ki zahteva nagrado za dobro delovanje in potrebe po kaznovanju, da se ohranja gibanje v pravi smeri, ni pravi delež, ni prava postava etičnega bitja, ampak prej mešana stvaritev, pravilo praktičnega razuma, ki vedno išče korist, trdi, da je prav tisto, kar je koristno in uporabno, pravilo, ki ne gleda najprej na dušno rast, ampak na mehanično zagotovitev urejenega zunanjega obnašanja. Da bi jih zagotovilo, podkupuje in ustrahuje vitalno bitje za privolitev in nevoljno podrejenost lastnih gonov in naravnih podvigov. Tako ustvarjena dobrina je ugodnost, družbena primernost, preudarna omejitev egoizma, komercialni nadomeestek za pravo stvar. V najboljšem primeru je navada uma, ne pa resnica duše, v umu pa fabrikat, mešane in manj-vredne tvarine, običajna krepost, negotova in uničljiva ob naravni življenjski porabi, ki jo druge ugodnosti zlahka zamenjajo ali pa se jo zlahka kupi ali z njimi pridobi – ne gre za visoko in jasno zgradnjo, vzdržljivo in v notranjosti živo samotvorbo duše. Kakor koli, njena praktična korist ali služenje kot korak prehoda, umska navada zmede in vitalističnega kompromisa, ki ga goji, in še vprašljivejše zmede in kompromisi, ki jih podpira, so iz konvencionalne moralnosti napravile eno od glavnih sil, ki zadržujejo napredovanje človeškega življenja k pravi etični ureditvi. Če bi človeštvo naredilo kakršen koli trajen in pravi napredek, to ne bi bilo zaradi vrline, ki bi bila ustvarjena z nagradami in kaznimi ali kakršnim koli sankcioniranjem malega vitalnega ega, ampak zaradi vztrajanja višjega uma nad nižjim, vztrajanja na pravičnosti zaradi nje same, na imperativnih moralnih vrednotah, na absolutnem zakonu in resnici etičnega bitja in

etičnega obnaša-nja, ki ga je treba ubogati ne glede na upornost nižjega uma, na kakršne koli muke vitalnega problema in na kakršen koli vnanji rezultat, manjvreden izhod.

Višji um ima čist in popoln vpliv samo na nekaj visokih duš, pri drugih deluje na nižji in vnanji um, vendar sredi velikih zatajitev, zmede in izkrivljenosti misli in volje, spreobračajoče ali zmanjšujoče mešanice. Na množico ljudi, ki jim vladajo nižji egoistični, vitalni in konvencionalni kriteriji obnašanja, je njegov vpliv posreden in majhen. Kljub temu daje ključ, ki mu moramo slediti, če naj sledimo duhovnemu vzponu smeri karme. Najprej opazimo, da pravičnik sledi etičnemu zakonu zaradi njega samega, ne pa zaradi kakšnega drugega razloga, je pravičen zaradi pravičnosti same, pošten zaradi poštenosti, usmiljen zaradi usmiljenosti, pristen samo zaradi pristnosti. Hariščandra je žrtvoval sebe, ženo, otroke, kraljestvo in podanike z neomajno zvestobo resnici izrečene besede Šivi, je dal raje sokolu svoje meso, kot da bi opustil kraljevsko dolžnost, da zaščiti ubežnika, Bodhisatva je legel pred sestradanega tigra. Vse to so podobe v katerih je sveta ali epska legenda posvetila to višjo vrsto kreposti, osvetlila dviganje etične volje in postave moralne energije, ki od človeka, žive stvari ali bogov karme ne zahteva nobenega povračila, ne postavlja nobenega pogoja, ne preračunava posledic o večjem ali manjšem ali največjem dobrem, o največjem številu, ne sprejema niti hedonističnih niti utilitarnih meril, pač pa preprosto opravi delo kot stvar, ki jo je treba opraviti, ker je to prav in krepostno in zato pravi zakon bivanja etičnega človeka, kategorični imperativ njegove narave.

Ta vrsta visoke absolutnosti v etičnih zahtevah je grozna za meso in za ego, ker ne dovoljuje nobenega ugodja in kompromisa, nobenih popustljivih rezerv ali okoliščin, nobenega dobičkonosnega dogovora med egoističnim življenjem in vrlino. Napadalen je tudi za praktični razum, saj zanemarja sestavljenost

sveta in človeške narave, in zdi se, da spominja na ekstremizem in izključnost, ki sta za življenje enako nevarna kot vzvišenost v idealnem namenu. *Fiat justitia ruat coelum*, naj se izpolni pravica, čeprav se zruši nebo, je pravilo obnašanja, ki ga lahko rav-nodušno sprejme samo idealni um ali pa ga idealno življenje tolerira v praksi. Toda celo širšemu idealnemu umu postane ta absolutnost nevredna zaupanja, če ne gre za poslušnost višjemu zakonu duš, ampak zunanji moralni postavi, kodeksu obnašanja. Kajti potem imamo namesto dvigajočega entuziazma togost farizeja, strastnost ali ozkost puritanca ali življenje ubijajočo tiranijo ene same plati narave. To še ni višji umski vzgib, ampak usmerjenost k njemu, poskus dviga nad prehodno postavo in vitalistični kompromis. S seboj pa prinaša izumetničenost, napetost, prisilo, pogosto odbijajočo vzdržnost, ki ob omalovaževanju zdrave pameti in širne modrosti ter preproste naravnosti pravega etičnega uma in gnetljivosti življenja, ki ga tiranizira, a ne preobrazi, ni višja popolnost naše narave. Toda celo tu ostaja poizvedovanje po velikem povračilu za izločanje moralne energije, vreden poskus, če je cilj zares mogoče doseči z vztrajanjem pri togi poslušnosti zakonu moralne dejavnosti, ki še ne obstaja ali pa je pomanjkljiv, kar pa edino lahko napravi postavo našega obnašanja pristno in živo – etično bitje z neodtujljivo etično naravo. Nobeno pravilo, ki mu ga naložijo od zunaj, naj bo v imenu zakona ali Boga ali preroka, kot tako za človeka ni resnično, pra-vično ali obvezujoče; takšno postane samo takrat, ko se odziva na nekatere potrebe ali pomaga razvoju njegovega notranjega bitja. Ko pa se notranje bitje razkrije, razvije, je v vsakem trenutku naravno dejavno, preprosto in nevsiljeno imperativ; takrat dobimo pravi notranji in intuitivni Zakon, v njegovi luči samospoznanja, njegovi lepoti samoizpolnitve pa pomen svojega intimnega živ-ljenja. Dejanje pravice, resnice, ljubezni, usmiljenja, čistosti, žrtvovanja postane brezhiben izraz, naravni

razcvet naše duše pravice, naše duše resnice, naše duše ljubezni in usmiljenja, naše duše čistosti ali žrtvovanja. In pred veličino njegovega imperativnega mandata zunanji naravi se morajo vitalno bitje in praktični razum in površno iskanje razuma prikloniti kot pred nečim višjim od sebe, nečim, kar neposredno pripada božanskemu in neskončnemu.

Medtem dobimo ključ k višjemu zakonu karme, storitve in povračila energije ter takoj in neposredno vidimo, da je za človeka vsak zakon karme resnično in končno, čeprav najprej prikrito, je za človeka zakon njegovega duhovnega razvoja. Pravo povračilo dejanja vrline za etično pravo storitev njegove energije – njegovo edino plačilo, če hočete, pri katerem ima pravico vztrajati – je, obenem z rastjo moralne krepkosti v njem, nadgradnja etičnega bitja, razcvet duše pravice, pravičnosti, ljubezni, usmiljenja, čistosti, resnice, moči, poguma, samoizročanja, kar hoče postati. Pravo povračilo za zla dejanja etično napačnega izločka energije – njegovo kaznovanje, če hočete, in edina kazen, do katere ima kakšno potrebo ali pravico – je njegovo zaostajanje v rasti, podrtje zgrajenega, zamračitev, obubožanje duše, čistega, močnega in sijajnega bitja, za kar si prizadeva. S tem dejanjem lahko doseže notranjo srečo, spokoj, mir, dušno zadovoljstvo, izpolnjeno s pravičnostjo, ali pa notranje razdejanje, trpljenje, nemir, nelagodje in bolehnost njegovega spusta ali razdor, a od Boga ali moralnega zakona drugega ne more zahtevati. Etična duša – ne ponaredek, ampak pristna – sprejme bolečino in trpljenje, težave in kruta zastraševanja življenja, ne kot kazen za svoje grehe, pač pa kot priložnost za svojo rast, preizkus izgrajene ali prirojene moči, ter srečo in vsak zunanji uspeh ne kot nagrado za vrline, po kateri je hrepenel, ampak kot priložnost za še večji, težji preizkus. Kaj lahko temu iskalcu pravice pomeni vitalni zakon karme ali kaj mu njegovi bogovi lahko storijo, da se boji ali po tem hrepeni? Etično-vitalistična razlaga sveta in njen pomen ter

obseg za takšno dušo, človeka na višini njegove evolucije, nima nobenega pomena. Potoval je onkraj pristojnosti vmesnih Moči, glavnina njegovega duhovnega prizadevanja je povzdignjena nad medel sivobeli pas, ki je njihovo cesarstvo.

Ne more biti večje napake, kot je zavedenost z absolutnm vztrajanjem etičnega bitja, da je etičnost edina in najvišja zahteva, ki jo ima Neskončno do nas, ali edina postava in smer višje karme in da v primerjavi z njo ni pomembno nič drugega. Ideja nemškega misleca, da je človeku naložen kategorični imperativ, da išče pravično in dobro, nepopustljiva zakonitost pravega vodenja, ne pa kategorični imperativ Nadduše, ki bi ga silil iskati, kar je lepo in resnično, iskanje zakonitosti prave lepote in harmonije ter pravega spoznanja, je edinstveni primer podcenjevanja. Gre za napačno dedukcijo, ki izhaja iz prevelikega ukvarjanja s prehodnim vzgibom človekovega uma in tudi tu samo z eno platjo zapletenih pojavov. Indijski misleci so imeli širši pogled, ki poleg tega, da dopušča pravo etično bitje in obnašanje kot prvo potrebo, šteje spoznavanje za večjo ultimativno zahtevo, za neizogibni pogoj, in z mnogo večjo bližino popolnemu gledanju pride njihovo širše izkustvo, ki bodisi zaradi pobude k absolutnemu spoznanju ali čiste neosebni volje ali zanosa božanske ljubezni in popolne radosti – in celo prek vsrkavajočega osredotočanja dušnega, vitalnega in fizičnega bitja – obrne dušo k Najvišjemu, tako da lahko v vsakem delu našega jaza, narave in zavesti pride do klica in neomajne privlačnosti Božanskega. Dviganje vsega tega in imperativ Božanskega na vseh poteh našega bivanja je spodbuda za samopovečevanje k popolnemu, integrirajočemu posedovanju Boga, svobode in nesmrtnosti ter zato najvišja postava naše narave.

Temeljni vzgib življenja ne ve ničesar o absolutnem etičnem vztrajanju, njegov kategorični imperativ je impertiv Narave same,

ki sili vsako bitjem da naj potrdi svoje življenje kolikor mora ali kolikor zmore glede na svoj prirojeni jaz in način izražanja, svab-havo. V prehodnem vzgibu življenja, s katerim nas seznanja um, res obstaja moralni instinkt, ki se razvija v moralni občutek in idejo – ne popolno, saj opušča veliko področij obnašanja, na katerih je luknja ali nezavedanje občutka moralnosti, zadovoljena izpolnitev egoističnih želja na račun drugih ne pa imperativ saj jo je mogoče izbojevati in strmoglaviti s prej vsiljenim, bolj naravno prevladujočim zakonom vitalnega bitja. Tisto, kar egoistični človek najbolj neizprosno uboga, je skupinsko ali družbeno pravilo obnašanja, ki sta ga v njegov um vtisnila zakon in izročilo, *jus, mores*, zunaj pa njegov običajni krog, kjer si dovoli ugodno širino. Razum posploši idejo moralnega zakona, ki s seboj nosi obvezo, na katero naj bi človek pazil in jo ubogal, a jo lahko ne upošteva ob tej zunanji ali notranji nevarnosti in vztraja najprej in največ na moralnem zakonu, obveznem nadziranju samega sebe, pravičnosti, poštenosti, obnašanja, bolj kot na zakonu resnice, lepote in harmonije, ljubezni, obvladanju, saj je njegova prva skrb urejanje njegovih želja in nagonov ter njegove zunanje vitalne dejavnosti, je njegova prva skrb in tu mora najti svoje ravnotežje kot tudi ustaljen in sprejet red, preden prične varno stopati globlje in se vedno bolj razvijati v smeri svojega notranjega bitja. Idealni um je tisti, ki v površni občutek za moralo prinaša relativno obvezo, intuicijo noranje in absolutne etične obveze, in če teži k temu, da odstopi etiki prvi in najpomembnejši in v nekaterih umih celoten prostor, je to še vedno zaradi prioritete akcije, ki ji ga je dolgo prepuščal v zemeljskem razvoju uma; človeka spodbudi, da za akcijo in svoje odnose z drugimi stvarmi najprej uporabi svoj idealizem. Kot je v umu moralni instinkt, ki išče dobro, obstaja tudi etični instinkt, čustven in dinamičen, ter instinkt človeka, ki išče spoznanje, ki prav tako zadeva razvijajoči se razum, saj se želi razvil v vseh smereh tako kot v etični in poiskati njihovo

pravo postavo. Resnica, lepota, ljubezen, sila in moč so navsezadnje za pravo rast uma in življenja ter za polnost delovanja prav toliko koristne, kot poštenost, čistost in pravica. Ko dosežejo raven visokega ideala, postanejo tudi te, nič manj kot etični motiv, ne iskanje in nuja te relativne narave in pomena, ampak postava in klic k duhovni popolnosti, notranji in absolutni božanski imperativ.

Višji um išče ne samo dobro, ampak tudi resnico, spoznanje. Poleg etične ima tudi razumsko bit in nagon, ki ga žene, voljo po spoznavanju. Žeja po resnici v svoji usmerjenosti navzgor ni nič manj božanska kot je prizadevanje po dobrem, v svojih zgodnjih dejanjih celo bolj, potreba po rasti naše zavesti in bitja ter pravi ureditvi naših dejanj nič manj imperativna potreba naložena človeku z voljo duha v vesolju. Pri spoznavanju in iskanju dobrega vidimo enake smeri in stopnje razvoja energije. Kot osnova je preprosto zavest življenja, ki išče za svoj jaz, se vedno bolj zaveda svojih vzgibov, dejanj in odzivov, svojega okolja, navad, utrjenih zakonov, pri doseganju in širjenju se vedno uči iz lastnih izkušenj. To je pravzaprav temeljni namen zavesti in uporabe razuma, in razuma – razuma z mislečo voljo v svoji človeški mojstrski zmožnosti – ter podpira in zaobjema, se spreminja z njegovim spreminjanjem, širi z njegovim širjenjem in postopoma izpopolnjuje vse drugo. V svojem prvem dejanju človek sledi spoznanju z določeno radovednostjo, a si pri tem pomaga v glavnem s praktičnimi izkušnjami, ki mu omogočajo, da bolje izpolni in bolj zagotovo razširi prvotne namene življenja.

Opazimo pa lahko, da se kot moč za povračila življenja zdi, da svetovna energija doda neposrednejši pomen in daje spoznanju, pravemu praktičnemu delovanju razuma, otipljivejše rezultate, kot jih odstopa moralni pravičnosti. V tem snovnem svetu je vprašljivo, koliko je moralna pravičnost poplačana z vitalnim in je kot povračilo povrnjeno moralno zlo. Gotovo pa je, da zelo

pogosto plačujemo svoje napake, neumnosti, nevednost o tem, kakšna dejanja so pravilna, za vsako spregledanje ali zlorabo zakonov, ki vladajo našemu psihičnemu, vitalnemu in fizičnemu bivanju. Gotovo je, da je znanje moč za učinkovitost in uspeh. Razum si utira pot v snovnem svetu, se varuje pred vitalnim in fizičnim trpljenjem, si bolj zagotavlja vitalne nagrade kot moralno pravičnost in etični namen.

Toda Višji um človeštva se z utilitarno uporabo spoznanj kot zadnjo besedo pri iskanju razuma ne zadovoljuje bolj kot z vitalističnim in utilitarnim obratom in zahtevo etičnega bitja. Tako kot v človekovem etičnem tudi v njegovem razumskem bitju vznikne potreba po spoznanju, ki ni več njegova življenska korist, njegova potreba po pravilnem spoznanju, pravilnem delovanju, po učinkovitem in razumskem delovanju v svetu okrog sebe, pač pa potreba duše, obvezna zahteva notranjega bitja. Iskanje znanja zaradi spoznanja je prava, notranja dharma razuma, ki prvenstveno ne izvira iz potrebe po zagotovitvi življenjskih sredstev in uspeha pri delovanju. Vitalno-kinetični človek je seveda nagnjen k temu, da gleda to strast razuma kot vredno spoštovanja, še vedno pa jo ima za nepraktično in pogosto nepomembno posebnost: tako kot vrednoti etiko po njenih družbenih učinkih ali po neni nagradah v življenju, tako tudi spoznanje vrednoti glede na njegovo zunanjo zmožnost pomagati. Znanost je v njegovih očeh veličastna zaradi izumov, povečevanja udobja, sredstev in pripomočkov. V vseh zadevah je njegovo merilo vitalna učinkovitost. Dejansko pa Narava vidi in premešava od prve k večji in notranjejši Volji, giblje ga večji namen, vsako iskanje znanja pa izhaja iz potrebe uma, potrebe njegove narave, torej potrebe duše, da je tu v naravi. Njena potreba po znanju je eno s potrebo po rasti in od nestrpne radovednosti otroka navzgor vse do resnega pritiska uma misleca, učenjaka, znanstvenika, filozofa je temeljni namen Narave isti. Ves čas, kot

je videti zaposlena samo z vzdrževanjem svojega delovanja, z življenjem, z zunanjim, s svojim skrivnim namenom pri drugih, gre za evolucijo tistega, kar je skrito v njej: kajti če je njen prvi dinamični svet življenje, je njeno višje razodevanje sveta zavest, pri čemer je razvoj življenja in delovanja le sredstvo razvoja v življenje zavite zavesti, zaprte duše, *džive*. Delovanje je sredstvo, spoznavanje je znamenje, rast zavestne duše pa je namen. Človekova uporaba razuma za iskanje spoznanja je zato tisto, kar ga najbolj razlikuje od drugih bitij in mu zagotavlja visoko in izjemno mesto na lestvici bivanja. Njegova sla po spoznavanju, najprej po spoznavanju sveta, potem po spoznavanju sebe in tistega v katerem se srečata oba in kjer najdeta skupno resnico, spoznavanju Boga, je osrednji tok njegovega idealnega uma in večji imperativ njegovega bivanja kot imperativ delovanja, čeprav ga slednji popolnoma obvladuje, večji po širini svojega dosega in prav tako večji po svoji učinkovitosti na delovanje, v povračilih svetovne energije odraz moči resnice v njem.

Gre za tretji vzgib najvišjega uma, ko se ta pripravlja, da bi se sprostil, njegov čisti jaz volje in razuma, sijajni vodja njegovega prizadevanja podrejenosti vitalnemu motivu, da ta imperativ narave, ta notranja potreba, ki v človeškem umu ustvari pobudo po spoznavanju, postane nekaj mnogo večjega namesto tega, vse bolj jasno idealni absolutni imperativ duše, ki izhaja iz lupin in olupkov nevednosti in teži k resnici, k luči kot pogoju svoje izpolnitve in je dejansko klic Božanskega njegovemu bitju. Čar zunanje koristnosti v celoti preneha biti koristen kot spodbuda po spoznanju, tako kot tudi čar vitalne nagrade, ponujane sedaj ali na drugem svetu, preneha na isti visoki ravni našega vzpona, ki je potrebna kot spodbuda za odliko, in zato da ji pripišemo pomen pod katero koli navidezno barvo, se čuti celo kot zniževanje nezanimanja, padec z visoke ravni čistosti dušnega motiva. Celó v bolj vnanjih oblikah razumskega iskanja se že čuti neko-

liko prevladovanja te absolutnosti. Znanstvenik sledi svojim ugotovitvam, zato da bi spoznal zakonitost in resnico v procesih vesolja – njihove praktične posledice so le drugotni motiv umskega poizvedovanja, ne pa kakršen koli motiv za višje znanstveno poizvedovanje. Filozofa od znotraj žene iskanje končne resnice stvari samo zaradi edine Resnice, vse drugo, kot videti pravi obraz Resnice, postane njegovemu išočemu umu in duši spoznanja drugotnega pomena ali nepomembno. Ničemur se ne more dovoliti vmešavanja v ta imperativ. Obstaja pa tudi težnja po istovrstni ekskluzivnosti glede interesa in procesa tega absolutnega. Mislec je zavzet, da bi našel in podkrepil resnico o sebi in svetu; ne glede na to, kakšen moteči učinek bi to lahko imelo na motenje vzpostavljene življenjske temelje, religijo, družbo, ne glede na vsako drugačno gledanje, mora izraziti svet resnice, ne glede na dinamične posledice na življenje. In ko notranja dejavnost preseže hladnost razumskega iskanja ter postane ognjevito teženje po doživetju resnice, sijajno notranje doživljanje resnice, rojstvo v novo zavest resnice, ta absolut postane naj absolut in ta imperativ naj imperativ. Zaljubljen v luč, modrec, jogi spoznanja, videc, riši živi za spoznavanje in v spoznavanju, saj je to, kar išče, absolut luči in resnice, njegova zahteva do njega je edinstvena in absolutna.

Istočasno je to tudi smer energije sveta – kajti svet Šakti je Šakti spoznanja in zavesti, ne samo Moči sile in delovanja –, proizvod energije spoznanja pa prinaša svoje posledice tako zanesljivo kot energija volje, ki išče uspeh v delovanju ali pravilno etično obnašanje. Toda posledica, ki jo povzroči na tej višji ravni iskanja v umu, je preprosta in povsem navzgor usmerjena rast duše v luči in resnici. To in kakršna koli sreča, ki jo prinaša, je edina najvišja nagrada, ki jo zahteva duša spoznanja; za-mračitve luči v notranjosti, bolečina zaradi odpada od resnice, bolečina zaradi nepopolnosti, ker ne živi samo po svoji postavi in

v celoti v luči, je kazen, ki jo povzroča trpljenje. Zunanje nagrade in življenjsko trpljenje so majhne stvari v primerjavi s človekovo višjo dušo spoznanja. Celo njegov visok um spoznavanja se bo pogosto soočil z vsem, kar lahko svet stori, da ga prizadene, prav tako kot je pripravljen na vse vrste žrtvovanja pri njegovem iskanju in potrjevanju resnice, ki jo pozna in za katero živi. Bruno je gorel v rimskem ognju, mučenci vseh verstev so trpeli in kot priče luči v njih pozdravljali mučenje in preganjanje. Buda je zapustil vse, da bi odkril temni vzrok splošnega trpljenja v tem minljivem svetu in pot izhoda v najvišjo Stalnost. Asketi so kot utvaro odvrgli življenje v svetu, njegove aktivnosti, užitke, privlačnosti z edino voljo, da vstopijo v popolno resnico in najvišjo zavest, so priče temu imperativu spoznanja, njegovi skrajni primeri in razlagalci.

Namen Narave, duhovna upravičenost njenih poti se vsaj v tem obratu njenih energij kaže, kot da vodi zavestno dušo v smereh resnice in spoznanja. Kot prvo je fizična narava, ki gradi svoje trdno področje na podlagi utrjene resnice in zakona, a opredeljeno s podzavestnim znanjem, ki si ga še ne deli s svojimi bitji. Sledi kot Življenje, počasi zavedajoč sama sebe, ter išče spoznanja, da bi se lahko vidno gibala po svojih poteh in hkrati povečala sestavljenost in učinkovitost svojih vzgibov, počasi pa razvija tudi zavest, da je za višji in čistejši zaključek teba slediti spoznanju, za resnico, za zadovoljstvo kot izrazu življenja in kot duhovnemu samoodkritju duše spoznanja. Končno pa duša sama raste v resnici in luči, raste v popolno resnico same sebe, ki je njena izpolnitev, ki postane zakon in visoki cilj njenih energij. Na vsaki stopnji pa daje povračila glede na razvitost cilja in zavesti bitja. Najprej povratek spretnosti in tvornega razmišljanja – in njena lastna potreba zadostno razloži, zakaj življenjsko nagrajuje in zakaj ne, kot bi storil naš etični razum, k pravičnem, ne v glavnem k moralnemu dobremu, ampak k večjemu in krepkemu, k volji in

sili in k razumu, – in potem vse bolj jasno nevpletenemu, povratek k razsvetljenju in zadovoljstvu uma in duše ob zavestni uporabi in modri uporabi njenih moči in zmožnosti, nazadnje pa, edino najvišje povračilo, porast duše v luči, zadovoljstvo njene izpolnitve v spoznanju, njeno rojstvo v najvišjo zavest in čisto izpolnitev njene naravne obveze. Gre za to rast, božansko rojstvo ali duhovno samopreseganje njegovo najvišjo nagrado, ki je bila za vzhodni um vedno najvišji dosežek, – rast iz človeške nevednosti v božansko samospoznanje.

Zapletenost karme

Očitno je, da moramo opustiti sedanjo teorijo karme in njen plehek poskus, da se upraviči poti vesoljnega Duha, s tem da jim vsiljujemo grobo identičnost z zaključnimi pojmovanji postave in pravice, grobe in včasih divjaško primitivne metode nagrajevanja in kaznovanja, vabe in svarila, ki sta tako ljubi človeškemu površinskemu umu. V osnovi delovanja Narave obstaja pristnejša in bolj duhovna resnica, mnogo manj mehansko izračunljiv vzgib. Tu ni togega in ozkega etičega zakona, vezanega na drobno človeško pomembnost, ni poučevanja otroške duše z mešanico palice in korenčka, nobenega nekoristnega kolesa brutalne vesoljne pravice, ki se samodejno giblje po kolesnicah človekovih nevednih presoj, zemskih želja in instinktov. Življenje in prerajanje ne sledita tem umetnim konstruktom, pač pa vzgibu, ki je duhoven in blizu najglobljemu namenu Narave. Vesoljna Volja in Modrost, opazovalec vzpenjajočega napredovanja dušine zavesti in izkustva, ko se dviga iz podzavestne Snovi in se vzpenja proti svoji sijajni božanskosti, postavi merila in nenehno povečuje smernice postave ali – naj tako rečemo, ker je zakon preveč mehaničen pojem – resnico karme.

Kajti tisto, kar pojmuje kot zakon, je posamezen nespremenljiv vzgib ali ponavljanje v Naravi, plodovito z določenim zaporedjem stvari, ki mora biti jasno, natančno, omejeno na svoj obrazec, nespremenljivo. Če ni tako, če je preveč upogljivosti

vzgiba, če se vmeša preveč nadležna pestrost ali križem kražem akcije in reakcije, prebogat obsežek sil, potem ozka, nekompromisna nesposobnost našega logičnega razuma tam ne najde zakonitosti, ampak negotovost in zmedo. Našemu razumu je treba dovoliti, da poseka in obteše in arbitrarno izbere svoje ustrezne okoliščine, osami njegove nespremenljive podatke, okosteni ali mehanizira življenje. Sicer bo ob izgubi stal z odprtimi usti, nesposoben natančno razmišljati ali učinkovito delovati na področju finih in nedoločnih razmerij. Omogočeno mu mora biti, da se ukvarja z mogočno Naravo, tako kot se ukvarja s človeško družbo, politiko, etiko, upravljanjem. Saj lahko razume in opravi dobro delo le tam, kjer mu je dovoljeno graditi in skicirati lastne umetne zakonitosti, pokončen in jasen, natančen, tog in ne-zmotljiv sestav in pustiti tako malo prostora, kot je le mogoče, za brezkončno gnetljivost, pestrost in zapletenost, ki iz Neskončnega pritiska na naš um in življenje. Ganjeni s to potrebo, se lotimo za svoje duše in vesoljnega Duha izmisliti tako preprost in neupogljiv zakon karme, kot bi ga sami napravili, kot da bi bilo upravljanje sveta prepuščeno nam. Ne bi napravili tega skrivnostnega vesolja, pač pa vzorec racionalnega vesolja, prirejenega našemu klicu po preprostem in določenem vodenju v akciji za dobro označeno mero, na oko lahek in jasen za naš omejeni razum. Toda za silo, ki ji pravimo karma, se izkaže, da ni tako natančen in nespremenljiv mehanizem, kot smo upali. Prej je to zadeva večjega števila ravni, ki spreminjajo svoj obraz in hod ter samo tvarino, ko se vzpenjajo z ene ravni na drugo, na posamezni ravni pa niso en sam vzgib, ampak nedoločena zapletenost mnogih spiralnih vzgibov, ki jih mi zelo težko uskladimo med seboj ali ugotovimo katero koli nam neznano ubranost, te zapletenosti se neizračunljivo razpletajo na tem mogočem področju dušinega ukvarjanja z Naravo.

Torej karme ne štejmo več kot zakon, temveč kot večstransko

dinamično resnico vsakega dejanja in življenja, tukajšnjega organskega gibanja Neskončnega. To je tisto, kar so v njej videli starodavni misleci, preden jih niso manjši umi raztrgali in razrezali na koščke ter spremenili v lahek in zavajajoč priljubljeni obrazec. Delovanje karme sledi in prevzema mnoge možnostne smeri duha v njegovo mnogovrstno valovanje, številne valove in tokove svetovnih sil, ki se povezujejo in si nasprotujejo. Gre za proces ustvarjalne Neskončnosti. Gre za dolg in mnogovrsten način napredovanja posamične in vesoljne duše v Naravi. Naš fizični um, vedno vezan na površen videz, tega ne more razmotiti. Prav tako tega ne zmore naš vitalni um želja, ki se spotika naprej v oblaku lastnih instinktov in hrepenenj ter zaletavih določanj skozi labirint teh nešteti privabljajočih in nasprotujočih si sil, ki nas obdajajo in silijo ter ženejo in ovirajo pred vidnimi in nevidnimi svetovi. Tega ne moremo popolno razvrstiti, obračunati, povezati v svežnje z natančnostjo našega logičnega razuma pri njegovem trdovratnem iskanju izrazitih dogem. Popolnoma bomo razvozlali tisto, kar je sedaj nejasen Naravin hieroglif karme, takrat, ko se bo v naši razširjeni zavesti dvignil nadumski način spoznavanja. Nadumske oči zajamejo z enim pogledom sto sovpadajočih in razhajajočih se gibov ter zavijejo v obsežnosti svojega usklajajočega videnja Resnice vse, kar predstavlja za naše ume nesoglasja in nasprotovanja, trke in spojene spore nešteti nasprotnih resnic in moči. Resnica za nadumsko videnje je hkrati ena sama in neskončna in zamotanosti njene igre služijo temu, da se zelo lahko prinese na dan bogati pomen večstranske enosti Večnega.

Zamotanost smernic karme je mnogo večja, kot smo jo že videli v stopnjah misli, ki smo jih bili prisiljeni rezati, da bi priplezali do vrhov, kjer se srečajo. Da bi bilo umu udobneje, smo si izbrali način govora, kot da bi bilo četvero popolnoma ločenih ravni, vsaka s svojimi ločenimi smermi karme – fizična s trdnim

zakonom in zlahka zaznavnim povračilom naših energij, življenjska raven, sestavljena iz polno dvomljivih nagrad in nevarnih povratnih udarcev, bogatih obljub in mračnih groženj, umska raven s svojimi visokimi, ostrimi, nedosegljivimi absoluti, katere je v njihovi ločenosti težko vključiti, vse skupaj pa tako težko spraviti in kombinirati, ter nadumska raven, kjer se dosega absolute Narave, so njene relativnosti odrejene na svoja mesta, vsi ti nižji vzgibi pa rešeni in usklajeni, ker so sijajno našli svoj notranji vzrok bivanja. To razločevanje samo po sebi ni napačno, toda njegova resnica je podrejena dvema glavnima pogojema, ki naenkrat povzročita zapletenost, ki v prvem obrazcu ni očitna. Nad in za človeškim bivanjem so štiri ravni, vsaka raven pa vsebuje še druge, čeprav je vsaka teh drugih podrejena prevladujoči zakonitosti ravni – življenje na primer uboga na umski ravni zakonitost uma in spremeni svoje vzgibe v instrumentacijo svobodnega razuma. Pa še to: človek živi v telesu in fizičnem svetu. Bolj ali manj je odprt za obširne vzgibe življenjske ravni in svobodno gibanje umskega sveta, ki sta v svojih možnostih veliko obširnejša in svobodnejša kot kar koli, čemur pravimo um in življenje, vendar ne živi v tisti svobodni umski luči ali obširni življenjski sili. Njegovo delo je to, da prinese dol in tu utelesi toliko višjega življenja in višjega uma, kolikor ga lahko obori v snov, opremi z obliko in organizira v fizični obrazec. Seveda se sorazmerno s svojim vzponom dvigne nad fizično in vitalno v višje umske smeri karme, ne more pa jih v celoti pustiti za seboj. Svetnik, razumnik, znanstvenik, mislec ali ustvarjalec, iskalec lepote, iskalec katere koli umske popolnosti ni samo to. Je, čeprav manj izključno, vitalni ali fizični človek. Podrejen je zahtevam življenja in telesa, je soudeležen v vitalnih in fizičnih motivih karme ter prejme zapletena in prepletena povračila teh energij. Pri njegovem rojstvu ni določeno, da bo živel v celoti v umu, saj se mora tu ukvarjati tudi z življenjem in

snovjo ter po svojih najboljših močeh vanju prinesli višji zakon. In ker ni umsko bitje v umskem svetu, to ni lahko, na koncu (lahko domnevamo) pa je zanj nemogoče v celoti in popolno naložiti zakonitost umskih popolnosti, umskih dobrin, lepote, ljubezni, resnice in moči v svoje nižje dele. Upoštevati mora tudi to drugo težko resnico, da imata življenje in snov svoje lastne popolnosti, oborožene z enako pravico za oblikovanje in vztrajanje, on pa mora najti nekaj luči, nekaj resnice, nekaj duhovne in nadumske moči, ki lahko nič manj kot umske prevzamejo tudi te imperativne ter vse uskladijo v veliki in celoviti preobrazbi. Toda spet se pojavi težava; če ni odprt svetu svobodnega razuma, je še manj odprt globljim in širnejšim duhovnim in nadumskim ravnem. Res pa lahko pride do velikih spustov duhovne luči, čistosti, moči, ljubezni, radosti v zemeljsko zavest v njenem človeškem obrazcu, ampak, človek, kakršen je sedaj, lahko zdrži le malo tega, poleg tega jim v svojih umskih vzgibih ali življenjski dejavnosti, fizični in snovni zavesti ter dinamisu ne more nuditi ustrezne organizacije, oblike in telesa. Tisti hip, ko poskuša doseči absolutno duha, se mu zdi, da mora zavrniti telo, utišati um in se umakniti iz življenja. To je tista nujna potreba, tista nesposobnost uma, življenja in telesa, da zadrži in se odzove duhu; to je skrivnost asketstva, filozofsko upravičevanje iluzionista, pritisk, ki giblje puščavnika in samotarja. Če pa na drugi strani poskuša poduhoviti um, življenje in telo, na koncu ugotovi, da je samo prinesel duha na nižjo prireditvev, ki ne more dati vse svoje resnice, čistosti in moči. Do neke mere je poduhovil um, a mnogo bolj je poumil duhovno, kar pomeni, da ga je ponaredil in zamračil ter na koncu razredčil njegovo resnico, zaprl njegovo silo, omejil in spremenil njegove možnosti. Morda je v mnogo manjšem obsegu poduhovil svoje življenje, je pa mnogo bolj vitaliziral duhovno, kar pomeni, da ga je ponižal. Še nikoli ni poduhovil telesa, kvečjemu je z duhovnim odklanja-njem in vzdržnostjo pomanjšal fizično ali pa prinesel v

svojo fizično silo in fizični okvir neke umske in vitalne moči, ki jih je pomotoma zamenjal za duhovne. Kolikor daleč lahko odkrijemo, zaenkrat v človeški preteklosti ni bilo narejenega kaj večjega, če pa je že je bilo, je šlo to prehodni dosežek nadzavestnega in se je spet vrnilo v našo nadzavest.

Skriti vzrok človekovega neuspeha, da bi se resnično povzpел onkraj sebe, je temeljna nesposobnost njegovega uma, življenja in telesa, da bi organiziral najvišjo celostno resnico in moč duha. Ta nesposobnost pa obstaja zato, ker so um, življenje in telo po svoji naravi potrte in nepopolne sile Neskončnega, ki jih je treba, preden ubežijo iz svoje potrnosti in nepopolnosti, preobraziti v nekaj večjega od njih. Po svoji naravi so sestav delnih in ločenih vrednot in ne morejo ustrezno izraziti ali utelesiti celovitega in edinega vzgiba mnogih divergentnih in med seboj nesporazumnih ali napačno sporazumnih smernic, ne morejo same doseči drugega kot začasno, omejeno in pomanjkljivo skladje in red. Ni dvoma, da obstajajo snovno Neskončno, vitalno Neskončno in umsko Neskončno, v katerem čutimo popolnost, radost, bistveno ubranost, neizrazljivo popolnost, ki takrat, ko jo doživimo, povzroči, da spregledamo neskladja, pomanjkljivosti in nejasnosti, ki jih vidimo in celo zaznamo kot prvine neskončne popolnosti. Drugače povedano, Duh, Neskončni podpira te potlačene vrednote in iz njih izvablja določeno radost svoje pojavnosti, ki je po svoje dovršena in dovolj neomejljiva. Toda zadaj in zgoraj je več, tam so večje in nezmotljivo skladne vrednote, večje resnično popolne moči Duha, kot um, življenje in snov, ki čakajo, da bi se izrazile – in samo takrat, ko se bodo izrazile, lahko uideemo temu sestavu ubranosti prek nesporazumov in popolnosti celote, ki obstaja z nepopolnostjo v podrobnostih. In ko se odpremo večjemu spoznanju, ugotovimo, da se lahko uresničijo celo za take ubranosti, stabilnosti, popolnosti, kot so energije Uma, Življenja in Snovi. Slednje niso odvisni od lastnih poverjenih in

manjvrednih moči, ki so več ali manj nevedno orodje, čeprav večji globlje organizirajoče sile in spoznanja, katerega neustrezne izvedenke so. Ta sila in spoznanje je samoposedovana nadumska moč in volja ter popolna in neovirana nadumska gnoza Neskončnega. To je tisto, kar je postavilo natančne mere Snovi, regulira instinkte motivov in pobud Življenja, povezuje miriada iskanj Uma, toda nobeden izmed njih ni tista moč in gnoza, zato nič umskega, vitalnega ali fizičnega ni končno ali celo ne najde svoje končne celovite resnice in ubranosti niti medsebojne sprave, dokler se ne pobere in preobrazi v nadumski pojavnosti. Nadum ali gnoza je namreč celotna organizirajoča volja in spoznanje duhovnega. Je zavest Resnice, Sila Resnice, organska instrumentacija božanske Postave, vsevideče oko božanskega Videnja, ki svobodno izbira in ustvarja ubranost večne Anande.

Kje je kaj

Vprašanju ob rob	5
I. DEL: PRERAJANJE IN KARMA	9
Prerajanje	11
Prerajajoča se duša	40
Ponovno rojstvo, razvoj in dednost	50
Ponovno rojstvo in razvoj duše	63
Pomen prerajanja	74
Vzpenjajoča se enotnost	82
Involcija in evolucija	88
Karma	96
Karma in svoboda	110
Karma, volja in posledica	117
Ponovno rojstvo in karma	127
Karma in pravica	137
DRUGI DEL: SMERNICE KARME	138
Temeljni pomen karme	145
Zakovitost Zemlje	188
Narava uma in zakon karme	158
Višje smeri karme	175
Zapletenost karme	190

Prevod in opombe pripravil:

Valentin Jež

Fotografije na platnici:

Marko Čadež (pomlad, jesen, zima), Marko Gubenšek
(poletje)